

CELE TREI CRIȘURI

Revistă de cultură

Director: Antonio FAUR

Case vechi țărănești (de Paul Blânda)

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

**Cristian APATI, Simina BALINT, Ioan CIORBA, Gavril CORNUȚIU,
Corneliu CRĂCIUN, Flaminia FAUR, Din PETRE, T.M. MIRODOT, Mircea PORA,
Cristina SCARLAT, Emilian SUSAN, Gheorghe TILEAGĂ**

CELE TREI CRIȘURI
Director-fondator: George BACALOGU
Director (seria a II-a): Dr. Viorel FAUR

Revista apare cu sprijinul Consiliului Municipal Oradea

REDAȚIA:

Viorel FAUR,
secretar general de redacție

Redactori – istorie:

Mihai D. DRECIN
Barbu ȘTEFĂNESCU
Ioan HORGA

Redactori – literatură:

Corneliu CRĂCIUN
Miron BLAGA

Redactori-actualitate:

Constantin MĂLIŃAȘ
Flaminia FAUR
Radu ROMÎNAȘU
Florin ARDELEAN

CELE TREI CRIȘURI
ISSN-1221-5716

Revistă de cultură
Redacția: Oradea,
Aleea Rogerius, nr. 1,
Bl. G6, Ap.78

Tipar: Metropolis SRL Oradea
Tel.: 0259 472 640,
0729 845 160

CUPRINSUL:

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE

- **Ioan CIORBA**, *Câteva precizări privind raporturile lui Sigismund de Luxemburg cu Oradea și Comitatul Bihor*.....1
- **Simina BALINT**, *Gheorghe Sofronie, profesor de drept constituțional*..... 8
- **Cristian APATI**, *Date privind biserica ortodoxă din Bihor. Conscrierea anului 1825*.....23
- **Emilian SUSAN**, *Dictatul de la Viena și efectele imediate ale acestuia asupra integrității Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea*.....48

L I T E R A T U R Ă

POEZIE

- **Gavril CORNUȚIU**, *Se întorc plecatele iluzii*.57
- **T. M. MIRODOT**, *Ea, Pictor, Zboruri albastre, Balada navetistului*.....58

PROZĂ

- **Flaminia FAUR**, *Ruperea de realitate, Obiectivitate și subiectivitate, Mitomania, Singurătate, Plictiseală, Schizofrenia*..... 61
- **Mircea PORA**, *Moarte și supraviețuire (fragment)*.....66

ISTORIE LITERARĂ

- **Din PETRE**, *Modelul identitar românesc în publ. interbelică a lui Mircea Eliade*.....69
- **Corneliu CRĂCIUN**, *Mircea Eliade – „Secretul doctorului Honigberger”*77

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE

Ioan CIORBA

CÂTEVA PRECIZĂRI PRIVIND RAPORTURILE LUI
SIGISMUND DE LUXEBURG CU ORADEA
ȘI COMITATUL BIHOR

Anul acesta se împlinesc 570 de ani de la moartea lui Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei (1387-1437) și Boemiei (1419-1437) și împărat al Sfântului Imperiu Romano-German (1433-1437).

Născut în 1368, ca fiu al împăratului Carol al IV-lea, și crescut de timpuriu în Ungaria, în calitate de logodnic al Mariei, fiica regelui Ludovic cel Mare, devenită regină în 1382, la vârsta de 11 ani, acesta a avut o domnie lungă și tumultoasă, marcată de numeroase evenimente care au avut ulterior repercusiuni adânci asupra istoriei părților sud-estice și centrale ale continentului european și nu numai. Nu fără anumite dificultăți, legate îndeosebi de pretențiile regelui napolitan Carol de Durazzo la tronul maghiar și de opoziția unei părți din marii baroni, Sigismund de Luxemburg va fi încoronat în cele din urmă ca rege al Ungariei la 31 martie 1387, după ce cu doi ani mai devreme se căsătorise cu Maria. Foarte mulți istorici susțin că în spatele mariajului lor a stat ascunsă intenția unui însemnat număr din persoanele influente din acea vreme de a forma un puternic imperiu în Europa Centrală care să înglobeze Ungaria, Polonia și Boemia.

Preluarea puterii de către Sigismund de Luxemburg și mai apoi consolidarea acesteia a fost posibilă abia în decursul unui interval de aproximativ 15 ani, timp în care au fost șterse sau măcar atenuate un mare număr din dificultățile ori handicapurile cu care regatul maghiar se confrunța¹. Numărul celor care au ajuns să se convingă de faptul că creșterea prosperității economice și îndepărtarea pericolului otoman sunt strâns legate de întărirea puterii centrale a fost într-o continuă creștere. În rândul acestora s-a aflat și o mare parte a cnezimii românești din Bihor, Maramureș, Hațeg, Banat sau Zarand, alături de greavii sași și fruntașii secui. Marii prelați și baroni însă, dornici de a-și păstra în continuare puterea și privilegiile s-au arătat ostili cursului evenimentelor. Hotărâți să le curmeze evoluția au trecut în primăvara anului 1401 chiar la arestarea lui

¹ Pentru mai multe date legate de domnia lui Sigismund de Luxemburg a se vedea și Kiss János, Sziklay János, *Á Katholikus Magyarország. A magyarok megtérésének és a magyar királyság megalapításának kilencszázados évfordulója alkalmából*, Budapest, 1902, p. 134-149; Acsád Ignáz, *A magyar birodalom története a kútjuk alapján a művelt közönség számára (996-1490)*, vol I, Budapest, 1903, p. 540-561. *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*. Publié sous la direction de Ervin Pamlényi, Budapest, 1974, p. 102-104, 111-120, 134-137.

martie 1395, un tratat de colaborare în acest sens⁵. În demersurile sale va beneficia și de sprijinul papei Bonifaciu al IX-lea, pontif ce prezintă o importanță aparte și pentru istoria orădeană, fiind cel care, printre altele și datorită relațiilor cu Sigismund, va oferi catedralei din cetatea din Oradea acel privilegiu din 25 august 1401, pe baza căruia aceasta va fi ridicată la rangul bisericii San Marco din Veneția și al Santei Maria Portiuncula din Assisi, acesta declarând acțiunea drept o cruciadă. Gestul său vizavi de orașul de pe cursul Crișului Repede, coroborat cu prezența aici a mormântului Sfântului Ladislau, avea să-i confere acestuia o poziție importantă între celelalte urbe din regiune, fluxul de credincioși ce doreau să se reculegă în preajma locurilor considerate sfinte crescând considerabil.

După dezastrul de la Nicopole preocuparea de a pune capăt înaintării turcești îl va apropia de alți conducători creștini, inclusiv de unii cu care nu avusese în trecut relații de bună prietenie, precum Vladislav Jagello, regele Poloniei (1386-1434). Pe poziții diferite, de pildă, în ce privea problema conducerii Țării Românești (Sigismund l-a susținut pe Mircea cel Bătrân, în vreme ce polonul pe Vlad Uzurpatorul, care-l va recunoaște ca suzeran), cei doi se vor apropia în timp, devenind conștienți că un front comun antiotoman nu poate fi susținut decât unitar. Intenția lor viza și Moldova lui Alexandru cel Bun (1400-1432), în acordul semnat între cei doi la Lublau, în 15 martie 1412, specificându-se că în cazul în care domnul moldovean ar refuza să participe la viitoarele campanii împotriva turcilor, țara sa să fie împărțită între Polonia (acesteia îi revenea, printre altele, Suceava și Cetatea Albă) și Ungaria (cu Chilia și Romanul). Dovada buneii lor prietenii o va constitui, două săptămâni mai târziu, la 31 martie, sosirea la Oradea în pelerinaj la mormântul Sfântului Ladislau din catedrala din interiorul cetății și petrecerea aici a unui timp de peste 14 zile. Dacă ar fi să-i dăm crezare medicului, naturalistului și mineralogului englez Robert Towson (?-1799), autor al lucrării *Travels in Hungary with a short account of Vienna in the year 1793*, în care sunt prezentate impresiile și însemnările călătoriei sale din 1793 în Ungaria, Transilvania și Slovacia (a petrecut câteva zile și în orașul de pe Crișul Repede), „când Vladislav, regele Poloniei, a însoțit pe împăratul Sigismund aici (la Oradea, n. n.) de la Debrețin, el a urmat pe jos, în semn de cucernică închinare”⁶. În opțiunea lui Sigismund, de vizitare a orașului, împreună cu noul său aliat, e foarte posibil să fi contat mult (alături, evident, de importanța strategică a acestuia și de prosperitatea economică de care se bucura) și faptul că acesta avea încă de la începutul secolului al XIV-lea, obligația de a-l

⁵ În ce privește implicarea lui Mircea, în cuprinsul documentului se specifica: „Noi, când și de câte ori de acum înainte domnul (nostru) regele, va merge cu oștirea sa, el însuși împotriva turcilor pomeniți sau împotriva oricăror altor ce țin cu ei, atunci să fim ținuți și datori a merge cu dânsul de asemenea noi înșine împotriva acelora, cu toată oștirea, cu oamenii și cu puterea noastră”. (*Documente străine despre români*. Coordonator: Ionel Gal, București, 1979, p. 51-54).

⁶ *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, Partea a II-a. Volum îngrijit de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 2001, p. 1176; vezi și P. Dejeu, *Instituțiile culturale din municipiul Oradea și județul Bihor*, Oradea, 1937, p. 94.

găzdui pe rege, cheltuielile necesare acestui eveniment urmând a fi suportate în principal de târgoveții episcopali, dar și de colonii din satele apropiate.

Hotărâtor trebuie să fost și faptul că în fruntea episcopiei orădene se afla, încă din anul 1409, Andrea Scolari, supranumit și Florentinul, văr al sfetnicului lui Sigismund, și în același timp, comite al Timișoarei, Filippo Scolari⁷. De altfel, în 1417, ca urmare și a relațiilor de prietenie cu Sigismund, Andrea Scolari (împreună cu mai mulți orădeni) a participat la conciliul ecumenic de la Constanța⁸, menit a combate erezia husită, în organizarea căruia regele a avut un rol hotărâtor. Strânsele legături de amicitie cu diferiți reprezentanți ai elitei orădene sunt dovedite și de prezența la același conciliu, în faza sa de început, a lui Giovanni de Milanesi de Proto⁹, care, mai apoi, în 1426, avea să îndeplinească funcția de episcop de Oradea. Doctor în drept canonic, acesta a renunțat la cariera universitară, intrând în serviciul lui Sigismund de Luxemburg, care, convins de calitățile sale, i-a încredințat mai multe misiuni diplomatice. Revenind la Andrea Scolari, trebuie precizat că acesta a fost unul din cei mai importanți reprezentanți ai Renașterii din părțile răsăritene ale regatului maghiar, contribuind prin activitatea sa (ridicarea a numeroase capele și altare, cu ajutorul unor artiști italieni, încercarea de constituire a unei biblioteci etc)¹⁰ la transformarea Oradiei într-un important centru cultural al regatului lui Sigismund.

Noi planuri militare antiotomane au fost pregătite până în cele mai mici detalii îndeosebi între anii 1429-1433. Potrivit acestora, în cazul unei confruntări directe cu turcii în Transilvania și/sau în comitatele vestice, regelui îi revenea sarcina de a participa cu 1.000 de călăreți, voievodul și episcopul Transilvaniei se implicau cu steagurile proprii, sașii și secuii cu 4.000 de oșteni, nobilimea din cele șapte scaune cu 3.000 „iar comitatele vestice (Bihor, Crasna, Maramureș, Satu Mare, Solnocul Exterior și de Mijloc și altele) aduceau între 500-600 ostași”. În cazul în care luptele se extindeau și în Banat „atunci urmau să participe, alături de steagul regelui, trupe ale episcopilor de Oradea și Cenad și ale comitatelor Zarand, Arad, Timiș, Cenad, Caraș, Torontal”¹¹ la care se adăugau și alte contingente.

Importanța Oradiei pentru familia regală rezultă, printre altele, și din faptul că regina Maria, prima soție a împăratului-rege, a fost înmormântată în interiorul cetății, la fel întâmplându-se și cu Sigismund, după decesul survenit la 9 decembrie 1437, la Znojmo, în Moravia, la aproape 70 de ani. Mormintele lor aveau să completeze numărul celorlalte existente în catedrală sau în cimitirul cetății, aparținând unor capete încoronate, precum Ladislau I, Andrei al II-lea, Ștefan al II-lea, Ladislau al IV-lea Cumanul sau unor episcopi ca Andrea Scolari

⁷ Ioan Hațegan, *op. cit.*, p. 121-123.

⁸ *Istoria orașului Oradea*, p. 100.

⁹ Bunyitay Vincze, *A váradi püspökség története*, Oradea, vol.I, 1883, p. 245.

¹⁰ *Istoria orașului Oradea*, p. 99.

¹¹ *Istoria Transilvaniei (până la 1541)*. Coordonatori: Ioan Aurel Pop și Thomas Năgler, vol. I, Cluj Napoca, 2003, p. 277

și Sigismund Thurzó. Cel al Mariei este, probabil¹², cel descoperit întâmplător în 1775 de către niște soldați austrieci puși să sape un puț în curtea interioară a fostului palat princiar, piesele recuperate din interiorul acestuia fiind trimise la Viena, după ce în prealabil comandantul cetății, Charles de Camon, marchiz de Ville, o înștiințase pe Maria Tereza de senzaționala descoperire¹³. În ce-l privește pe cel al lui Sigismund, acesta nu a fost descoperit până în momentul de față, identificarea sa în viitor constituindu-se, fără nici un dubiu, într-un eveniment de excepție. Este pomenit, de pildă, de către Nicolaus Olahus în lucrarea sa *Hungaria*. Referindu-se la Oradea, marele umanist preciza că orașul „este (...) reședința episcopului, strălucită prin biserica sa catedrală, mormântul Sfântului Ladislau, regele vestit prin minunile sale, precum și al împăratului Sigismund în care din așezământul aceluiași împărat se cântă ziua și noaptea Psalmii lui David la mormântul său de către preoți care se schimbă pe rând”¹⁴. De asemenea, este pomenit de Georg Werner (începutul sec. XVI - după 1533), care scria în lucrarea sa *Hypomnematium* („Despre minunatele ape ale Ungariei”), că: „Mai sunt printre <izvoarele> calde ... unele lângă Oradea care poartă numele Sf. Ladislau, fie că aici s-a scăldat Sfântul Ladislau, fie că sunt închinare locașului său sfânt, vestit prin mormântul înzestrat bogat de dărnicia ba a lui, ba a împăratului Sigismund, care a vrut să fie îngropat aici”¹⁵. Și cea de a doua soție a lui, Barbara (fiica lui Hermann Cili, unul din cei mai intimi consilieri ai săi), cu care se va căsători în 1405 a avut legatul destinul o mică perioadă de Oradea. În 1419, după întoarcerea lui Sigismund de la Conciliul de la Constanza, acesta a acuzat-o că l-ar fi înșelat cu un cavalier german, și, prin urmare, a deposedat-o de moșii, i-a dizolvat curtea și a exilat-o în orașul de pe Crișul Repede. La câțiva ani însă după aceea, probabil din considerație pentru socrul său, se va împăca cu ea, oferindu-i despăgubiri substanțiale¹⁶.

Nu în ultimul rând, la fel ca și multe alte orașe ale regatului, Oradea a cunoscut în timpul domniei sale o puternică dezvoltare a meșteșugurilor. Lucrul este explicat, pe de o parte, de intensificarea schimburilor între oraș și zonele rurale învecinate și de dorința lui Sigismund de a opune populația urbană nobilimii, aceasta din urmă dovedindu-li-se deopotrivă ostilă. Imaginea favorabilă de care familia regală se bucura în urbea orădeană rezultă și din faptul că numele acestora a figurat și pe celebra statuie ecvestră a regelui Ladislau cel Sfânt, realizată de frații Gheorghe și Martin din Cluj: „Anul domnului 1390, ziua 20,

¹² Există și păreri potrivit cărora mormântul ar aparține de fapt chiar lui Sigismund. Chestiunea rămâne, prin urmare, deschisă oricărei variante.

¹³ Balogh Jolán, *Varadinum. Várad vára*, II, Budapest, 1982, p. 246; 263-264; *Cetatea Oradea. Monografie arheologică*, vol. I, *Zona palatului episcopal*. Sub redacția: Adrian Andrei Rusu, Oradea, 2002, p. 11.

¹⁴ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I. Volum îngrijit de Maria Holban, București, 1968, p. 495

¹⁵ *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, Partea a II-a. Volum îngrijit de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1970, p. 634.

¹⁶ Pál Engel, *op. cit.*, p. 243.

luna mai, cârmuind în chip fericit regele Sigismund și regina Maria, această operă cerută de venerabilul întru Hristos părinte, domnul Ioan episcopul de Oradea, a fost făcută de meșterii Martin și Gheorghe din Cluj în cinstea regelui Ladislau¹⁷. Executată în bronz aurit statuia este considerată cea mai frumoasă realizare din evul mediu executată de niște sculptori ardeleni, completând alte trei realizate de aceiași artiști, în 1370, la solicitarea episcopului Demetrius, reprezentându-i pe regii Ștefan, Ladislau și Emeric¹⁷.

De asemenea, în anul 1422, la Oradea s-a ținut o dietă, sub directa conducere a lui Sigismund. Părerile potrivit cărora Oradea avea atunci o populație de 40 – 50 000 de locuitori și că a devenit capitală a imperiului lui Sigismund sunt însă exagerate¹⁸.

Comitatul Bihorului a beneficiat, pe perioada domniei lui Sigismund, de o serie întreagă de măsuri, ordine, hotărâri sau acordări de titluri, precum cel din 1392, prin care comitelui Ioan, jude regal și stăpân al domeniului cetății Șinteu de lângă Aleșd, i se va acorda posesiunile Chanad, Borod, Borozel, Cetea, Cornișel și Valea Mare, toate rămase fără urmași după moartea voievodului Petru, fiul lui Komorzowan¹⁹; câțiva ani mai târziu, la 29 mai 1405, el va scoate satul regal Vadu Crișului (Rew) de sub jurisdicția cetății mai sus amintite, scutindu-l, în paralel, și de slujbele cuvenite voievozilor transilvăneni, castelanilor sau altor slujbași²⁰.

Vremurile tulburi peste care s-a suprapus aproape întreaga sa domnie, generate în principal de agravarea pericolului turcesc și a sarcinilor datorate statului și bisericii, a făcut ca soarta unui important număr al supușilor să cunoască o înrăutățire uneori dramatică. Presiunea existențială crescândă a determinat din partea acestora un întreg set de reacții, atitudini și comportamente, prin care au încercat să-și amelioreze sau chiar să-și salveze viața, din rândul acestora detașându-se – după cum cum numeroase documente o dovedesc – fenomenul emigrației. Speriată de posibilitatea rarefierii brațelor de muncă de pe propriile domenii, marea nobilime a depus eforturi consistente pentru a pune capăt acestei situații, reușind în final să implice însuși puterea centrală în aceste planuri. Printre exemplele care atestă acest fapt se numără și porunca dată de Sigismund în cursul anului 1390 episcopului de Oradea, Ioan Zudar, potrivit căreia nobilului bihorean Wasary trebuia să i se înapoieze un iobag fugit pe o altă moșie bihoreană, Kuleser, aparținând chiar episcopului, fără a-și fi înștiințat stăpânul și fără a fi plătit darea de pământ. Comportamentul relativ blând față de acesta (i se va permite plecarea și așezarea în orice altă parte dacă își va plăti integral toate

¹⁷ Al. Avram, I. Godea, *Monumente istorice din Țara Crișurilor*, București, 1975, p. 24-25; Horváth Jenő, *Nagyvárad története*, Oradea, 1942, p. 18-19.

¹⁸ *Monografia Almanah a Crișanei, județul Bihor*. Redactată de Aurel Tripon, Oradea, 936, p. 8.

¹⁹ Liviu Borcea, *Satele din Bihor ale lui Gavrilăș Movilă și Constantin Șerban. (Schită monografică a Domeniului cetății Șinteu)*, în *Crisia*, VII, Oradea, 1977, p. 99-100.

²⁰ David Prodan, *Iobăgimea în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I., București, 1967, p. 22.

obligațiile) nu a fost urmat însă și în cazul altor țărani, cei de pe moșia Zimbor (Dăbâca) fiind aduși înapoi cu forța²¹.

Fără nici o îndoială, Sigismund de Luxemburg a fost o personalitate de primă importanță pentru istoria Europei de la cumpăna secolelor XIV-XV. Controversat, atât în trecut, cât și în timpurile contemporane, rămâne în memoria colectivă prin prezența sa activă și hotărâtoare în toate marile evenimente care au avut loc pe perioada cât a deținut puterea, începând cu bătălia de la Nicopole și continuând cu conciliile de la Constanz și Basel, ori cu restabilirea ordinii în cadrul bisericii catolice, după ce timp de aproape patru decenii aceasta avusese a se confrunta cu numeroase tulburări, fiind condusă concomitent de 2 sau chiar 3 papi. Din toate aceste considerente dar, evident, și din multe altele, prin faptul că îi păstrează rămășițele pământești undeva în pământul său, Oradea se află într-o poziție privilegiată, pe care multe alte orașe și-ar dori-o.

²¹ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. III, Cluj Napoca, 1986, p. 273-274.

GHEORGHE SOFRONIE, PROFESOR DE DREPT CONSTITUȚIONAL

Preluarea, în primăvara anului 1919, a universității din Cluj a însemnat și o recrutare a viitorilor ei profesori, care s-a făcut pe baza unor criterii obiective¹. Pentru Facultatea de Drept, pe lângă criteriile generale (ținându-se seama de faptul că nu era probabil ca unificarea legislativă a țării să se facă de îndată), s-a hotărât ca la unele materii să fie numiți juriști ardeleni, buni cunoscători ai legislației locale, distinși absolvenți, foști militanți în rândurile Partidului Național din Ardeal. Printre profesorii numiți în anul 1919 la facultatea clujeană a fost și Romul Boilă, profesor titular de drept constituțional, funcție pe care a îndeplinit-o până în toamna anului 1939, când a fost suspendat din învățământ². În consecință, catedra de drept constituțional a facultății de drept clujene a devenit vacantă, impunându-se declanșarea procedurii legale pentru asigurarea suplinirii acestuia³. În ședința Consiliului profesoral, din 15 ianuarie 1940, se propunea ca suplinirea catedrei să fie asigurată de Gheorghe Sofronie, deoarece „... este profesor de drept public de cea mai apropiată specialitate și va putea asigura un nivel calitativ ridicat cursului”⁴. Consiliul – cu majoritate de voturi – a recomandat Ministerului Educației Naționale numirea lui Gheorghe Sofronie în calitate de suplinitor la Catedra de drept constituțional pentru anul universitar 1939-1940. Ministerul a confirmat această recomandare prin decizia nr. 108712 din 15 februarie 1940⁵. În anii universitari următori (1940/1941⁶,

¹ În mai 1919, printr-o hotărâre a Resortului Instrucțiunii publice din cadrul Consiliului Dirigent de la Sibiu, s-a constituit o comisie – condusă de Sextil Pușcariu –, care a preluat Universitatea de la organele ei anterioare ungurești, trecând la munca de pregătire a începerii cursurilor în limba română.

² Romul Boilă a fost membru al Consiliului Dirigent din Ardeal. În mai multe rânduri a fost, de asemenea, deputat și senator, vicepreședinte al Senatului, decan al Facultății de Drept între anii 1924-1931. Înainte de eliberarea Ardealului a publicat o serie de articole și broșuri destinate să stimuleze lupta pentru drepturile politice ale românilor transilvăneni. Ca profesor, acesta a desfășurat o susținută activitate științifică, concretizată într-o serie de lucrări fundamentale în domeniul dreptului constituțional și administrativ. Dintre acestea menționăm următoarele: *Drept constituțional român*, Cluj, 1920; *Codul administrativ adnotat* (în colaborare cu P. Negulescu); *Studiu asupra reorganizării Statului Român întregit*, Cluj, 1931. Romul Boilă a fost suspendat din învățământ prin decizia Ministerului Educației Naționale nr. 234638 din 22 decembrie 1939, ca urmare a condamnării sale penale, pronunțată prin sentința nr.3085 din 13 iulie 1939 de Tribunalul Ilfov.

³ Potrivit art.84 din Legea învățământului superior, catedrele vacante puteau fi suplinite de profesorii sau conferențiarilor titulari din cadrul facultății unde era constatată vacanța. Procedural, era necesară pentru fiecare an universitar recomandarea consiliului profesoral, urmată de decizia Ministerului Educației Naționale.

⁴ AN-DJCj, *fond Universitatea „Regele Ferdinand I”*, dos. 209/1937-1940, f. 80

⁵ *Monitorul Oficial*, 1940, nr. 42, p. 271

⁶ AN-DJCj, *fond Universitatea „Regele Ferdinand I”*, dos. 243/1940-1941, f. 23

1941/1942⁷, 1942/1943⁸) procedura va fi reluată, profesorul Gheorghe Sofronie întrunind, de fiecare dată, aprobarea unanimă a Consiliului profesoral.

La insistențele sale, începând cu anul universitar 1938-1939, este readus⁹ la Facultatea de Drept clujeană, Tudor Drăganu, în calitate de asistent la Catedra de drept constituțional. Așa cum îmi mărturisea Tudor Drăganu într-una dintre discuțiile purtate de noi¹⁰, în anii menționați a început colaborarea și prietenia dintre Gheorghe Sofronie și eruditul internaționalist român. Totodată, profesorul a menționat că Gheorghe Sofronie a fost cel care l-a ajutat să se titularizeze pe postul de conferențiar la Catedra de drept constituțional. Remarcând capacitățile profesionale ale tânărului său colaborator, el a propus Consiliului profesoral ca - pentru studenții de la doctorat - predarea disciplinei de drept constituțional să fie asigurată de Tudor Drăganu. Propunerea a fost însușită de Consiliu și, astfel, începând cu anul 1942/1943 Tudor Drăganu asigura predarea pentru studenții doctoranzi a disciplinei menționate, iar profesorul Gheorghe Sofronie asigura predarea acesteia pentru examenele de licență¹¹. Această colaborare la nivel de catedră a încetat în iarna anului 1943, odată cu revenirea în învățământul superior a lui Romul Boilă. Profesorul a preluat catedra de drept constituțional până în primăvara anului 1946, când - survenind decesul acestuia - respectiva catedră a rămas din nou vacantă¹². Deși Consiliul profesoral îl recomandă ca suplinitor pe Gheorghe Sofronie, acesta refuză, motivând că cel mai îndreptățit să ocupe catedra de drept constituțional este Tudor Drăganu¹³. Aptitudinile didactice și științifice ale mai tânărului său discipol, intuite de Gheorghe Sofronie, au fost în scurt timp remarcate, Tudor Drăganu devenind unul dintre specialiștii români contemporani de marcă în domeniul dreptului constituțional. Menționăm că încrederea de care s-a bucurat de fiecare dată Gheorghe Sofronie din partea colegilor săi universitari a fost meritată și în ceea ce privește activitatea desfășurată la catedra de drept constituțional. Spre deosebire de disciplina dreptului internațional public, care s-a predat în facultățile de drept din țară¹⁴, ca materie de sine stătătoare relativ târziu (respectiv după finalizarea primului război mondial), dreptul constituțional avea vechi rădăcini în învățământul superior românesc¹⁵. Dintre autorii consacrați ai anilor dinaintea începerii celui de al doilea

⁷ *Ibidem*, dos. 276/1942-1943, f. 11

⁸ *Ibidem*, f. 120

⁹ Tudor Drăganu a fost, până în 1936, asistentul profesorului Romul Boilă, ulterior postul de asistent a fost desființat, fiind reintrodus în statul de funcții începând cu anul universitar 1938-1939.

¹⁰ Simina Balint, *Discuții cu profesorul Tudor Drăganu despre profesorul Gheorghe Sofronie*, Cluj, mai, 2006

¹¹ AN-DJCj, *fond Universitatea „Regele Ferdinand I”*, dos. 276/1942-1943, f. 121

¹² *Ibidem*, dos. 410/1946-1947, f. 5

¹³ *Ibidem*, dos. 411/1946-1947, f. 5

¹⁴ Dreptul internațional public a devenit disciplină inclusă în programa Facultății de drept clujene în cursul anului 1934/1935.

¹⁵ Simina Balint, *Drept constituțional. Note de curs*, Editura Universității din Oradea, 2006, p.16. În România studiul dreptului constituțional s-a realizat împreună cu studiul dreptului administrativ,

război mondial îi menționăm pe Constantin Here (*Curs de Drept constituțional*, 1910), Constantin Disescu (*Drept constituțional*, 1915, 1936), Romul Boilă (*Drept constituțional român*, 1920), G. Alexianu (*Drept constituțional*, 1926, 1930, 1939), P. Negulescu (*Curs de drept constituțional*, 1927) și I. Vintu (*Curs de drept constituțional*, 1940).

În pleiada de teoreticieni din domeniul acestei ramuri, considerată fundamentală în sistemul românesc de drept, s-a încadrat și Gheorghe Sofronie. Acesta a publicat, în toamna anului 1941¹⁶, un *Curs de drept constituțional. Note și idei sistematizate*, dovedindu-se un bun cunoscător al normelor elaborate în cadrul organizării și executării puterii de stat. Cursului menționat (chiar dacă lipsit de dezvoltări doctrinare și argumente juridice specifice lucrărilor profesorului Gheorghe Sofronie) îi revine meritul de a fi acoperit o lacună în ceea ce privește materialul didactic, atât de necesar studenților facultății clujene, aflate - începând cu anul 1940 - în refugiu. Reamintim că, până la apariția respectivului curs, studenții clujeni puteau folosi în domeniul dreptului constituțional o singură lucrare autohtonă datând din anul 1920. Ne referim la cursul de *Drept constituțional român* a profesorului Romul Boilă, care însă, la începutul deceniului patruzeci, era depășit de contextul realităților constituționale românești. Nu în ultimul rând, lucrarea profesorului Gheorghe Sofronie are meritul de a sintetiza, într-o expresie clară și accesibilă, informația referitoare la forma de guvernământ, structura de stat și regimul politic în România anilor 1941. Aceste „note și idei sistematizate” – așa cum preciza însuși autorul – reprezentau doar un rezumat schematic al unora dintre problemele dezvoltate în cadrul cursului de drept constituțional ținut studenților anului I de licență¹⁷. Am fost informată de profesorul Tudor Drăganu – în cadrul convorbirilor noastre – de intenția lui Gheorghe Sofronie de a elabora, în colaborare cu primul, un tratat de drept constituțional. Dorința profesorilor nu a fost materializată, în mare parte, datorită transferului profesorului Gheorghe Sofronie în cadrul Academiei bucureștene de Înalte Studii Comerciale și Industriale. Tudor Drăganu mi-a mărturisit că, atunci când a reușit să finalizeze primul său *Tratat elementar de drept constituțional*, gândurile și mulțumirile sale au fost îndreptate către fostul său profesor, care i-a servit ca pildă de seriozitate și conștiinciozitate în tot ceea ce a însemnat activitate didactică și publicistică¹⁸. Cu regret a adăugat că singura posibilitate prin care - la data publicării Tratatului (1969) – a putut să-și prezinte considerația față de

formând dreptul public. Universitatea bucureșteană l-a inclus ca materie obligatorie încă din anul 1866. Dintre primii profesori de drept public, amintim pe Simion Bărmuțiu și Paul Vioreanu. În 1864 apare primul curs intitulat *Drept constituțional*, al cărui autor a fost A. Codrescu.

¹⁶ *Anuarul Universității „Regele Ferdinand I”*, 1941-1942, p. 453

¹⁷ George Sofronie, în *Prefață la Curs de drept constituțional. Note și idei sistematizate*, Editura Cartea românească din Cluj-Sibiu, 1941, p.3

¹⁸ Simina Balint, *Discuții cu profesorul Tudor Drăganu despre profesorul Gheorghe Sofronie*, Cluj, mai, 2006

eruditul profesor¹⁹, a constat în menționarea acestuia ca unul dintre profesorii interbelici de drept constituțional²⁰.

Dacă realizările sale pe tărâmul dreptului internațional au fost recunoscute de toți doctrinarii perioadei interbelice și, totodată, mulți dintre teoreticienii postbelici au făcut trimitere la lucrările de drept internațional ale profesorului Gheorghe Sofronie, nu aceeași situație a avut-o recunoașterea sa ca profesor de drept constituțional. Singura menționare a acestei calități este inserată de Tudor Drăganu. Această omisiune este regretabilă, în primul rând fiindcă lucrarea apărută, sub formă de *Curs de drept constituțional. Note și idei sistematizate*, dovedește o bună cunoaștere a obiectului și conținutului acestei ramuri de drept public. Contribuția profesorului este legată de inserarea ideii necesității integrării normelor internaționale în constituțiile naționale, conferindu-le astfel celor dintâi forță juridică obligatorie. Această necesitate a fost argumentată de Gheorghe Sofronie încă din anul 1935, prin publicarea în revista *Arhiva pentru știință și reformă socială* a unui amplu studiu, intitulat *Problema integrării noului drept internațional în constituțiile naționale și necesitatea revizuirii constituției române*.

După finalizarea celei de a doua conflagrații mondiale, complexitatea problemelor internaționale au impus necesitatea recunoașterii constituționale a dreptului internațional, a armonizării acestui drept cu prevederile majorității constituțiilor europene. Astfel, în tot mai multe constituții postbelice (indiferent de forma de guvernământ pe care o reglementau), vor apărea dispoziții exprese care considerau regulile universal recunoscute ale dreptului internațional ca făcând parte integrantă din dreptul pozitiv al statului. Ulterior, după deceniul 90, apar textele constituționale care²¹ declară că tratatele, acordurile, convențiile internaționale constituie legea supremă a statului, că ele sunt obligatorii pentru jurisdicțiile naționale și că nici o lege ordinară, nici un regulament sau act oficial nu trebuie să fie în contradicție cu stipulațiile acestor tratate. Toate aceste principii democratice care guvernează în prezent viața internă și internațională a majorității statelor europene au fost prezentate în anul 1935 de profesorul Gheorghe Sofronie ca fiind singurele în măsură a asigura pacea, solidaritatea și securitatea colectivă.

Meritul lui Gheorghe Sofronie constă în faptul de a fi fost unul dintre primii specialiști români care a adus în discuție și a argumentat necesitatea integrării dreptului internațional în dispozițiile constituționale românești, dovedindu-se un cunoscător atât al organizării statale românești, dar și un fin observator al evoluției relațiilor internaționale.

Menționăm că profesorul va relua tangențial contactul cu domeniul dreptului constituțional în cursul lunii septembrie 1960, ca urmare a delegării sale

¹⁹ Gheorghe Sofronie a încetat din viață la 4 aprilie 1961.

²⁰ Tudor Drăganu, *Tratat elementar de drept constituțional*, Editura Didactică și Științifică, București, 1969, p. 10

²¹ În actuala Constituție a României, art. 11, alin. 1, se stipulează expres faptul că „statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte”; respectiv alin.2 inserează că „tratatele ratificate de Parlament ... fac parte din dreptul intern”.

în comisia de examinare a candidaților înscriși la Academia bucureșteană. Testarea cunoștințelor candidaților cu privire la conținutul de atunci al Constituției României a fost efectuată de Gheorghe Sofronie²².

Teme abordate în cadrul lucrării Curs de drept constituțional. Note și idei sistematizate (1941)

Pentru a înțelege motivația profesorului Gheorghe Sofronie, de a fi insistat cu predilecție în rândurile cursului sus-menționat asupra analizării problemelor de drept constituțional cu care era confruntată (în perioada 1938-1941) organizarea internă a țării, vom face o scurtă trecere în revistă a principalelor evenimente interne care au zguduit România acelor ani. Dictatura regală, instaurată prin Constituția din 1938²³ a concentrat puterile în mâinile regelui, care a întrerupt principiile regimului parlamentar, întemeiat pe echilibrul puterilor în stat. În urma evenimentelor din vara anului 1940 (dictatul de la Viena și cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord), regele, prin Decretul-Lege nr. 3052 din 5 septembrie, a suspendat constituția din 1938 și a dizolvat corpurile legiuitoare, numindu-l (prin Decretul-Lege nr.3053 din aceeași zi) pe generalul Ion Antonescu, cu puteri depline, la conducerea statului. Această acțiune nu l-a salvat, și la 6 septembrie, regele Carol al II-lea a abdicat, iar generalul Ion Antonescu, prin Decretul nr.3064 din 6 septembrie, a constatat succesiunea la tron a lui Mihai I. Noul rege, după ce, în lipsa reprezentanței naționale, a depus jurământul în fața lui Ion Antonescu (în calitate de președinte a Consiliului de Miniștri), l-a reinvestit pe general cu puteri depline la conducerea statului. Astfel, conducerea statului se făcea în mod autoritar, partidele politice erau desființate, iar viața parlamentară fusese lichidată²⁴. Generalul, devenit „conducătorul statului”, exercita întreaga putere legislativă și executivă, guvernând țara prin *decrete-legi*, care aveau valabilitate, fără a fi supuse promulgării regelui.

După cum se poate observa din cele menționate, se disting numeroase și controversate probleme de drept constituțional, care au necesitat (și încă necesită) dezbateri și argumentări juridice. Asupra a două dintre ele s-a aplecat și profesorul Gheorghe Sofronie, respectiv la problemele justificării stării de necesitate și argumentării temeiului juridic al guvernării României prin *decrete-legi*.

²² AN-DMB, *fond Academia de Științe Economice*, dos. 269/1958-1961 (nenumărat)

²³ Constituția din 1938 a fost promulgată de rege la 27 februarie, în urma loviturii de stat a lui Carol al II-lea, după ce, în condițiile stării de asediu, ea a fost supusă plebiscitului populației la 24 februarie 1938.

²⁴ Eleodor Focșeneanu, *Istoria constituțională a României*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 82; În acea perioadă, drepturile și libertățile cetățenești erau restrânse, iar decretul referitor la funcționarea organelor statelor nu conținea dispoziții pozitive, ci numai dispoziții de restrângere, de supunere sau dizolvare.

1. Teoria stării de necesitate și problema suspendării constituției și guvernarea prin decrete-legi

Autorul menționează că orice guvernare normală a vieții de stat trebuie să fie caracterizată atât prin domnia legii fundamentale și respectarea supremației ei, cât și prin activitatea tuturor organelor statului (parlament, guvern, șef de stat) în cadrul competențelor stabilite prin dispozițiile constituționale²⁵. Totuși, menționa profesorul, aceste principii călăuzitoare ale oricărei organizări democratice pot fi întrerupte, fie prin apariția unor iminente primejdii interne²⁶, care pot amenința echilibrul social și politic, fie prin configurarea unei primejdii externe²⁷ care să amenințe statutul teritorial al statului. În astfel de situații se impun măsuri extreme, impuse de momentele istorice concrete în care se găsea România, care, deși, de cele mai multe ori, încălcau litera și spiritul legii, erau singurele disponibile pentru a evita pericolele iminente a căror înlăturare nu ar fi altfel posibilă. O astfel de măsură a constituit-o și suspendarea constituției din 1938, care s-a decis prin Decretul-lege nr. 3052 din 5 septembrie 1940²⁸, iar din punct de vedere juridic motivarea acesteia s-a legitimat prin starea de extremă necesitate în care se găsea țara. Autorul considera că, chiar dacă starea de necesitate poate să-și găsească justificarea în existența unor împrejurări excepționale, aceasta datorită generării unor situații care pot încălca limitele legalității – prin restrângerea forțată a garanțiilor constituționale privind libertățile publice, prin modificarea competenței constituționale a diferitelor organe ale statului – trebuie să aibă doar un caracter temporar²⁹.

Gheorghe Sofronie amintește că în toate rânduielile sociale a fost admisă, fie în doctrină, fie în texte publice, posibilitatea ca regulile constituționale sau legislative să cedeze în fața necesității superioare a salvării statului³⁰. Doctrina românească de drept public (doctrină specifică acelor ani) în mod unitar admitea justificarea suspendării totale sau parțiale a garanțiilor constituționale în timp de criză³¹. Motivând din punct de vedere juridic decretul de suspendare, Gheorghe Sofronie

²⁵ George Sofronie, *Curs de drept constituțional. Note și idei sistematizate*, Editura Românească din Cluj, Sibiu, 1941, p. 151

²⁶ Exemplificăm cu proporțiile excesive pe care le luau disensiunile dintre partide, duse până la a uita de interesul lor major, cel național, care le era comun, la care se adaugă tot mai dese amestecuri ale regelui în viața partidelor politice.

²⁷ Sunt de amintit, sub acest raport, evenimentele din vara anului 1940, soldate cu cedările teritoriale, precum și starea de profundă nesiguranță în care se afla România vis-a-vis de neseriozitatea și egocentrismul Alianților, de lipsa de scrupule a marelui vecin și de cea a micilor vecini, aliați ai Germaniei.

²⁸ Decretul proclama: „văzând starea de extremă necesitate ..., am decretat și decretăm: art.1) se suspendă Constituția promulgată la 27 februarie 1938 ..., art.2) corpurile legiuitoare se dizolvă pe data acestui decret-lege, art.3) Președintele Consiliului de Miniștri este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestui decret”.

²⁹ George Sofronie, *op.cit.*, p. 160

³⁰ *Ibidem*, p. 156

³¹ George Alexianu, *Principii de drept constituțional*, Editura Casei Școalelor, București, 1939, p.366; potrivit autorului „sunt momente în viața statului, în care este nevoie de o forță centrală și unitară, care să salveze statul din marginea prăpăstiei...”

arată că, deși prevederile articolului 96 din constituție interziceau această operație, actul menționat primește legitimitate în virtutea articolului 46, paragraful 7, potrivit căruia regele avea dreptul de a lua - pe cale de decret – măsuri cu putere de lege³². În acest context, creat de însăși norma fundamentală, un act ce emana de la monarh (monarh care cumula atât puterea legislativă, prin reprezentanța națională, cât și puterea executivă) a reușit să schimbe întreaga organizare constituțională a României. Astfel (continuă profesorul), s-a ajuns la guvernarea țării prin acte asemănătoare din punct de vedere al valorii juridice cu actul-decretul care a generat această situație. În doctrina interbelică, decretule-legi erau definite ca fiind decizii ale puterii executive (fie aparținând monarhului, fie guvernului) care trebuiau să respecte, întocmai ca și legea, o procedură generală și impersonală, fiind investite cu puterea și valoarea juridică a unei legi³³. Chiar dacă decretelor le-a fost justificată legitimitatea, și chiar dacă li se recunoaștea o valoare juridică similară cu cea a legilor ordinare, Gheorghe Sofronie atrage atenția asupra pericolului legiferării doar prin intermediul acestor acte, deoarece s-ar încălca principiul separației puterilor în stat³⁴. Menționarea guvernării prin decrete-legi înseamnă „o îndepărtare a principiului separației puterilor, și o revenire spre confuziunea puterilor, comandată de o superioară necesitate de Stat ...”³⁵. Autorul identifică elementele specifice guvernării prin intermediul menționatei acte: a) puterea șefului executivului este extinsă până la integrarea în ea, a domeniilor rezervate, în chip obișnuit, puterii legiuitoare (decretul-lege fiind astfel dotat cu putere de lege), b) pe calea decretului-lege, se pot institui noi norme de conduită obligatorie pentru corpul social (decretul poate modifica sau abroga legi elaborate anterior de puterea legislativă), c) se admite – dar nu de unanimitatea doctrinei – că Decretele-lege prezintă caracterul actelor de guvernământ (ca atare, ele nu pot fi supuse controlului justiției din punct de vedere al legalității sau constituționalității lor)³⁶.

Profesorul menționa (din anul 1941) că „războiul mondial, cu starea de necesitate indiscutabilă, cu necesitatea garanțiilor constituționale, a generat sistemul guvernării prin decrete-legi ...”, dar această stare nu poate continua, deoarece încalcă toate regulile unui regim democrat de guvernare. Însă, evoluția ulterioară a demonstrat că țara va fi – în continuare – guvernată prin decrete-legi, care aveau valabilitate, fără a fi supuse promulgării regelui. Această situație a durat până în 2 septembrie 1944 (odată cu repunerea în vigoare a constituției din 1923), iar aspectele de drept generate cu privire la constituționalitatea actelor guvernamentale au generat (după 1990) numeroase discuții în doctrina constituțională contemporană³⁷.

³² George Sofronie, *op.cit.*, p. 205

³³ Paul Negulescu, *Curs de drept constituțional*, Editura Alex. Th. Doicescu, București, 1927, p. 82

³⁴ George Sofronie, *op.cit.*, p. 209

³⁵ *Ibidem*, p. 171

³⁶ *Ibidem*, p. 171, 172

³⁷ A se vedea Tudor Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Editura Universității Ecologice „Dimitrie Cantemir”, Târgu Mureș, 1993, p. 122-165; Ion Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat*, vol. I, Editura Europa Nouă, București, 1996, p. 57-62

2. Formele de adoptare a constituțiilor

Adoptarea constituției a cunoscut și cunoaște diferite moduri. Modul de adoptare a unei constituții este specific fiecărei țări și este determinat de stadiul de dezvoltare economică, socială și politică, de ideologia dominantă în momentul adoptării constituției, de raporturile sociale³⁸. Adoptarea constituțiilor a cunoscut – în general – următoarele moduri: constituția concedată, constituția pact, constituția convenție, constituția statut, la care se adaugă (după cel de-al doilea război mondial) constituția parlamentară³⁹. Primele trei moduri de adoptare a legii fundamentale au fost pe larg studiate și de Gheorghe Sofronie, astfel că până în epoca contemporană, s-a reținut clasificarea sus menționată, cu toate justificările, rezervele și criticile formulate de profesorii de drept constituțional ai perioadei interbelice.

Cartea concedată (sau octroiată), consideră profesorul, este o constituție adoptată de către monarh ca stăpân absolut, care „... din proprie inițiativă, în teorie, dar adeseori sub presiunea corpului social ce aspiră spre libertate și egalitate, în practică, concedă poporului său anumite garanții și libertăți, solemn formulate și cu titlu de grațioasă concesiune”⁴⁰. Această formă de constituție este considerată rudimentară, fiind formal o inițiativă a monarhului, dar, în realitate, un act impus acestuia, prin care el recunoaște anumite drepturi fundamentale cetățenești și își autolimitează prerogativele prin constituirea unei adunări reprezentative, cu care urmează să realizeze funcția legislativă. Ca exemplu de asemenea constituții, profesorul face trimitere la Charta constituțională franceză din 4 iunie 1814⁴¹ a lui Ludovic al XVIII-lea. El observă că această constituție marchează trecerea de la forma de guvernământ absolutist la guvernarea realizată în limita și pe baza unor prevederi constituționale⁴².

Constituția pact este definită de Gheorghe Sofronie ca fiind un „acord de voință, un contract între suveran și națiune, reprezentată îndeosebi prin parlament”⁴³. Este considerată a fi mai potrivită pentru apărarea intereselor grupurilor conducătoare (guvernanți), deoarece monarhul trebuie să țină seama de pretențiile acestora. Pactul s-a folosit atunci când, profitându-se de o conjunctură favorabilă, s-a putut impune șefului statului anumite condiții. Ca exemple de pacte europene înregistrate în evoluția dreptului constituțional, profesorul amintește:

³⁸ George Sofronie, *op.cit.*, p. 142

³⁹ Ioan Muraru, Simina Elena Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, Editura Lumina Lex, București, 2001, p. 66

⁴⁰ George Sofronie, *op.cit.*, p. 145

⁴¹ Din preambulul acestei Charte, se desprinde însăși caracterul și natura juridică a acestei forme de constituție. Sunt precizate următoarele: „Am recunoscut că dorința supușilor noștri, de a avea o Chartă constituțională, este expresia unei nevoi reale. Dar cedând acestei dorințe, am luat toate precauțiunile pentru ca această Chartă să fie demnă de noi. Din aceste cauze și prin liberul exercițiu al autorității noastre regale, am acordat și acordăm, facem concesiune și dar supușilor noștri, atât pentru noi cât și pentru urmașii noștri și pentru totdeauna, Charta constituțională care urmează ...”.

⁴² George Sofronie, *op.cit.*, p. 146

⁴³ *Ibidem*, p. 147

Magna Charta Libertatum din 1215⁴⁴, Petiția drepturilor din 1627⁴⁵, Habeas corpus din 1679⁴⁶, Petiția drepturilor din 1689⁴⁷, Legea de stabilire a succesiunilor la Tron din 1701⁴⁸ și Charta din 1830 din Franța⁴⁹. Așa cum observă profesorul, „constituția engleză” (o formă cutumiară de constituție) nu este altceva decât un șir de pacte intervenite în decursul secolelor între monarh, nobilime și cler.

Sunt identificate și în ordinea constituțională a statului român două constituții pact. Astfel, constituția din 1866 este „rezultatul acordului de voință dintre șeful statului și parlament”⁵⁰. Acest acord s-a manifestat în opera de elaborare a amintitei constituții și se găsește formal exprimat în diferitele dispoziții ale ei (articolul 128 aliniatul 3), care prescriu că orice revizuire constituțională se face de către parlament, de acord cu regele. De asemenea, subliniază autorul, și constituția română adoptată în 1923 a fost un pact constituțional, deoarece ea a fost elaborată de Adunarea constituantă din 1923, dar a primit depline efecte juridice numai după ce a fost semnată de rege⁵¹.

Constituția convenției este opera unei adunări, denumită Convenție. Această adunare este special aleasă pentru a adopta constituția, ea exprimă convenția intervenită între toți membrii societății, este considerată deasupra parlamentului, având dreptul de a stabili puterile delegate în stat și competența

⁴⁴ Magna Charta Libertatum apare ca un contract între două puteri, respectiv regele Angliei și baronii și prelații englezi. Magna Charta nu este însă o lege, căci nu exista încă (în perioada adoptării ei) Parlament. Nu trebuie privită în înțelesul modern al cuvântului ca o constituție, căci nu exista constituantă. Ea apare ca un pact intervenit între doi beligeranți, unul care cere privilegiile, altul care le acordă.

⁴⁵ Petiția drepturilor din 1627 este al doilea pact constituțional englez elaborat sub domnia regelui Carol I. Rezultat al acelorși încordate raporturi între rege, parlament și națiune, acest act nu este altceva decât o nouă manifestare de voință bilaterală, prin care se accentuează asupra principiilor înscrise în Magna Charta, dar eliberate de toate concepțiile feudale care își găsiseră formulare în actul de la 1215.

⁴⁶ Habeas Corpus din 1679 este de asemenea un pact constituțional, prin care regele englez Carol al II-lea recunoaște – printre altele – că nimeni nu poate fi arestat și adus în fața judecătorului, fără un ordin scris al acestuia.

⁴⁷ Prin Petiția drepturilor din 1689 se reglementează o nouă ordine constituțională, prin care Camerele Comunelor restrâng drepturile Coroanei. Totodată, sunt reglementate, prin acest act, importante materii de drept public, ca dreptul de petiție, publicitatea dezbaterilor parlamentare, dreptul alegătorilor de a-și alege liber deputații.

⁴⁸ Legea de stabilire a succesiunilor la tron din 1701 apare ca un pact între parlament și monarh, prin care aceștia își acordă reciproc drepturi și stabilesc anumite principii de guvernare.

⁴⁹ Charta din 1830 apare ca un pact între rege și parlament, în contextul în care Louis Philippe d'Orleans este chemat la tronul Franței și acceptă constituția propusă de parlament, devenind astfel, în urma acordului său cu parlamentul, rege al Franței.

⁵⁰ George Sofronie, *op.cit.*, p.149. Constituția de la 1866 a fost votată de parlament (Adunarea națională, care-și ia denumirea și rolul de constituantă) și a fost sancționată de noul domnitor (Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen) la 30 iunie 1866.

⁵¹ Până la semnarea constituției de către rege, aceasta era considerată de Adunarea constituantă doar ca proiect de constituție, iar iscălitura regelui echivala cu acordul sau consimțământul acestuia la dispozițiile ei.

puterii constituante⁵². Cuvântul și instituția provin din America, unde constituțiile care s-au dat în statele Uniunii, începând cu 1776, și constituția Statelor Unite au fost opera Convențiilor. Profesorul menționează că și Franța a cunoscut acest procedeu pentru stabilirea constituțiilor din 1791, 1848 și 1873, cu deosebirea că termenul convenție a fost înlocuit cu cel de adunare constituantă. Inclusiv, după căderea celui de al doilea Imperiu german, constituția de la Weimar din 11 august 1919, elaborată prin participarea națiunii germane în Adunarea națională, afirmă caracterul ei de convenție⁵³.

Profesorul evidențiază faptul că, deși acest tip de constituție a fost considerat un mijloc potrivit pentru modificarea suveranității naționale (așa cum era ea înțeleasă în secolele XVIII și XIX), față de situația că poporul singur poate decide și că el este deasupra parlamentului, procedura convenției poate fi criticată. Așadar, „neavând un mandat imperativ de la națiune, Adunarea națională respectivă va fi adeseori tentată să se îndepărteze de autentică interpretare a voinței naționale, a năzuinței poporului și atunci în practică – mai târziu – se poate desprinde un antagonism între prescripțiile noului act constituțional și sentimentul general al marelui majorității”⁵⁴. Pentru îndepărtarea acestei situații, în sensul punerii de acord a voinței Adunării constituante cu voința națiunii, Gheorghe Sofronie propunea adoptarea sistemului referendumului⁵⁵. Propunerea sa era în consens cu doctrina constituțională a acelor ani. Profesorii Paul Negulescu, George Alexianu, C.C. Angelescu au fost promotorii acestei idei, susținând și justificând necesitatea adoptării sistemului consultării populare prin intermediul referendumului⁵⁶.

În sfârșit, o altă formă de constituție analizată o reprezintă constituția statut. Potrivit lui Gheorghe Sofronie ea „implică, pe de o parte, elaborarea actului constituțional de șeful statului, pe de altă parte, asentimentul națiunii, prin mijlocirea plebiscitului ...”⁵⁷. Consultarea populației prin intermediul plebiscitului ar însemna, din punct de vedere constituțional, „ratificare de către națiune al actului șefului statului”⁵⁸. Menționăm că plebiscitul a fost în practica constituțională modul „normal” de adoptare a constituțiilor autoritare, el fiind privit – astăzi – ca o alterare a referendumului, deoarece prin acest procedeu suveranitatea populară nu este activă, ci pasivă, ea nu decide, ea acceptă, în condiții în care este dificil de a face altfel⁵⁹. În exemplificare este amintită constituția regală a României din 1938.

⁵² George Sofronie, *op.cit.*, p. 150

⁵³ *Ibidem*, p. 151

⁵⁴ *Ibidem*, p. 152

⁵⁵ Constituția actuală a României poate fi, fără rezerve, considerată o constituție referendară. Redactată de către o comisie, ea a fost adoptată de Adunarea constituantă și apoi aprobată prin referendum.

⁵⁶ A se vedea studiul profesorului C.C. Angelescu, *La consultation populaire d'après la Constitution de Weimar*, publicat în *Revista de Drept public*, 1938, nr.7, p. 17-59

⁵⁷ George Sofronie, *op.cit.*, p.152. Plebiscitul, consideră profesorul P. Negulescu, „servește ca o conciliațiune a ideii democratice de o parte și a guvernului quasi personal, de altă parte”.

⁵⁸ *Ibidem*

⁵⁹ Tudor Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Editura Ecologică „Dimitrie Cantemir”, Târgu Mureș, 1993, p. 54

3. Controlul constituționalității legilor în sistemul constituțional român

Una dintre problemele cele mai importante, cu profunde implicații teoretice și politice, privitoare la supremația constituției, a fost și este controlul constituționalității legilor. Asigurarea supremației constituției nu poate și nu trebuie să rămână un simplu principiu al ordinii constituționale, ci este necesară existența unui sistem de garanții, în măsură să permită ca, într-adevăr, constituția să se manifeste ca act normativ cu forță juridică supremă. Controlul de constituționalitate este definit de Gheorghe Sofronie ca fiind activitatea organizată de verificare a conformității legilor ordinare (sau a altor acte normative) cu constituția, iar ca instituție a dreptului constituțional cuprinde regulile referitoare la autoritățile competente a face această verificare, procedura de urmat și măsurile ce pot fi luate după realizarea acestei proceduri⁶⁰. Acest control constituie o garanție a respectării principiului supremației legii constituționale față de legile ordinare și, totodată, înseamnă „o restrângere a libertății de legiferare a puterii legiuitoare, în sensul că ea nu poate elabora legi, decât în conformitate cu textul constituțional, respectiv că ea nu poate legifera, în acele materii pe care eventual Constituția i le interzice”⁶¹.

Profesorul analizează cele două modalități de control cunoscute până la data elaborării lucrării *Curs de drept constituțional. Note și idei sistematizate*⁶², respectiv controlul politic și cel judecătoresc.

În ceea ce privește controlul constituționalității legilor efectuat de un organ politic, profesorul Gheorghe Sofronie observă că la început ideea creării unui organ politic însărcinat cu acest control, aparține doctrinei franceze. Ideea lui Sieyès⁶³, de a fi creat un corp de reprezentanți (un juriu constituțional), care să aibă misiunea specială de a judeca reclamațiile împotriva oricărei atingeri ce ar fi adusă constituției, și-a găsit materializare în constituțiile franceze din 1799 și 1832, prin constituirea *senatului conservator*⁶⁴, care a devenit un adevărat gardian al respectării constituției. Se observă că „această formă de control prin care un organ politic se găsește investit cu prerogativa examinării constituționalității legilor, îl găsim și în dreptul constituțional român, înaintea Constituției din 1866, în Statutul lui Alexandru Ioan Cuza”⁶⁵. În țara noastră, Statutul lui Cuza stabilea, în articolul 12, că statutul și legile constituționale sunt puse sub ocrotirea corpului ponderator. Dar acest sistem, potrivit căruia se încredințează unui organ politic

⁶⁰ George Sofronie, *op.cit.*, p. 117

⁶¹ *Ibidem*

⁶² După sfârșitul celui de al II-lea război mondial, la formele interbelice ale controlului de constituționalitate, s-a adăugat și controlul jurisdicțional, respectiv, controlul printr-un organ unic, special, specializat. Această formă este adoptată în prezent de constituția României.

⁶³ Sieyès a fost unul dintre cei mai mari doctrinari francezi ai secolului al XVII-lea.

⁶⁴ George Sofronie, *op.cit.*, p. 121. Constituțiile franceze din 1799 și 1832 prevedeau că nici o lege nu poate fi promulgată, înainte de a fi supusă verificării Senatului; acesta se putea opune promulgării legilor, dacă acestea conțineau dispoziții contrare constituțiilor.

⁶⁵ George Sofronie, *op. cit.*, p. 122

controlul constituționalității legilor, a fost (și este) puțin susținut în doctrina dreptului constituțional. Profesorul îl contestă, obiectând că „... în general, controlul constituționalității legilor, făcut de un organ politic nu poate da rezultate satisfăcătoare, din cauză că nu se găsesc mijloace suficiente pentru a asigura independența acestui organ față de Parlament, și mai ales față de puterea executată”⁶⁶.

Un interes deosebit l-a prezentat controlul judecătoresc al constituționalității legilor. Precum arăta Gheorghe Sofronie, dreptul judecătoresc de a verifica conformitatea legilor cu constituția se justifică, plecându-se de la „menirea judecătorilor de a interpreta și aplica legile cu ocazia spețelor pe care le judecă”⁶⁷ și de la posibilitatea acestuia de a aplica sancțiuni în cazuri de încălcare a legii. Față de această situație s-a considerat că, în mod firesc, judecătorii au dreptul de a interpreta legile și în raportul lor cu constituția și au dreptul să aplice sancțiuni, căci lipsa sancțiunilor în cazul încălcării constituției ar putea duce la negarea existenței dreptului constituțional. De asemenea, dreptul judecătorilor în verificarea conformității legii cu constituția se justifică – menționează profesorul – prin teoria separației puterilor în stat, care implică o anumită colaborare a puterilor în vederea realizării aceluiași scopuri. În această ordine de idei, Gheorghe Sofronie învederează necesitatea asigurării echilibrului dintre cele trei puteri, astfel puterea judecătorească trebuie să controleze puterea legiuitoare și puterea executivă, iar la rândul ei și puterea executivă să poată fi controlată de cea legislativă⁶⁸. Prin justificarea necesității respectării principiului separației puterilor (principiu considerat ca fiind unul dintre principiile fundamentale a oricărei ordini constituționale), considerăm că, conștient, profesorul s-a expus la risc în contextul în care - în anii apariției lucrării - ordinea constituțională a României nu-l insera (aveam ca formă de guvernământ dictatura, iar caracteristica principală a acesteia era dată de concentrarea puterii de către o singură persoană). Din nefericire, respectarea principiului separației puterilor în stat a reînceput în România doar după adoptarea constituției din 1991.

Controlul judecătoresc al constituționalității se poate manifesta în două mari sisteme: a) sistemul în care competența aparține tuturor instanțelor din statul respectiv (în acest sens profesorul face trimitere la modelul american) și b) sistemul în care competența aparține numai instanței judecătorești supreme. Această ultimă variantă a fost caracteristică și României⁶⁹, fiind consacrată expres în dispozițiile constituției din 1923⁷⁰. Autorul observă faptul că sistemul controlului de constituționalitate „a fost practicat chiar și sub imperiul constituției

⁶⁶ *Ibidem*, p. 123

⁶⁷ *Ibidem*, p. 124

⁶⁸ *Ibidem*, p. 125

⁶⁹ În prezent România a adoptat sistemul controlului printr-un organ unic, special, specializat, instituind instituția Curții Constituționale.

⁷⁰ În articolul 103 al constituției din 1923 era stipulat dreptul Curții de Casație de a judeca dacă o lege depășește sau nu norma constituțională.

din 1866, chiar dacă nu a fost stipulat expres⁷¹, generând o „bogată jurisprudență în materie”⁷². Gheorghe Sofronie oferă explicații cu privire la procedura declanșării în practică a acestei forme de control, dovedindu-se astfel, pe de-o parte un bun cunoscător al mecanismelor de care dispunea acest sistem iar, pe de altă parte, al jurisprudenței interbelice a Curții de Casație⁷³.

4. *Constituția cutumiară și constituția scrisă. Forme flexibile și forme rigide*

Regulile de natură constituțională pot fi sistematizate fie într-un act unic fundamental, fie în mai multe acte constituționale redactate în formă scrisă, fie într-un sistem de norme scrise și cutumare (nescrise) care, în totalitatea lor, formează constituția statului. Pornind de la această realitate, Gheorghe Sofronie consideră că toate constituțiile lumii se pot divide în două categorii și anume în constituții nescrise (cutumare) și constituții scrise⁷⁴, clasificarea fiind preluată din doctrina franceză. În exemplificare, profesorul analizează ordinea constituțională engleză care nu dispune de „un text unitar, scris și sistematic”⁷⁵ adoptat prin aceeași procedură în care să fie prevăzute toate dispozițiile cu privire la organizarea și exercitarea puterilor în stat. Constituția engleză – menționează Gheorghe Sofronie – este alcătuită dintr-un lung șir de pacte (sub forma unor texte dispersate, adoptate în diferite perioade istorice) la care se adaugă și norme nescrise sub forma cutumelor constituționale. Potrivit autorului - în consens cu doctrina constituțională - constituția engleză este o constituție cutumiară, bazată în mare parte pe „tradiții și obiceiuri referitoare la practica guvernării”⁷⁶.

Regimul constituțional cutumiar a fost considerat, începând cu secolul al XVIII-lea, ca necorespunzător. Așa cum precizează doctrina juridică, regulile cutuminare nu sunt clar definite, sunt incerte, incomplete, se șovăie în ceea ce privește numărul și întinderea lor. În al doilea rând „regulile cutuminare sunt în continuă mișcare și ignoră dacă un fapt derogator de la cutumă este precedent laudabil sau nu”⁷⁷. În al treilea rând, ele nu sunt limite redutabile pentru puterile constituite. Această triplă rețetă este considerată a sta la baza dezvoltării constituțiilor scrise contemporane. Înlăturând regulile constituționale cutumiare, „doctrina juridică a reclamat reguli scrise clare, fără incertitudini, permanente și intangibile atâta timp cât nu va interveni o procedură de revizuire, ea însăși definită și dificilă ...”⁷⁸. Secolul al XVIII-lea impunea, deci, constituția scrisă, pe considerentul că ea oferă precizie, certitudine și claritate, dovedind - prin aceste

⁷¹ George Sofronie, *op.cit.*, p. 132

⁷² George Alexianu, *Controlul de constituționalitate*, în revista de *Drept public*, 1926, nr. 2, p. 550

⁷³ George Sofronie, *op.cit.*, p. 131-142

⁷⁴ *Ibidem*, p. 100

⁷⁵ *Ibidem*, p. 102

⁷⁶ *Ibidem*, p. 103

⁷⁷ *Ibidem*, p. 111

⁷⁸ *Ibidem*, p. 114

atuuri - superioritatea asupra constituției cutumiare⁷⁹. În exemplificare analizează modul de formare și conținutul primelor constituții scrise ale lumii: constituția franceză din 1791 și cea americană din 1787.

Ținând cont de clasificarea constituțiilor în cele două forme, Gheorghe Sofronie menționează că un mod clar de diferențiere a lor este dat de caracterul rigid sau flexibil de revizuire. Constituțiile cutumiare sunt constituții flexibile din punctul de vedere al revizuirii, deoarece ele nu trebuie să respecte o procedură greoaie și prestabilită, putând fi modificate fără „închistări textuale”⁸⁰. De cealaltă parte însă, constituțiile scrise sunt constituții rigide, deoarece „chiar dacă acestea admit posibilitatea modificării dispozițiilor lor, procedura revizuirii este greu de realizat”⁸¹.

Teme abordate în cadrul studiului *Problema integrării noului drept internațional în constituțiile naționale și necesitatea revizuirii constituției române*⁸²

Considerând că obiectivul final al dreptului internațional „este incontestabil organizarea juridică a vieții internaționale”⁸³, profesorul argumentează necesitatea constituirii „chartei constituționale a noii Comunități internaționale”⁸⁴ ca fiind documentul care nu numai că ar consolida pacea națiunilor dar ar contribui și la buna organizare a vieții statelor sub egida normei de drept.

Integrarea normei internaționale în dispozițiile constituționale ridică diverse probleme de drept, asupra cărora posibile soluționări stăruie și Gheorghe Sofronie. Referitor la problema eventualelor contradicții dintre regulile constituționale cu cele internaționale, singura modalitate de rezolvare poate fi realizată doar „prin recunoașterea superiorității forței juridice a dispozițiunii de drept internațional”⁸⁵.

Problema situației de drept a tratatelor neconstituționale este prezentată sub dublu aspect juridic: a) neconstituționalitatea formală a tratatului (respectiv faptul că acesta nu a respectat procedura legală de negociere, semnare sau ratificare), respectiv b) neconstituționalitatea de fond a tratatelor (faptul că acestea conțin dispoziții contrare normelor constituționale). Cu privire la prima potențială situație, Gheorghe Sofronie admite că „soluționarea strict juridică nu poate fi

⁷⁹ *Ibidem*

⁸⁰ *Ibidem*

⁸¹ *Ibidem*

⁸² *Idem, Problema integrării noului drept internațional în constituțiile naționale și necesitatea revizuirii constituției române*, în *Arhiva pentru știință și reformă socială*, 1935, nr. 2, p. 399-436

⁸³ *Ibidem*, p. 399

⁸⁴ *Ibidem*

⁸⁵ *Ibidem*, p. 421

decât nerecunoașterea valabilității în drept, a unui asemenea tratat, contestat din punct de vedere al constituționalității sale extrinseci”⁸⁶. Cât privește al doilea aspect juridic al unui tratat, admitând superioritatea dreptului internațional față de dreptul intern, rezolvarea constă în „armonizarea dispozițiilor contradictorii conform prescripțiilor tratatului”⁸⁷.

Apariția încă din perioada interbelică, a „tendențelor internaționale în constituțiile naționale”⁸⁸ este rezultatul „noilor exigențe ale vieții internaționale și ale necesității tot mai adânc resimțită de Comunitățile naționale – doritoare și interesate ele însele de a vedea promovând organizarea juridică a Comunității internaționale – de a se adapta acestor exigențe și de a le onora”⁸⁹. Acest aspect este și motivul pentru care - încă din perioada interbelică - o serie de constituții⁹⁰ au introdus expres în dispozițiile lor mențiunea referitoare la faptul că „regulile universal valabile ale dreptului internațional fac parte integrantă din dreptul pozitiv al Statului”⁹¹.

Totodată, autorul sancționează lacunele prevederilor constituției din 1923, care nu au cuprins nici o referire cu privire la cele menționate. Astfel, în opinia autorului apare ca evidentă necesitatea de revizuire a constituției, în sensul includerii în articolele ei a superiorității normei de drept internațional. Această revizuire „apare ca fiind comandată și de constanta politică externă a României, de respectarea Pactelor din iunie 1919 și 27 august 1928, de activarea în sensul consolidării noii ordini internaționale, cu garantarea statutului teritorial și politic, consacrat prin Tratatul de Pace din 1919/1920”⁹². Profesorul consideră că însăși națiunea română cere integrarea principiilor și angajamentelor internaționale în constituție. O astfel de integrare „nu ar reprezenta un caracter de noutate, ci de adaptare și conformare la realitățile vieții internaționale, a cărei organizare, sub egida dreptului, rămâne de primordială necesitate pentru familia statelor”⁹³. Viziunea profesorului, integrată în doctrina română de drept public, nu și-a putut găsi materializarea decât peste mai bine de cinci decenii, respectiv începând cu anul 1991, odată cu adoptarea actualei constituții.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 423

⁸⁷ *Ibidem*, p. 424

⁸⁸ *Ibidem*, p. 426

⁸⁹ *Ibidem*

⁹⁰ Autorul amintește, dispozițiile constituției Spaniei din 1931 care, în articolul 7, prescria: „...statul spaniol va respecta regulile universale ale dreptului internațional, încorporându-le în dreptul său pozitiv” și a constituției americane care, în articolul 6, dispune: „prezenta constituție, ca și toate tratatele încheiate sub autoritatea Statelor Unite, vor constitui legea supremă a țării și vor fi obligatorii ...”. Constituția interbelică cea mai avansată în privința oferirii de garanții efective dreptului la pace a constituit-o constituția Portugaliei din 1933 care, în articolul 9, preciza că „arbitrajul internațional este cel mai bun mijloc de reglementare a diferendelor internaționale”.

⁹¹ George Sofronie, *Problema integrării noului drept ...*, p. 426

⁹² *Ibidem*

⁹³ *Ibidem*, p. 436

DATE PRIVIND BISERICA ORTODOXĂ DIN BIHOR. CONSCRIEREA ANULUI 1825

“*Conscrierea clerului și norodului de lege grecească neunită din Diștrictul Orăzii Mari, pă anul 1825 făcută*”¹ descrie situația cifrică a parohiilor, filialelor, bisericilor, clerului, credincioșilor și școlilor ortodoxe după primele două decenii și jumătate ale secolului al XIX-lea. Față de alte recensăminte ecleziastice, conscrierea ce urmează a o analiza aici trece însă dincolo de cifre făcând unele aprecieri calitative asupra categoriilor prezentate. Astfel, bisericile nu sunt enumerate ca simple obiecte de inventar, ele au și hram², clericilor le sunt pomenite numele și prenumele, iar datele referitoare la credincioși înfățișează starea lor civilă, sexul și etnia, chiar și în legătură cu școala se specifică: „a cărui neam este”.

Această nouă statistică bisericească a fost elaborată la cerința arhiepiscopului: “Excelenția Sa, Domnul Arhiepiscop și Mitropolit al Carlovețului, Ștefan Stratimirovici de Colpin, în anul 1821 Conscriptia Dietezii acestia, precum numărul preoților și a sufletelor de legea noastră se i se trimită a cere bine au voit, care în anul numit s-au și trimis, pentru aceia acum, iarăș, prin scrisoare sa... poștește conscripția a i se trimite”³. Etalăm mai jos imaginea sumativă a fiecărui protopopiat în parte, detaliile putând fi observate în anexă.

Protopopiatul Oradea Mare număra 83 de parohii și 57 de filii; 84 de biserici, dintre care o biserică se afla în filia Homorogul Unguresc; 83 de preoți parohi - existau patru parohii cu câte doi preoți, trei erau vacante, iar pentru Kartag (?) nu este amintit nici un paroh - 11 capelani și 5 diaconi⁴; 7905 de case,

¹ Arhivele Naționale - Direcția Județeană Bihor (în continuare: A.N.-D.J.Bh.), *fond Episcopia Ortodoxă Oradea*, dos. 3B, f. 187v-208. Vezi ANEXA 1; datorită formatului impus, în anexă, am fost obligați să renunțăm la ultima rubrică a conscrierii, „luare de seamă”, reproducând puținele informații consemnate acolo în textul studiului.

² Detalii asupra hramului bisericilor pot fi observate în ANEXA 1; un tabel cumulativ poate fi vizualizat în ANEXA 2.

³ A.N.-D.J.Bh., *fond Parohia ortodoxă Buteni*, dos. 1, p. 447 (arhiepiscop, Caroviț, 16 fev. 1825; episcopul Iosif Putnic, Arad, 13 martie 1825). Remarcăm în această circulară pomenirea unei conscrieri anterioare, elaborată în 1821. Într-adevăr, conscrierea din anul 1825 nu este singulară, dimpotrivă, ea se înscrie într-un șir lung de asemenea acte, produse de Consistoriului ortodox din Oradea-Velența, vezi: Cristian Apati, *Reformarea numerică a clerului ortodox din Bihor. Conscrierile realizate 1786 și 1791*, în *Analele Universității din Oradea*, seria Istorie-Arheologie, tom XV (2005), p. 55-93; Idem, *Reformarea numerică a clerului ortodox între normă și realitate. Consemnarea districtului ortodox Oradea din anul 1811*, în *Revista Bihoreană de istorie*, anul IV (2006), nr. 6-7, p. 67-95; Idem, *Conscrierea din anul 1819 a parohiilor ortodoxe din Bihor*, în *Cele Trei Crișuri*, seria a III-a, 2007, nr. 5-6, p. 33-59; Idem, *Date privind clerul ortodox bihorean. Conscrierea realizată în anul 1815*, în *Cele Trei Crișuri*, seria a III-a, 2007, nr. 7-8, p. 1-28.

⁴ Din numărul total de clerici (parohi, capelani, diaconi), adică 99, 53 aveau numele sârbizat.

în care locuiau 10175 de perechi căsătorite, 23084 de bărbați, 23022 de femei, suma credincioșilor fiind 46106; dintre aceștia 39 erau sârbi, 186 greci și 5 macedo-români. În ceea ce privește școala, sunt înregistrate 14 școli românești și una grecească. În cazul acestui protopopiat, rubrica „luare de seamă” conține, în dreptul parohiei Sânicolaul Român, următoarele rânduri: „Preoții din O. S. Miclos, Zaharie Popovici, Nicolae Blajovici și Theodor Blajovici, pentru niscare lucruri fără de cale întru acest an întreg sânt lipsiți de slujbele și veniturile preoțești”.

Protopopiatul Peștiș aduna 53 de parohii și 7 filii; 52 de biserici, plus una care era, probabil, în construcție sau renovare, documentul spune “au are toată”⁵; 52 de preoți parohi, cărora li se adaugă un post vacant, la Botian, 8 capelani și 2 diaconi⁶; 3644 de case, 4283 de perechi căsătorite, 8915 de bărbați, 9682 de femei, în total erau 18597 de credincioși, din acest număr 16 erau greci. Conform datelor conșcrierii, nici o parohie din acest protopopiat nu avea școală.

Protopopiatul Lunca cuprinde 41 de parohii și 10 filii; 41 de biserici; 39 de preoți parohi, plus două posturi vacante, la Boje și Borumblaca, un capelan și 3 diaconi⁷; 2940 de case, 3419 de perechi căsătorite, 6787 de bărbați, 7056 de femei, suma credincioșilor ridicându-se la 13843. Nu sunt credincioși de alte etnii, nici școli.

Protopopiatul Pomezueu se întindea asupra a 33 de parohii, cu tot atâtea biserici și preoți parohi, mai funcționau 5 capelani și 3 diaconi⁸; 1783 de case, 1876 de perechi căsătorite, 3441 de bărbați, 3493 de femei, credincioși sunt în sumă de 6934, nu sunt prezente alte etnii în numărul credincioșilor. În acest protopopiat sunt consemnate două școli românești.

Protopopiatul Beiuș însuma 48 de parohii și 9 filii; 48 de biserici, 47 de preoți parohi - ținând cont că două parohii aveau doi preoți titulari, iar altele două erau vacante - 9 capelani și 3 diaconi⁹; 4554 de case, 6692 de perechi de căsătoriți, 12793 de bărbați, 13098 de femei - suma acestora este 25891, între aceștia 4 erau greci. Școli românești sunt 5 în tot protopopiatul.

Protopopiatul Meziad reunea 27 de parohii, 7 filii și 28 de biserici, dintre care, una în filia Belejeni; 27 de preoți parohi, 6 capelani și 2 diaconi¹⁰; 2410 case, 2735 de perechi căsătorite, 6319 de bărbați, 6402 de femei - suma lor este 12721. Sunt înregistrate două școli românești.

Protopopiatul Beliu încorporează 25 de parohii, 9 filii și 25 de biserici¹¹; 24 de preoți parohi și un post vacant, la Stoienești, 2 capelani și un diacon; 1814

⁵ A.N.-D.J.Bh., *fond Episcopie Ortodoxă Oradea*, dos. 3B, f. 195v-196.

⁶ Din cei 63 de clerici, 36 aveau numele sârbizate.

⁷ Din cei 45 de clerici, 25 aveau numele sârbizate.

⁸ Din cei 41 de clerici, 35 aveau numele sârbizate.

⁹ Din cei 59 de clerici, 36 aveau numele sârbizate.

¹⁰ Din cei 35 de clerici, 32 aveau numele sârbizate.

¹¹ Alături de acestea, în dreptul filiei Benești apare menționat hramul „Înălțarea Domnului”, scris ulterior, fără a fi consemnată, la numerotare, biserica.

case, 2314 de perechi căsătoritel, 5070 de bărbați, 4693 de femei, împreună 9763 de credincioși. Școli românești sunt 9, alte etnii nu sunt și nici nu au școli.

Așadar, la nivelul anului 1825, consistoriul ortodox din Oradea-Velența înregistra pentru aria sa de competență, „diștrictul Orăzii Mari”, următoarea realitate cumulativă: 310 parohii și 99 filii, 311 biserici, 305 preoți parohi, plus 10 posturi vacante, 42 de capelani și 19 diaconi; 25050 de case, 31494 perechi de căsătoriți, 66409 de bărbați, 67446 de femei, în total erau 133855 de credincioși. Alături de români au fost recenzați 39 de sârbi, 206 de greci, 36 de macedo-români - în sumă totală 279 de persoane. Școli românești erau 32, iar pentru greci exista o școală la Oradea Mare.

În loc de concluzie, merită a fi remarcată latura etnică a acestui elaborat birocratic. Credem că nu întâmplător credincioșii și școlile sunt descrise și din punct de vedere al neamului căruia îi aparțin, mai ales că solicitările ortodocșilor români de a primi un episcop român la Arad erau tot mai frecvente.

Anexa 1

“Conscripția clerului și norodului de lege grecească-neunită din Diștrictul Orăzi Mari până anul 1825 făcută”

1. Protopopiatul Oradea Mare

nr.	numele locurilor parohiale	numele locurilor filiațelor	nr. bis. paroh	nr. bis. filii	hramul bisericii	paroh sau administrator	capelan	diacon	nr. case	nr. perechi căsătorite	bărbați	femei	suma lor	din care sărbi	din care rom.	din care greci	din care macedo-rom.	șc. a cărui neam este	
1	Oradea Mare	-	1	-	Adormirea Preacins.	1. Maxim Manuilovici 2. Iosif Popovici	Gh. Popovici	nu iaste	163	193	451	469	920	12	-	10	5	Ro., Gr.	
		Olosig	-	-	-	-	-	-	21	27	72	81	153	-	-	-	-	-	-
		Olcea	-	-	-	-	-	-	20	26	81	73	154	-	-	-	-	-	-
		Cetariu	-	-	-	-	-	1	3	11	14	25	-	-	-	-	-	-	
2	Oradea Velența	-	1	-	Mai Marii Voievozi	Nicolae Popovici	-	-	63	79	170	166	336	-	-	-	-	Ro.	
		Seleuș	-	-	-	-	-	-	2	3	3	5	8	-	-	-	-	-	
3	Tărian	-	1	-	Înălțarea Domnului	Ioan Chiș	-	-	62	76	139	148	287	-	-	-	-	-	
		Mind Sent (?)	-	-	-	-	-	-	14	29	47	51	98	-	-	-	-	-	
		Palota	-	-	-	-	-	-	6	10	18	15	33	-	-	-	-	-	
4	Giriș	-	1	-	Mai Marii Voievozi	Ioan Dudovici	-	-	84	96	249	238	487	-	-	-	-	-	
5	Toboliu	-	1	-	Mai Marii Voievozi	Gavril Popovici	-	-	125	139	399	369	768	-	-	-	-	-	
6	Cheresig	-	1	-	Vasilie cel Mare	Ioan Drăgan	-	-	140	207	429	418	847	-	-	-	-	Ro.	
7	Cherestur Apateu	-	1	-	Sf. Nicolae	Ianoș Marcovici	-	-	85	125	293	289	582	-	-	-	-	-	
		Beșeneu	-	-	-	-	-	-	4	7	15	15	30	-	-	-	-	-	
		Pusta Kermeșd(?)	-	-	-	-	-	-	-	20	31	21	52	-	-	-	-	-	
8	Petrești	-	1	-	Mai Marii Voievozi	Mihail Micoși	-	-	58	92	392	402	794	-	-	-	-	-	
		Sânmartin	-	-	-	-	-	-	10	24	51	43	94	-	-	-	-	-	

		Santău (?)	-	-	-	-	-	8	16	27	31	58	-	-	4	-	-	
		Keresteș (?)	-	-	-	-	-	7	11	29	38	67	-	-	-	-	-	
		Vancioda Tăut	-	-	-	-	-	-	30	71	87	158	-	-	3	-	-	
		Pusta Somoium (?)	-	-	-	-	-	-	6	13	10	23	-	-	-	-	-	
		Hodan Haza (?)	-	-	-	-	-	-	8	15	14	29	-	-	-	-	-	
9	Jaca		1	-	Mai Marii Voivozi	Dimitrie Netu	-	-	70	100	270	254	524	-	-	4	-	Ro.
		Rabei și Cauaceu (?)	-	-	-	-	-	10	14	31	29	60	-	-	-	-	-	
		Furta (?)	-	-	-	-	-	3	7	12	8	20	-	-	-	-	-	
		Baconseg (?)	-	-	-	-	-	-	1	3	1	4	-	-	-	-	-	
10	Darvaș		1	-	Mai Marii Voivozi	Gh. Halaș	-	-	55	106	219	249	468	-	-	-	-	
11	Vecerd		1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Neteu	-	-	52	83	180	181	361	-	-	-	-	
12	Sacal		1	-	Mai Marii Voivozi	Theodor Popovici	-	-	90	96	213	192	405	-	-	-	-	
		Homorogul Maghiar	-	1	Sf. Arhangheli	-	-	7	20	46	50	96	-	-	-	-	-	
		K. Peterd (?)	-	-	-	-	-	-	4	8	6	14	-	-	-	-	-	
		Keniz (?)	-	-	-	-	-	-	3	8	7	15	-	-	-	-	-	
		K. Nișta (?)	-	-	-	-	-	-	1	2	2	4	-	-	-	-	-	
13	Roit		1	-	Pogorărea Sf. Duh	Petru Șandor	-	-	110	171	370	385	755	-	-	-	-	
		Pusta Tămășeu	-	-	-	-	-	6	8	15	21	36	-	-	-	-	-	
14	Sînnicola ul Român		1	-	Sf. Nicolae	admini- stratorul parohiilor Petru Porumb*	-	Zaharie Eleneș	289	369	899	832	1731	-	-	-	-	Ro.
15	Berechiu		1	-	Sf. Arhangheli	Andrei Raț	-	-	57	60	166	160	326	-	-	-	-	
16	Cefa		1	-	Sf. Arhangheli	1Theodor Porumb 2 Zaharie	-	-	150	211	338	335	673	-	-	-	-	Ro.

					Popovici alias Floruț													
		Rădvani	-	-	-	-	-	6	13	93	33	66	-	-	-	-	-	
17	Ateaș	-	1	-	Sf. Dimitrie	Mihail Popovici	-	Theodor Popovici	90	140	188	210	398	-	-	-	-	
		M. Gian și Gest	-	-	-	-	-	-	9	13	32	29	61	-	-	-	-	
18	Mădăras	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Gavril Hașăș	-	-	112	154	388	376	764	-	-	-	-	Ro.
		Salonta	-	-	-	-	-	-	4	38	73	77	150	-	-	10	-	-
19	Mărțișaz	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Gavril Popovici	-	-	50	74	132	120	252	-	-	-	-	-
		Pusta Pant	-	-	-	-	-	-	4	4	16	14	30	-	-	-	-	-
20	Ciumeghiu	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Theodor Rocsin	Theodor Rocsin	-	96	172	435	412	847	-	-	-	-	-
		Pusta Ille și Ciucleid	-	-	-	-	-	-	4	6	12	11	23	-	-	-	-	-
21	Tămașda	-	1	-	Buna Vestire	Flore Popovici	Ioan Popovici	-	100	120	263	241	504	-	-	-	-	-
		Avram Iancu	-	-	-	-	-	-	12	18	31	37	68	-	-	-	-	-
22	Micherec	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Sumo Bordaș	Vasilie Rocsin	-	180	240	540	576	1116	-	-	-	-	Ro.
		Pusta Ioșia	-	-	-	-	-	-	8	16	31	24	55	-	-	-	-	-
23	Ș. Cherestur	-	1	-	Buna Vestire	Ioan Rocsin	-	Ștefan Rocsin	61	72	218	196	414	-	-	-	-	Ro.
		Șarcad și Pusta Veresghiuri (?)	-	-	-	-	-	-	10	9	19	17	36	-	-	-	-	-
24	Nojorid	-	1	-	Adormirea Precinst.	Iosif Crainic	-	-	50	59	182	176	358	-	-	-	-	-
		Pustele Șumudi, Mace și Beșeneu	-	-	-	-	-	-	5	6	11	12	23	-	-	-	-	-
25	Leș	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Lazăr Pașcovici	Dinu Pașcovici	-	62	90	206	207	413	-	-	-	-	-
26	Gepiu	-	1	-	Pogorărea	Vasilie	-	-	126	118	405	400	805	-	-	-	-	-

		Pustele Pancota, Kiş-Miheş, Oroşo (?)	-	-	Duhului Sf.	Hota	-	-	11	19	47	39	86	-	-	-	-	-
27	Bicaci	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Zaharie Popovici	-	-	75	81	206	201	407	-	-	-	-	-
28	Înand	-	1	-	Sf. Arhangheli	Nicolae Popovici	-	-	57	62	160	176	336	-	-	-	-	-
29	Homorog Român	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Grigorie Popovici	Ioan Rocsin	-	137	170	359	438	797	-	-	-	-	Ro.
30	Ianoşda	-	1	-	Sf. Arhangheli	1 Nicolae Poinar 2 Zaharie Popovici	-	-	196	300	400	416	816	-	-	-	-	Ro.
31	Tulca	-	1	-	Sf. Nicolae	1Theodor Boiţiu 2 Ioan Porumb	-	-	264	458	994	998	1992	-	-	-	-	Ro.
32	Batâr	-	1	-	Sf. Nicolae	Nicolae Maşcaş	-	-	106	125	325	344	669	-	-	-	-	-
33	Tăut	-	1	-	Sf. M. Gheorghe	Gh. Boţco	-	-	140	186	421	371	792	-	-	-	-	-
34	Girişul Negru	-	1	-	Sf. Nicolae	Ilie Popovici	-	-	92	101	237	249	486	-	-	-	-	-
35	Căuşd	-	1	-	Adormirea Pracinst.	Chiril Popovici	Ioan Illeiş	-	108	118	276	263	539	-	-	-	-	-
36	Gurbediu	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Const. Bance	-	-	160	184	442	458	900	-	-	-	-	-
37	Husasău	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Theodor Popovici	-	-	200	249	560	475	1035	-	-	-	-	Ro.
		Tinca	-	-	-	-	-	-	18	26	40	34	74	-	-	-	-	-
38	Fonău	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Cristian Teñ	-	-	73	88	192	185	377	-	-	-	-	-
39	Oşand	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Miclovici	-	-	85	102	172	183	355	-	-	-	-	-
40	Sititelec	-	1	-	Sf. Nicolae	Ioan Popovici	-	-	85	120	250	285	535	-	-	-	-	-
41	Miersig	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Aron Popovici	Ivantie Popovici	-	90	107	234	222	456	-	-	-	-	-
		Pusta K. Miheş	-	-	-	-	-	-	8	12	29	33	62	-	-	-	-	-

42	Păușa	și Filipi																
		-	1	-	Sf. M. Dimitrie	Dimitrie Popovici	-	-	55	78	156	182	338	-	-	-	-	-
		Pusta N. Miheș	-	-	-	-	-	3	4	8	9	17	-	-	-	-	-	-
43	Chișirid	-	1	-	Adomirea Precinst.	Flore Popovici	-	-	65	80	187	170	357	-	-	-	-	-
44	Apateul Român	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Theodor Sava	-	-	78	84	226	218	444	-	-	-	-	-
45	Cihei	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Moise Popovici	-	-	102	136	346	318	664	-	-	-	-	Ro.
		Abrihaza (?)		-	-	-	-	-	2	2	6	7	13	-	-	-	-	-
46	Șumugiu	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Petru Pater	-	-	101	118	275	280	555	-	-	-	-	-
47	Mierlău	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Andrei Pater	-	-	82	101	223	212	435	-	-	-	-	-
48	Gepișul Român	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Vacant	-	Iosif Popovici	90	100	217	213	430	-	-	-	-	-
		Cărănzel		-	-	-	-	-	16	25	35	31	66	-	-	-	-	-
49	Lăzăreni	-	1	-	Adormirea Precinst.	Pavel Moga	-	-	68	87	182	186	368	-	-	-	-	-
		Cărăndeni		-	-	-	-	-	20	29	73	61	134	-	-	-	-	-
50	Miheleu		1		Adormirea Precinst.	Solomon Popovici	-	-	51	54	136	131	267	-	-	-	-	-
51	Râpa	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Petru Popovici	-	-	65	82	168	184	352	-	-	-	-	-
52	Valea Mare de Codru	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Aron Gale	-	-	28	33	97	74	171	-	-	-	-	-
53	Hodișul Român	-	1	-	Sf. M. Gheorghe	Pavel Gale	-	-	46	59	134	135	269	-	-	-	-	-
54	Forosig	-	1	-	Buna Vestire	Vasilie Moga	-	-	57	59	149	138	287	-	-	-	-	-
55	Incești	-	1	-	Buna Vestire	Ioan Gale	-	-	55	81	167	153	320	-	-	-	-	-
		Bicăcel		-	-	-	-	-	29	43	101	87	188	-	-	-	-	-
56	Lupoia	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Popovici	-	Dimitrie Popovici	78	89	203	210	413	-	-	-	-	-
57	Dumbrăvița	-	1	-	Adormirea Precinst.	Ioan Pagica	-	-	57	73	132	142	274	-	-	-	-	-
58	Săldăbagiu	-	1	-	Sf.	Gh.	-	-	82	89	216	228	444	-	-	-	-	-

59	Săliște Rohani	-	1	-	Nicolae Intrarea în biserică a P. S. Născătoare	Popovici Ignatie Tomuța	-	-	58	59	346	329	675	-	-	-	-
60	Căpâlna	-	1	-	Sf. Nicolae	Ioan Popovici	Mihail Popovici	-	96	97	230	247	477	-	-	-	-
61	Suplacul de Tinca	-	1	-	Buna Vestire	<i>Vacant</i>	-	-	104	108	240	250	490	-	-	-	-
62	Sîmnicolaul Beiuș	-	1	-	Intrarea în biserică	Zaharie Popovici	Ioan Popovici	-	47	56	124	128	252	-	-	-	-
63	Cociuba Mare	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Vasilie Popovici	-	-	140	150	340	346	686	-	-	-	-
64	Cheșa	-	1	-	Nașterea Preacinst.	Zaharie Moga	-	-	150	168	362	369	731	-	-	-	-
65	Cărăsău	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Ioan Pocșe	-	-	123	140	319	292	611	-	-	-	-
66	Petid	-	1	-	Buna Vestire	Nicolae Popovici	Gh. Popovici	-	123	138	270	265	535	-	-	-	-
67	Ursad	-	1	-	Sf. Arhangheli	Pavel Popovici	-	-	60	63	146	150	296	-	-	-	-
		Poclușa	-	-	-	-	-	-	-	14	16	50	55	105	-	-	-
68	Șoimi	-	1	-	Sf. Arhangheli	Ioan Tripe	-	-	53	73	140	147	287	-	-	-	-
69	Dumbră- vița de Codru	-	1	-	Adormirea Preacinst.	Mitrofan Popovici	-	-	100	136	360	340	700	-	-	-	-
70	Calea Mare	-	1	-	Buna Vestire	Ioan Popovici	-	-	71	88	199	202	401	-	-	-	-
71	Gruiu- lung	-	1	-	Sf. Nicolae	Gh. Mangro	-	-	32	43	79	87	166	-	-	-	-
72	Dicânești	-	1	-	Buna Vestire	Gavril Popovici	-	-	44	49	109	110	219	-	-	-	-
73	Tășad	-	1	-	Constantin și Elena	Theodor Popovici	-	-	143	155	313	365	678	-	-	-	-
74	Hidișelu de Sus	-	1	-	Sf. Arhangheli	Ioan Popovici	-	-	87	106	248	241	489	-	-	-	-
75	Hidișelu de Jos	-	1	-	Mai Marii Voivozi	<i>Vacant</i>	-	-	42	44	112	102	214	-	-	-	-
76	Sîntelec	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Petru Mladin	-	-	70	82	145	164	309	-	-	-	-
77	Felcheriu	-	1	-	Sf.	Flore	-	-	80	110	228	232	460	-	-	-	-

78	Rontău	-	1	-	Nicolae Nașterea Preacins.	Popovici Ioan Negru	-	-	59	76	136	148	284	-	-	-	-	-
		Sinmartin	-	-	-	-	-	3	7	9	10	19	-	-	-	-	-	
79	Cheriu	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ștefan Ursovici	-	-	78	100	202	197	399	-	-	-	-	-
80	Alparea	-	1	-	Sf. Arhangheli	Ananie Begiu	-	-	105	117	244	264	508	-	-	-	-	-
81	Fughiu	-	1	-	Mai marii Voivozi	Theodor Urovici	-	-	28	34	96	102	198	-	-	-	-	-
82	Oșorhei	-	1	-	Adormirea Preacins.	Flore Popovici	-	-	62	70	136	154	290	-	-	-	-	-
83	Kartag (?)	-	1	-	Sf. M. Gheorghie	-	-	-	4	8	28	22	50	4	15	31	-	-
		K Uj Salaș (?)	-	-	-	-	-	-	2	1	6	3	9	-	-	9	-	-
		Tur Kevi (?)	-	-	-	-	-	-	2	2	7	9	16	-	-	16	-	-
		Kun Hegeș (?)	-	-	-	-	-	-	3	2	6	6	12	-	-	12	-	-
		Mădăras	-	-	-	-	-	-	2	2	8	2	10	-	-	2	-	-
		M. Tur (?)	-	-	-	-	-	-	4	6	12	16	28	1	12	15	-	-
		T. S. Micloș (?)	-	-	-	-	-	-	7	3	16	17	33	1	-	32	-	-
		Kenderes (?)	-	-	-	-	-	-	1	3	9	5	14	1	8	5	-	-
		P. Kokot (?)	-	-	-	-	-	-	2	-	3	1	4	-	-	4	-	-
		Ban Halma (?)	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-
		T. Rof (?)	-	-	-	-	-	-	3	-	3	4	7	5	-	2	-	-
		T. Abad (?)	-	-	-	-	-	-	1	-	1	3	4	-	-	4	-	-
		T. Derj (?)	-	-	-	-	-	-	1	1	3	3	6	6	-	-	-	-
		T. Seleuș (?)	-	-	-	-	-	-	1	1	2	4	6	-	-	6	-	-
T. Fiured (?)	-	-	-	-	-	-	3	3	10	12	22	1	4	17	-	-		
Udvári (?)	-	-	-	-	-	-	1	1	3	3	6	6	-	-	-	-		
Barand (?)	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-		

2. Protopopiatul Peștîșului

1	Tileagd	-	1	-	Sf. Nicolae	Ioan Bodiu	-	-	37	42	120	122	242	-	-	8	-	-
		Poșolaca	-	-	-	-	-	-	12	16	23	28	51	-	-	-	-	-
		Uileac	-	-	-	-	-	-	7	8	12	14	26	-	-	-	-	-
2	Telechiu	-	1	-	Adormirea Preacins.	Const. Șandor	-	-	16	18	47	49	96	-	-	-	-	-
3	Tețchea	-	1	-	Buna Vestire	Ioan Sumuș	-	-	54	58	107	123	230	-	-	-	-	-
4	Chistag	-	1	-	Nașterea Preacins.	Atanasie Popovici	-	-	43	56	93	120	213	-	-	-	-	-
5	Hotar	-	1	-	S. M. Gheorghe	Ioan Popovici	-	-	81	120	242	244	486	-	-	-	-	-
6	Subpiatră	-	1	-	S. M. Gheorghe	Ioan Nicoruș	-	-	42	79	94	112	206	-	-	-	-	-
7	Peștere	-	1	-	Adormirea Preacins.	Petru A.	-	-	75	100	135	170	305	-	-	-	-	-
8	Aștileu	-	1	-	S. M. Gheorghe	Ioan Venter	-	-	39	65	105	120	225	-	-	-	-	-
9	Butani	-	1	-	Sf. Nicolae	Gh. Damian	Petru Popovici	-	25	26	70	75	145	-	-	-	-	-
		Măgești	-	-	-	-	-	-	21	20	45	50	95	-	-	-	-	-
10	Josani	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Iacov Abrudan	-	Ioan Abrudan	40	47	89	79	168	-	-	-	-	-
11	Dobricio-nești	-	1	-	Adormirea Preacins.	Vasilie Popovici	-	-	50	59	200	150	350	-	-	-	-	-
12	Gălășeni	-	1	-	S. M. Dimitrie	Gavril Toia	-	-	30	35	70	71	141	-	-	-	-	-
13	Călășea	-	1	-	S. M. Pantelimon	Samuil Popovici	-	-	45	52	80	92	172	-	-	-	-	-
14	Fâșca	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Dimitrie Popovici	-	-	37	27	166	145	311	-	-	-	-	-
15	Vârciorog	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Vasilie Popovici	-	-	40	50	75	78	153	-	-	-	-	-
16	Șerghiș	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Gavril Mihele	-	-	80	100	165	173	338	-	-	-	-	-
17	Surduc	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ieremie Pente	-	-	92	115	270	260	530	-	-	-	-	-
18	Tilecuș	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Theodor Popovici	-	-	63	71	137	141	278	-	-	-	-	-
19	Copăcel	-	1	-	Adormirea Preacins.	Vasilie Hule	-	-	95	100	200	200	400	-	-	-	-	-

20	Chijic	-	?	-	S. M. Gheorghe	Vasilie Tiponuş	-	-	60	83	183	165	348	-	-	-	-	-
21	Borşa	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ilie Meşter	-	-	52	53	94	115	209	-	-	-	-	-
22	Sărand	-	1	-	Sf. Ioan Botezătorul	Dimitrie Popovici	-	-	80	93	190	200	390	-	-	-	-	-
23	Săcădat	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Theodor Popovici	Ştefan Popovici	-	127	130	215	200	415	-	-	-	-	-
24	Săbolciu	-	1	-	Adormirea Precins.	Ioan Gavrilaş	-	-	68	92	163	170	333	-	-	-	-	-
25	Husasău de Criş	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ştefan Popovici	-	-	116	123	279	276	555	-	-	-	-	-
26	Ineu	-	1	-	Adormirea Precins.	Iosif Sime	-	-	141	146	302	320	622	-	-	-	-	-
27	Botean	-	1	-	Adormirea Precins.	Vacant	-	-	52	57	79	80	159	-	-	-	-	-
28	Bălaia	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Popovici	-	-	70	92	160	170	330	-	-	-	-	-
29	Lugaşul de Jos	-	1	-	Naşterea Precinst.	Zaharia Popovici	Petru Popovici	-	120	147	247	266	513	-	-	-	-	-
30	Lugaşul de Sus	-	1	-	S. M. Gheorghe	Theodor Popovici	-	-	70	83	230	262	492	-	-	-	-	-
31	Peştiş	-	1	-	Buna Vestire	Ştefan Popovici	-	-	120	150	239	294	533	-	-	-	-	-
		Aleşd	-	-	-	-	-	-	8	7	13	14	27	-	-	8	-	-
32	Tinăud	-	1	-	S. M. Dimitrie	Ioan Popovici	-	Pavel Popovici	93	100	206	260	466	-	-	-	-	-
33	Groşi	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Cristian Groza	Ieremie Groza	-	95	110	202	232	434	-	-	-	-	-
34	Gheghie	-	1	-	Sf. Apostoli Petru şi Pavel	Dimitrie Popovici	-	-	38	45	105	138	243	-	-	-	-	-
	-	Topa de Criş	-	-	-	-	-	-	16	21	35	38	73	-	-	-	-	-
35	Luncşoa-ra	-	1	-	S. M. Gheorghe	Petru Popovici	Flore Creţ	-	160	112	444	461	905	-	-	-	-	-
36	Cetea	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Antonovici	-	-	48	78	144	156	300	-	-	-	-	-
37	Valea Mare	-	1	-	S. M. Dimitrie	Ioan Popovici	-	-	60	68	126	152	278	-	-	-	-	-
38	Cornişel	-	1	-	S. M.	Iosif	-	-	52	72	162	173	335	-	-	-	-	-

					Dimitrie	Antono- vici											
	-	Borodu Mare	-	-	-	-	-	6	8	15	21	36	-	-	-	-	-
39	Beznea	-	1	-	Botezul Domnului	Theodor Popovici	-	-	128	155	455	600	1055	-	-	-	-
40	Valea Neagră	-	1	-	S. M. Dimitrie	Theodor Popovici	-	-	40	45	90	132	222	-	-	-	-
41	Bucea	-	1	-	Adormirea Precins.	Petru Popovici	-	-	30	38	62	83	145	-	-	-	-
42	Negreni	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Zaharie Bulzan	-	-	90	95	283	345	628	-	-	-	-
43	Ponoară	-	1	-	Pogorărea Sf. Duh	Theodor Popovici	Ioan Popovici	-	90	150	245	289	534	-	-	-	-
44	Bulz	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Ungur	Ioan Lațco	-	100	106	300	325	625	-	-	-	-
45	Remeți	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Dumitru	-	-	28	30	53	67	120	-	-	-	-
46	Lorău	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Theodor Popovici	-	-	50	62	120	139	259	-	-	-	-
47	Bratca	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Dionisie Popovici	-	-	90	100	240	180	420	-	-	-	-
48	Damiș	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Flore Popovici	-	-	41	46	89	117	206	-	-	-	-
49	Bălnaca	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Flore Costa	-	-	95	108	180	160	340	-	-	-	-
50	Șuncuiuș	-	1	-	Sf. Nicolae	Gavril Popovici	-	-	43	46	84	92	176	-	-	-	-
51	Cacuciul Român		1	-	Schimbarea la față	Simeon Tuș	-	-	39	50	80	100	180	-	-	-	-
		Cacuciul Maghiar	-	-	-	-	-	24	30	50	51	101	-	-	-	-	-
52	Birtin	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Petru Popovici	Ioan Popovici	-	37	40	117	120	237	-	-	-	-
53	Ortiteag	-	1	-	Nașterea Sf. Ioan Botezătorul	Vasilie Popovici	-	-	43	48	89	103	192	-	-	-	-

3. Protopopiatul Luncii

1	Ciohoi	-	1		Mai Marii Voivozi	Iosif Popovici	-	-	124	126	292	301	593	-	-	-	-	-
		Săniob	-	-	-	-	-	-	5	7	16	18	34	-	-	-	-	-
2	Cenaș	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Gh. Fărcaș	-	-	50	60	90	89	179	-	-	-	-	-
3	Sărsig	-	1	-	Sf. Nicolae	Ioan Ploton	-	-	58	64	185	178	363	-	-	-	-	-
4	Ciulești	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Pop	-	-	61	61	179	114	293	-	-	-	-	-
		Hăucești	-	-	-	-	-	-	25	30	57	61	118	-	-	-	-	-
5	Chișlaz	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Vasilie Popovici	-	-	84	92	199	238	437	-	-	-	-	-
6	Fâncica	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Gh. Popovici	-	-	55	60	108	110	218	-	-	-	-	-
7	Petreu	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Rus	-	-	30	32	58	53	111	-	-	-	-	-
		Marghita	-	-	-	-	-	-	12	10	16	14	30	-	-	-	-	-
8	Chiraleu	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ștefan Popovici	-	-	100	122	224	258	482	-	-	-	-	-
9	Chiribiș	-	1	-	Adormirea Pracins.	Crăciun Popovici	-	-	58	65	145	139	284	-	-	-	-	-
10	Abram	-	1	-	Sf. Nicolae	Dimitrie Moisa	-	-	40	46	90	96	186	-	-	-	-	-
11	Iteu	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Zaharie Ra[t]	-	-	90	122	221	216	437	-	-	-	-	-
12	Suiug	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Andrei Morar	-	-	102	124	268	256	524	-	-	-	-	-
		Cohani	-	-	-	-	-	-	10	12	24	22	46	-	-	-	-	-
13	Margine	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Colțir	-	-	72	82	116	125	241	-	-	-	-	-
14	Satul Barbă	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Gavril Popovici	-	-	39	45	64	56	120	-	-	-	-	-
15	Sădăbăgu	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Moise Frite	-	-	60	68	109	100	209	-	-	-	-	-
16	Tria	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Petru Chiș	-	-	120	134	224	238	462	-	-	-	-	-
17	Bogei	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Vacant	-	-	54	56	89	99	188	-	-	-	-	-
18	Ciutelec	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Popovici	-	-	100	126	220	277	497	-	-	-	-	-
19	Spurcani	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan	-	-	62	74	122	167	289	-	-	-	-	-

20	Varviz	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Popovici Vasilie Popovici	-	Ioan Chereji	72	80	132	156	288	-	-	-	-	-
21	Voivozi	-	1	-	Sf. Arhangheli	Flore Popovici	-	-	90	112	192	221	413	-	-	-	-	-
22	Cuzap	-	1	-	Adormirea Precins.	Mihail Popovici	-	-	50	60	120	131	251	-	-	-	-	-
23	Borum-blaca	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Vacant	-	Ioan Popovici	30	36	60	53	113	-	-	-	-	-
24	Sarcău	-	1	-	Buna Vestire	Ioan Haiș	-	-	40	70	112	116	228	-	-	-	-	-
25	Sârbi	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Vasilie Popovici	-	-	113	165	372	361	733	-	-	-	-	-
26	Almașul Mic	-	1	-	Adormirea Precins.	Petru Popovici	-	-	34	41	73	82	155	-	-	-	-	-
27	Șușturoji	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Boroș	-	-	63	65	127	131	258	-	-	-	-	-
28	Burzac	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Procopie Popovici	-	-	122	128	294	313	607	-	-	-	-	-
29	Păulești	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Axentie Popovici	-	-	50	53	97	120	217	-	-	-	-	-
30	Brusturi	-	1	-	Sf. Nicolae	Theodor Drimbo	Ioan Drimbo	-	149	160	366	328	694	-	-	-	-	-
31	Picleu	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Petru Popovici	-	-	119	135	276	288	544	-	-	-	-	-
32	Țigănești de Criș	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Popovici	-	-	52	57	89	98	187	-	-	-	-	-
33	Cuieșd	-	1	-	Sf. Gheorghe	Dimitrie Popovici	-	-	50	58	99	100	199	-	-	-	-	-
34	Sacalasău	-	1	-	Adormirea Precins.	Dimitrie Popovici	-	-	45	60	112	107	219	-	-	-	-	-
35	Derna	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Petru Popovici	-	-	25	34	53	56	109	-	-	-	-	-
36	Demișoara	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ștefan Popovici	-	Gavril Popovici	80	90	198	297	495	-	-	-	-	-
37	Săliște-Gurbești	-	1	-	Adormirea Precins.	Porfirie Popovici	-	-	58	56	131	111	242	-	-	-	-	-
38	Pișcolț	-	1	-	Adormirea Precins.	Andrei Praja	-	-	61	63	145	136	281	-	-	-	-	-
39	Parhida	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ștefan Popovici	-	-	78	102	219	213	432	-	-	-	-	-
	Pusta	-	-	-	-	-	-	-	8	15	37	41	78	-	-	-	-	-

		Niuved															
		Biharia	-	-	-	-	-	-	4	8	19	17	36	-	-	-	-
40	Diosigul Român	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Silaghi	-	-	88	93	215	243	458	-	-	-	-
		Ciocaia	-	-	-	-	-	-	21	30	70	55	125	-	-	-	-
41	Diosigul Maghiar	-	1	-	Sf. Gheorghe	Constantin Balaj	-	-	17	16	32	22	54	-	-	-	-
		Vaida	-	-	-	-	-	-	5	7	13	14	27	-	-	-	-
		Leta și Săcuieni	-	-	-	-	-	-	4	5	12	16	28	-	-	-	-
		Giopai (?)	-	-	-	-	-	-	1	2	6	5	11	-	-	-	-

4. Protopopiatul Pomezului

1	Pomezueu	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Ioan Cojdean	-	-	38	42	58	53	111	-	-	-	-	Ro.
2	Câmpani	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Nicolae Popovici	Ivantie Popovici	-	80	89	110	117	227	-	-	-	-	-
3	Vâlani	-	1	-	Sf. Nicolae	Vasilie Popovici	-	-	83	87	116	121	237	-	-	-	-	-
4	Sitani	-	1	-	Sf. Theodor Tiron	Dimitrie Puiu	Ilie Popovici	-	60	71	113	119	232	-	-	-	-	-
5	Lunca Sprie	-	1	-	Sf. Arhangheli	Flore Popovici	-	-	52	50	121	127	248	-	-	-	-	-
6	Dobrești	-	1	-	Sf. Arhangheli	Ioan Popovici	-	-	50	49	116	113	229	-	-	-	-	-
7	Hidișel	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Theodor Popovici	Ilie Popovici	-	66	70	107	112	219	-	-	-	-	-
8	Crâncești	-	1	-	Sf. Simeon Stâlpu	Gh. Popovici	-	-	57	58	97	91	188	-	-	-	-	-
9	Cârpeștii Mari	-	1	-	Sf. Arhangheli	Sofronie Popovici	-	-	62	65	128	131	259	-	-	-	-	-
10	Cârpeștii Mici	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Iov Popovici	-	-	47	51	98	91	189	-	-	-	-	-
11	Topa de Jos	-	1	-	Adormirea Precins.	Flore Popovici	-	-	30	29	63	74	137	-	-	-	-	-
12	Topa de Sus	-	1	-	Sf. Arhangheli	Aron Popovici	-	Gavril Popovici	81	87	169	177	346	-	-	-	-	-
13	Corbești	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Theodor Popuș	-	-	55	53	139	127	266	-	-	-	-	-
14	Cotiglet	-	1	-	Mai Marii	Dimitrie	Ioan Gavril	-	72	76	141	146	287	-	-	-	-	-

15	Bucuroaia	-	1	-	Voivozi Adormirea Preacins.	Popovici Nicolae Vese	Popovici -	Vălcan -	34	34	101	97	198	-	-	-	-	-
16	Stracoș	-	1	-	Sf. Arhangheli	Gh. Popovici	-	-	47	45	90	103	193	-	-	-	-	-
17	Săliște	-	1	-	Sf. Arhangheli	Ioan Popovici	-	-	40	44	89	97	186	-	-	-	-	-
18	Coșdeni	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Dimitrie Popovici	-	-	65	73	146	151	297	-	-	-	-	-
19	Hidiș	-	1	-	S. M. Gheorghe	Gh. Popovici	-	-	50	54	97	101	198	-	-	-	-	-
20	Albești	-	1	-	Sf. Arhangheli	Solomon Popovici	Mihail Popovici	-	55	60	104	102	206	-	-	-	-	-
21	Spinuș	-	1	-	Înălțarea Domnului	Aron Popovici	-	-	62	61	115	118	233	-	-	-	-	-
22	Răbăgani	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Moise Popovici	-	-	71	73	134	129	263	-	-	-	-	-
23	Vărășeni	-	1	-	Sf. Nicolae	Vasilie Popovici	-	-	77	80	141	137	278	-	-	-	-	-
24	Copăceni	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ioan Popovici	-	-	58	61	87	91	178	-	-	-	-	-
25	Rotărești	-	1	-	Sf. Nicolae	Flore Popovici	-	-	38	40	77	81	158	-	-	-	-	-
26	Ogești	-	1	-	Buna Vestire	Ioan Popovici	-	-	28	30	67	81	148	-	-	-	-	-
27	Sămbăta	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Athan. Popovici	-	-	25	27	49	51	100	-	-	-	-	-
28	Dușești	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Theodor Popovici	-	-	70	71	110	103	213	-	-	-	-	-
29	Ceișoara	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Iosif Popovici	-	-	60	63	104	109	213	-	-	-	-	Ro.
30	Ceica	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Iosif Popovici	Petru Popovici	-	40	43	98	91	189	-	-	-	-	-
31	Buciumi	-	1	-	Sf. Gheorghe	Vasilie Popovici	-	-	31	33	62	67	129	-	-	-	-	-
32	Topești	-	1	-	Mai marii voivozi	Nicolae Tamaș	-	-	32	35	77	61	138	-	-	-	-	-
33	Drăgești	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Simeon Popovici	-	-	67	72	117	124	241	-	-	-	-	-

5. Protopopiatul Beiuș

1	Beiuș	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Pavel Popovici	-	-	82	72	178	158	336	-	-	3	-	Ro.
2	Sân-martin	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Vasilie Popovici	-	-	250	236	521	500	1021	-	-	-	-	-
3	Petreasa	-	1	-	Sf. Nicolae	Ioan Oșvat	-	-	95	80	170	180	350	-	-	-	-	-
		Șoimuș	-	-	-	-	-	-	-	26	30	60	65	125	-	-	-	-
4	Remetea	-	1	-	Adormirea Preacins.	Thoma Tirla	-	-	45	52	99	102	201	-	-	-	-	-
5	Gurbești	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Vacant	-	-	60	95	140	150	290	-	-	-	-	-
6	Josani	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ioan Turla	-	-	78	120	350	355	705	-	-	-	-	-
		Goila	-	-	-	-	-	-	32	32	90	95	185	-	-	-	-	-
7	Căbești	-	1	-	Adormirea Preacins.	1 Nicolae Popovici 2 Vasilie Popovici	Ioan Popovici	-	180	301	450	460	910	-	-	-	-	Ro.
8	Roșia	-	1	-	S. M. Gheorghe	Petru Popovici	-	Nicolae Fericeș	250	236	521	500	1021	-	-	-	-	-
9	Lazuri de Beiuș	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ioan Popovici	-	-	95	80	170	180	350	-	-	-	-	-
10	Sohodol	-	1	-	S. M. Gheorghe	Ioan Hărcău	-	-	78	126	330	350	680	-	-	-	-	-
11	Săucani	-	1	-	Înălțarea Domnului	Moise Popovici	-	-	105	92	250	258	508	-	-	-	-	-
		Drăgoteni	-	-	-	-	-	-	16	19	37	45	82	-	-	-	-	-
12	Feneriș	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Popovici	-	-	112	280	330	320	650	-	-	-	-	-
13	Pocola	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ioan Popovici	Ioan Popovici	-	71	83	171	153	324	-	-	-	-	-
14	Forău	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Pantiș	-	-	180	450	560	571	1131	-	-	-	-	-
15	Urviș de Beiuș	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ioan Popovici	-	-	105	230	450	453	903	-	-	-	-	-
16	Borz	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ștefan Hera	-	-	30	60	158	166	324	-	-	-	-	-
17	Tărcăița	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Mihail Nicodim	-	-	46	68	178	159	337	-	-	-	-	-
18	Hinchiriș	-	1	-	Înălțarea Domnului	Theodor Făt	-	-	135	155	335	340	675	-	-	-	-	-

19	Mierag	-	1	-	Adormirea Preacins.	Vacant	-	-	34	45	103	89	192	-	-	-	-
20	Soh. Lazuri	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Ioantie Popovici	-	-	68	84	186	204	390	-	-	-	-
21	Totoreni	-	1	-	Adormirea Preacins.	Mihail Fofie	-	-	57	58	132	110	242	-	-	-	-
		Băleni	-	-	-	-	-	-	50	52	108	118	226	-	-	-	-
22	Cusuiuș	-	1	-	Duminica Tuturor Sfinților	Ioan Popovici	-	-	99	180	300	303	603	-	-	-	-
23	Sudrigiu	-	1	-	Sf. Nicolae	Mihail Popovici	-	-	42	65	150	160	310	-	-	-	-
24	Rieni	-	1	-	Sf. Theodor Tiron	Danil Popovici	-	-	89	96	230	240	470	-	-	-	Ro.
25	Ghighe- șeni	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ioan Popovici	Daniel Popovici	-	105	120	300	310	610	-	-	-	-
		Petrleni Voieni Zăvoieni	-	-	-	-	Nicolae Popovici	-	96	165	282	279	561	-	-	-	-
		Cucuceni	-	-	-	-	-	-	20	38	80	85	165	-	-	-	-
26	Hotârel	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ioan Popovici	-	-	45	96	183	191	374	-	-	-	-
27	Lunca Urșești	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Ioan Popovici	Alexand. Popovici	-	90	124	210	215	425	-	-	-	-
28	Șuștiu	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Iosif Popovici	-	-	42	80	120	125	245	-	-	-	-
29	Briheni	-	1	-	Cuvioasa Paraschiva	Ilie Popovici	-	-	54	68	121	127	248	-	-	-	-
30	Colești	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Alexand. Popovici	-	-	42	66	125	128	253	-	-	-	-
31	Câmp	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Gh. Popovici	-	-	41	85	150	152	302	-	-	-	-
32	Sohodol de Vașcău	-	1	-	Mai Marii Voivozi	Gh. Popovici	-	-	70	80	150	160	310	-	-	-	-
33	Călugăr	-	1	-	Sf. Proroc Ilie	Ioan Merce	-	-	100	180	300	310	610	-	-	-	-
34	Criștioru	-	1	-	S. M. Gheorghe	Gh. Popovici	-	-	123	296	345	355	700	-	-	-	-
35	Poiana	-	1	-	Înălțarea Domnului	Adam Tălvan	-	-	80	140	200	220	420	-	-	-	-

36	Săliște de Vașcău	-	1	-	Năsterea Preacins.	David Tălvan	-	-	68	98	198	230	428	-	-	-	-	
37	Leheceni	-	1	-	Adormirea Preacins.	Adam Popovici	-	-	112	209	450	455	905	-	-	-	-	
38	Cărpinet	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ioan Popovici	-	-	105	189	400	430	830	-	-	-	-	
39	Vaşcău	-	1	-	Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul	Mihail Gerlan	Ioan Gerlan	-	48	63	123	134	257	-	-	1	-	Ro.
	-	Bărăști	-	-	-	-	Ioan Coroiu	-	37	38	101	97	198	-	-	-	-	-
40	Sârbești	-	1	-	Adormirea Preacins.	Flore Popovici	-	-	60	90	150	152	302	-	-	-	-	-
41	Vărzarii de Jos	-	1	-	Adormirea Preacins.	Mihail Stanco	-	-	54	95	180	190	370	-	-	-	-	-
42	Vărzarii de Sus	-	1	-	Adormirea Preacins.	Petru Popovici	Adam Popovici	-	65	80	150	155	305	-	-	-	-	-
43	Băița	-	1	-	Botezul Domnului	Nicolae Cojoc- nean	-	-	150	180	500	508	1008	-	-	-	-	-
44	Fânațe	-	1	-	S. M. Dimitrie	Moise Popovici	-	-	69	140	200	230	430	-	-	-	-	Ro.
45	Câmpanii de Sus	-	1	-	Mai Marii Voivozi	1 Ioan Popovici 2 Ioan Popovici	-	Ioan Popovici	60	89	250	256	506	-	-	-	-	-
		Câmpanii de Jos	-	-	-	-	-	Lupu Popovici	78	96	140	151	291	-	-	-	-	-
		Sighiștel	-	-	-	-	-	-	38	58	104	120	224	-	-	-	-	-
46	Hârsești	-	1	-	Adormirea Preacins.	?	-	-	50	80	130	136	266	-	-	-	-	-
47	Seghiște	-	1	-	Adormirea Preacins.	Vasilie Popovici	Ioan Popovici	-	90	98	250	258	508	-	-	-	-	-
48	Ștei	-	1	-	Sf. Apostoli Petru și Pavel	Lupu Popovici	-	-	52	74	144	155	299	-	-	-	-	-

6. Protopopiatul Meziadului

1	Drăgănești	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ioan Popovici	-	-	47	34	114	108	222	-	-	-	-	-	
2	Sebiș	-	1	-	Sf. Arhangheli	Dimitrie Popovici	Ioan Popovici	-	58	55	150	160	310	-	-	-	-	-	
		Păcălești Pântărești Țigănești	-	-	-	-	-	-	-	50	46	75	93	168	-	-	-	-	-
		Belejeni	-	1	?	-	-	-	-	40	35	80	95	175	-	-	-	-	-
3	Buntești	-	1	-	Arhanghelii Mihail și Gavril	Gh. Popovici	-	-	85	90	290	296	586	-	-	-	-	Ro.	
		Lelești	-	-	-	-	-	-	40	45	170	161	331	-	-	-	-	-	
4	Poienii de Jos	-	1	-	Arhanghelii Mihail și Gavril	Ahtanas. Popovici	-	-	61	80	180	190	370	-	-	-	-	-	
5	Săud	-	1	-	Sf. Gheorghe	Theodor Popovici	-	-	70	76	178	166	344	-	-	-	-	-	
6	Ferice	-	1	-	Arhanghelii Mihail și Gavril	Theodor Popovici	-	-	80	82	250	270	520	-	-	-	-	-	
7	Poienii de Sus	-	1	-	Arhanghelii Mihail și Gavril	Ioan Popovici	-	-	106	85	300	312	612	-	-	-	-	-	
8	Cociuba Mică	-	1	-	Sf. Gheorghe	Thoma Popovici	-	-	45	63	102	96	198	-	-	-	-	-	
9	Gurani	-	1	-	S. M. Gheorghe	Vasilie Jude	-	-	97	134	273	231	504	-	-	-	-	-	
10	Pietroasa	-	1	-	Pogorârea Sf. Duh	Ioan Popovici	Petru Popovici	-	66	75	135	132	267	-	-	-	-	-	
11	Stâncești	-	1	-	Sf. Ioan Blagoslov	Alexand. Popovici	-	-	39	50	97	90	187	-	-	-	-	-	
12	Dumbră- vani	-	1	-	Sf. Ioan Blagoslov	Nicolae Popovici	-	-	60	105	190	210	400	-	-	-	-	-	
13	Brădet	-	1	-	Sf. Ioan Blagoslov	Petru Popovici	-	-	80	83	200	215	415	-	-	-	-	-	
14	Mizieș	-	1	-	Înălțarea Domnului	Theodor Balint	-	-	90	95	244	251	496	-	-	-	-	-	
15	Chișcău	-	1	-	Arhanghelii Mihail și Gavril	Vasilie Popovici	-	Gh. Popovici	60	70	110	100	210	-	-	-	-	-	
		Măgura	-	-	-	-	-	-	35	40	60	65	125	-	-	-	-	-	

		Valea Neagră de Sus	-	-	-	-	-	37	40	100	95	195	-	-	-	-	-
16	Valca Neagră de Jos	-	1	-	Arhanghelii Mihail și Gavril	Mihail Popovici	-	-	70	105	235	205	440	-	-	-	-
17	Talpe	-	1	-	Adormirea Precacins.	Simeon Popovici	-	-	44	55	150	165	315	-	-	-	-
		Teleac	-	-	-	-	-	-	36	40	90	110	200	-	-	-	-
18	Săliște de Beiuș	-	1	-	Arhanghelii Mihail și Gavril	Gh. Popovici	Iosif Popovici	-	74	80	170	175	345	-	-	-	-
19	Saca	-	1	-	S. M. Gheorghe	Ioan Popovici	-	-	61	73	187	170	357	-	-	-	-
20	Budureasa	-	1	-	Sf. Nicolae	Theodor Popovici	Vasilie Popovici	-	150	200	400	410	810	-	-	-	-
		Cărbunar	-	-	-	-	Ioan Popovici	-	50	70	100	110	210	-	-	-	-
21	Burda	-	1	-	S. M. Dimitrie	Theodor Popovici	-	-	74	80	150	140	290	-	-	-	-
22	Cresuia	-	1	-	Adormirea Precacins.	Gavril Popovici	-	-	95	94	243	204	447	-	-	-	-
23	Pociovești	-	1	-	Arhanghelii Mihail și Gavril	Nicolae Popovici	Ioan Balint	-	61	80	191	185	376	-	-	-	-
24	Beiușele	-	1	-	Mai marii voivozi	Ioan Popovici	-	-	87	90	250	260	510	-	-	-	-
25	Meziad	-	1	-	S. M. Gheorghe	Mihail Popovici	Spiridon Popovici	-	120	130	300	305	605	-	-	-	-
26	Curățele	-	1	-	Arhanghelii Mihail și Gavril	Ilie Popovici	-	-	90	95	230	250	480	-	-	-	Ro.
27	Nimăiești	-	1	-	Pogorărea Sf. Duh	Ioan Popovici	-	-	152	160	325	377	702	-	-	-	-

7. Protopopiatul Beliu

1	Beliu	-	1	-	Înălțarea Domnului	protopop Gh. Popovici	-	129	179	346	312	658	-	-	-	-	Ro.
2	Mocirla	-	1	-	Mai Marii Voivozi	admini- strator Vasilie Popovici	Theodor Goldiș	65	82	218	220	438	-	-	-	-	-
3	Chișlaca	-	1	-	Sf. Arhangheli	Ioan Cotuna	-	78	90	201	168	369	-	-	-	-	-
4	Coroiu	-	1	-	Sf. Parascheva	Const. Stanca	-	33	47	120	122	242	-	-	-	-	-
		Pusta Susag	-	-	-	-	-	55	78	80	95	175	-	-	-	-	-
5	Craiva	-	1	-	Adormirea Precins.	Ștefan Popovici	-	60	80	200	210	410	-	-	-	-	Ro.
		Pusta Talmaci	-	-	-	-	-	32	39	142	149	291	-	-	-	-	-
6	Călăcea	-	1	-	Adormirea Preacins.	Spiridon Popovici	-	98	111	298	248	546	-	-	-	-	Ro.
7	Olcea	-	1	-	Sf. Mihail și Gavril	Mihail Sârb	-	71	91	298	193	491	-	-	-	-	-
8	Ucureș	-	1	-	Adormirea Preacins.	Moise Popovici	-	116	130	210	220	430	-	-	-	-	Ro.
		Bodiu	-	-	-	-	-	30	50	75	82	157	-	-	-	-	-
		Pusta Susag	-	-	-	-	-	50	63	86	90	176	-	-	-	-	-
9	Șiad	-	1	-	Adormirea Preacins.	Ioan Piț	-	44	53	174	152	326	-	-	-	-	Ro.
10	B. Rogoz	-	1	-	Adormirea Preacins.	Gavril Dago	-	28	41	94	91	185	-	-	-	-	-
11	Stoienești	-	1	-	Mai marii voivozi	Vacant	-	30	37	101	90	191	-	-	-	-	-
12	Cionta	-	1	-	Buna Vestire	Gh. Popovici	-	36	40	89	85	174	-	-	-	-	-
		Hodiș	-	-	-	-	-	27	30	76	71	147	-	-	-	-	-
13	Mărăuș	-	1	-	Sf. Parascheva	Ioan Popovici	-	39	54	175	126	301	-	-	-	-	Ro.
14	Săcaci	-	1	-	Adormirea Preacins.	Vasilie Calin	-	32	41	95	86	181	-	-	-	-	-
15	Bochia	-	1	-	Buna Vestire	Mihail Popovici	-	43	47	136	119	255	-	-	-	-	-
		Benești	-	-	Înălțarea	-	-	31	38	94	95	189	-	-	-	-	-

16	Tăgădău	-	1	-	Domnului* Pogorârea Sf. Duh	Nicolae Popovici	-	-	98	105	260	240	500	-	-	-	-	-	
17	Comănești	-	1	-	Adormirea Preacins.	Iosif Popovici	-	-	32	40	75	76	151	-	-	-	-	-	
18	Agriș	-	1	-	Adormirea Preacins.	Athanas. Popovici	-	-	35	45	75	81	156	-	-	-	-	-	
19	Botfia	-	1	-	Adormirea Preacins.	Moise Popovici	-	-	34	50	101	110	211	-	-	-	-	-	
20	Hășmaș	-	1	-	?	Const. Popovici	-	-	81	115	206	200	406	-	-	-	-	Ro.	
		B. Urviș	-	-	-	-	Dimitrie Țica	-	-	33	40	58	61	119	-	-	-	-	-
		Clit	-	-	-	-	-	-	-	15	20	43	32	75	-	-	-	-	-
21	Groși	-	1	-	Sf. Parascheva	Gh. Antal	Ioan Popovici	-	102	124	312	246	558	-	-	-	-	Ro.	
		Bârzești	-	-	-	-	-	-	-	24	40	80	62	142	-	-	-	-	-
22	Nermiș	-	1	-	Sf. Parascheva	Vasilie Boțco	-	-	46	66	110	100	210	-	-	-	-	-	
23	Carand	-	1	-	Înălțarea Domnului	Theodor Popovici	-	-	55	78	91	96	187	-	-	-	-	Ro.	
24	Sic	-	1	-	Înălțarea Domnului	Pașc Bulza	-	-	65	75	168	185	353	-	-	-	-	-	
25	Arcoș	-	1	-	Sf. Parascheva	Ioan Boțco	-	-	67	92	183	180	365	-	-	-	-	-	

* Scris ulterior, cu o altă cerneală.

Sursa: A.N.-D.J.Bh., *fond Episcopia Ortodoxă Oradea*, dos. 3B, f. 187v-208.

ANEXA 2

Centralizator privind hramul bisericilor ortodoxe din Bihor conscrise în anul 1825

Nr.	Hramul	Protop. Oradea Mare	Protop. Peștiș	Protop. Luncii	Protop. Pomezeu	Protop. Beiuș	Protop. Meziad	Protop. Belii
1.	Adormirea Preacinstitei Născătoare de Dumnezeu	20	9	6	3	17	3	9
2.	Sfinții Arhangheli Mihail și Gravil / Mai Marii Voivozi	31	18	29	11	12	11	4
3.	Înălțarea Domnului	1	-	-	1	3	1	4
4.	Sf. Vasile cel Mare	1	-	-	-	-	-	-
5.	Sf. Nicolae	10	3	3	3	2	1	-
6.	Pogorârea Duhului Sfânt	3	2	-	10	2	2	1
7.	Sf. Dimitrie	2	5	-	-	1	1	-
8.	Buna Vestire	8	2	1	1	-	-	2
9.	Sf. Gheorghe	3	6	2	2	3	5	-
10.	Intrarea în biserică a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu	2	-	-	-	-	-	-
11.	Nașterea Preacinstitei Născătoare de Dumnezeu	2	2	-	-	1	-	-
12.	Sf. Constantin și Elena	1	-	-	-	-	-	-
13.	Sf. Ioan Blagoslovul	-	-	-	-	-	3	-
14.	Sf. Cuvioasă Parascheva	-	-	-	-	1	-	5
15.	Sf. M. Pantelimon	-	1	-	-	-	-	-
16.	Sf. Ioan Botezătorul	-	1	-	-	-	-	-
17.	Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul	-	-	-	-	1	-	-
18.	Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul	-	1	-	-	-	-	-
19.	Sf. Apostoli Petru și Pavel	-	1	-	-	1	-	-
20.	Botezul Domnului	-	1	-	-	1	-	-
21.	Schimbarea la față	-	1	-	-	-	-	-
22.	Sf. Theodor Tiron	-	-	-	1	1	-	-
23.	Sf. Simeon Stâlpu	-	-	-	1	-	-	-
24.	Sf. Prooroc Ilie	-	-	-	-	1	-	-
25.	Duminica Tuturor Sfinților	-	-	-	-	1	-	-
Total biserici		84	53	41	33	48	27	25

DICTATUL DE LA VIENA ȘI EFECTELE IMEDIATE ALE ACESTUIA ASUPRA INTEGRITĂȚII EPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE DE ORADEA

După declanșarea celui de al doilea război mondial, de către Germania nazistă, țările revizioniste din Europa - între care și vecinele României (U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria) – și-au intensificat acțiunile anexioniste, acestea culminând cu așa-zisul „arbitraj” de la Viena (din 30 august 1940), în fapt un dictat fascist (impus țării noastre de Germania hitleristă și Italia musoliniană), în urma căruia s-a produs un important rapt teritorial, Transilvania de Nord intrând, vremelnic, sub administrație horthystă.

În raporturile sale diplomatice directe cu Ungaria, România a încercat să tergiverseze adoptarea acestei „soluții” dramatice, însă Hitler a trecut la amenințări explicite, afirmând la 15 iulie 1940 că „o revizuire (a granițelor dintre România și Ungaria – n.n.) a devenit inevitabilă. Orice încercare de a evita pericolele care amenință țara dumneavoastră – scria el regelui Carol al II-lea – prin manevre tactice de orice fel trebuie să fie și *va fi sortită eșecului*. Mai devreme sau mai târziu – și *probabil într-un timp foarte scurt – rezultatul ar putea fi chiar distrugerea României*”¹ (subl. n.s.- E.S.).

Aceste amenințări au fost puse în ecuație, astfel că Reichul nazist a fost marea putere europeană care a determinat, alături de Italia, o mare pierdere teritorială statului român, dar și unele economice și demografice, ca să ne referim la ceea ce părea, în momentul anunțării „sentinței” fasciste de la Viena, ca realități de cea mai mare gravitate la care s-au asociat însă, nenorocirile datorate comportamentului trupelor de ocupație ungare.

Așa cum s-a afirmat, după ce a intrat în stăpânirea părții de nord a Transilvaniei, la începutul lunii septembrie 1940, Ungaria horthystă a „instaurat aici un regim de ocupație...de tip fascist, menit să extindă și să consolideze pozițiile (sale – n.n.)...prin aplicarea [unei] politici șovine [și] teroriste împotriva populației românești și a celorlalte populații oprimate (în special populația evreiască – n.n.), în scopul schimbării raportului demografic în favoarea populației maghiare ”². Ocupanții horthyști au trecut la o adevărată „răfuială” cu locuitorii din acest teritoriu, care nu aveau nici o vină, decât că nu erau unguri și , drept urmare, nu puteau agreea metodele noilor stăpâni, care au desfășurat „o vastă campanie criminală, diversionistă, împotriva populației românești”³, pentru a determina o emigrare în masă a acesteia, ori altfel spus un proces de „purificare etnică”, cum nu s-a mai întâmplat niciodată.

România pierdea, temporar (pentru că nu s-a împăcat cu această injustiție), 43 492 km² din teritoriul său (Transilvania de Nord, Bihorul și Maramureșul), cu o populație de 2 609 007 locuitori, din care românii reprezentau 50,2 % (adică 1 307

903), pe când ungarilor numai 37 %. Cu excepția zonei în care trăiau secuii (și unde aceștia aveau o preponderență numerică), în celelalte regiuni româniei formau o majoritate absolută ⁴ (între 63-70 %), realitate care dezvăluie proporția nedreptății care i s-a făcut în acel an întunecat 1940. Noul hotar de nord-vest trasat, împotriva voinței poporului român, a stârnit o reacție vehementă a locuitorilor din întreaga țară. „S-au făcut întruniri de protest (în mai multe orașe – n.n.), dar nu s-a trecut la o rezistență cu armele împotriva executării Dictatului, deoarece împrejurările erau cu totul potrivnice” ⁵. Ministrul plenipotențiar al Reichului la București, Fabricius, cerea – în 3 septembrie 1940 – guvernului Gigurtu ca să ia urgent măsuri, deoarece a constatat că „în tot Banatul printre locuitorii români, de când s-a dat sentința arbitrală de la Viena, se manifestă o dispoziție antigermană crescândă”, evidentă în „numeroase atacuri asupra germanilor”, iar autoritățile române rămân „impasibile” în fața unor asemenea „întâmplări” ⁶.

După ce armata ungară, încă din ziua de 6 septembrie 1940, a început să ocupe teritoriul cedat, aceasta a introdus o administrație militară și s-a comportat într-un mod absolut barbar, după cum menționează o multitudine de documente, între care și un raport aflat în fondurile Ministerului Afacerilor Externe, din care cităm un pasaj semnificativ: „Primele luni ale ocupației maghiare s-au caracterizat printr-o infinită serie de asasinat, de maltratare și schingiuri, de jafuri și devastări. *O înspăimântătoare teroare sălbatică a stăpânit de la un capăt al teritoriului ocupat până la celălalt. Au fost asasinați, schingiuiți și maltratați preoți, bătrâni, femei și copii mici, țărani și intelectuali și au fost dărâmate locuințele particulare, biserici și monumente publice*” ⁷ (subl.ns.-E.S.). Reținem, de asemenea, un citat dintr-o carte scrisă de ziaristul maghiar Ferenczy György, intitulată *Golgota Transilvaniei* (și apărută la Arad, la finele anului 1940): „Mândrul pământ al Transilvaniei s-a transformat într-o amarnică Golgotă, unde se petrec cele mai groaznice evenimente. Oamenii sunt închiși cu sutele, cu miile, sunt bătuți, sunt torturați în mod cumplit. Asasinatele și execuțiile se țin lanț, și toate acestea doar pentru că unica vină a nenorocitelor victime este aceea de a se fi născut români (...). Durerea ne sfâșie inimile la auzul atâtor suferințe. Cu ochii înlăcrimați, cu durerea în suflet, ne uităm la cer și, precum a făcut Iisus Hristos, întrebăm și noi la fel: Cu ce am greșit? Care e vina acestor oameni nenorociți, torturați? Că s-au născut români? Până aici (la Arad – n.n.) se aude hohotul disperării a multor mii de oameni, ajunși sub stăpânire străină pe pământul Golgotei din Transilvania, unde vântul suflă leșurile celor spânzurați, unde cadavrele morților asasinați, cu o sălbatică cruzime, vestesc că instinctul bestial s-a eliberat și barbarismul-răzbuarea joacă dansul sălbatic al morții” ⁸.

În partea introductivă a *Procesului verbal* al Adunării Eparhiale Ortodoxe Române din Oradea, desfășurată la Beiuș (în luna mai 1941), se fac unele comentarii „generale”, care vizează și contextul politic la care ne referim. Cum acestea sunt inedite, le considerăm deosebit de interesante, deoarece exprimă puncte de vedere rămase până acum în exteriorul circuitului istoriografic. Documentul la care ne referim debutează cu această precizare: „Despre *întâmplările numeroase și*

dureroase ale vieții noastre bisericești și naționale, desfășurate de la ultima Adunare Eparhială și până astăzi, avem onoare a înainta, din partea secțiunilor unite ale Consistoriului eparhial, următorul raport”⁹. De fapt, de la Adunarea eparhială din 26 și 27 mai 1940 au avut loc evenimente politice catastrofale, în urma cărora „țara și eparhia noastră (orădeană-n.n.) au trecut prin cele mai frământate și dureroase epoci din istoria lor. Scumpa noastră patrie- întregită în hotarele ei drepte și firești, cu atât de mari și neprețuite jertfe- a fost sfâșiată la răsărit și miazănoapte, la răsărit prin răpirea Basarabiei și a unei părți din Bucovina, mutilată la miazăzi prin înjumătățirea Dobrogei, iar la apus și miazănoapte prin frângerea în două a Ardealului nostru scump, Ardealului martirilor noștri și a pătimirilor noastre de veacuri. Peste 5 milioane de frați ai noștri au ajuns iarăși sub stăpânire străină și vrăjmașă nouă. Întinderea statului a fost micșorată cu mai mult de 1/3. Datorită acestor nenorociri și catastrofe mulți dintre frații noștri au apucat drumul pribegiei și al mizeriei, cătând adăpost la sânul țării rămasă liberă, iar cei care au rămas locului, legați prin iubirea lor de glia străbună și prin dragostea lor față de popor, *au fost supuși –în Ardealul cedat- unei prigoane sângeroase, fără precedent în istoria statelor civilizate, fiind bătuți, închiși în temnițe, schingiuiți, uciși mișește și expulzați peste granițe între cele mai neomenoase și sălbatice condiții*”¹⁰ (subl. n.s.- E.S.). Acestea sunt aprecierile pe care membrii Adunării eparhiale ortodoxe le-au dat urmărilor tragediei istorice din anul 1940, cu accent asupra celor care au decurs din anexarea Transilvaniei de Nord de către Ungaria horthystă, ale cărei autorități militare și civile s-au comportat ca într-un teritoriu cucerit (și nu primit „cadou” de la cele două puteri fasciste europene !), deși nu au întâmpinat nici o rezistență.

Bisericele românești din Transilvania de Nord (ortodoxă și greco-catolică) au fost expuse acelorăși „tratamente” de către ocupanți. Neputându-se „resemna” în fața atâtor lovituri „nedrepte și strigătoare la cer”, Biserica românească din Transilvania s-a „menținut într-o atitudine de categorică protestare, neplecându-și capul și neacceptând socoteala făcută”¹¹. Drept urmare, instituții ecleziastice, cu un bogat trecut istoric, cultural și național, au fosat obligate „să-și părăsească locurile și așezămintele lor, refugiindu-se în țara liberă, pentru ca aici să contribuie la luminarea și întărirea idealului de reparație istorică, cultivând în sufletul poporului credința și nădejdea într-un viitor mai bun pentru țara noastră”¹².

Dar, parcă n-ar fi fost destule nenorocirile care s-au abătut, în acel an fatidic 1940, ci s-a adăugat, la toate acestea¹³, și o stare de dezbinare națională, „când răzbunările dintre noi au atins paroxismul și mișcările anarhice din 21-23 ianuarie 1941, puse la cale de legionari, au adus țara în preajma prăbușirii ei totale”, salvarea venind din partea generalului Ion Antonescu, conducătorul statului. Regele Carol al II-lea a abdicat, iar tronul a revenit fiului său, Mihai I. Asemenea”transformări” în viața statului român s-au datorat „deprimării morale produse prin micșorarea teritoriului țării noastre”. Cu toate că România a ajuns într-o asemenea situație istorică, prin politica falimentară pe care a dus-o Carol al II-lea și ca efect al evoluției politice și militare de pe continent, totuși din „sufletul cernit și deprimat”

al românilor n-a dispărut optimismul, încrederea în viitor: „Restriștea nu ne-a abătut. Întrevedem limpede alt viitor, mai fericit pentru poporul nostru, căci astăzi – ca și în trecutul robiei noastre – avem aceeași neânduplecată credință în dreptatea lui Dumnezeu și în destinul nostru național. Se cere însă imperios, ca toată suflarea românească, fără deosebire de stare, de clasă socială și de vârstă, să fie solidară și să se unească strâns împrejurul tronului, a conducătorului statului și a guvernului său. În unire stă puterea. Un popor al cărui fii nu sunt uniți în aceeași credință națională se destramă și pierе”¹⁴. Aceste formulări erau menite să încurajeze clerul Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea, în acțiunea lui de propagandă religioasă și națională, care trebuia să fie dominată de convingerea că pierderea unor teritorii naționale este o „stare de lucruri” vremelnică, fiind posibilă refacerea unității teritorial-politice a țării, acea Românie Mare de la 1918.

Revenind la Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, acesta a avut efecte directe și asupra teritoriului și locuitorilor români (ortodocși și greco-catolici) din Bihor. Din teritoriul acestui întins județ, o treime a fost „cedată Ungariei horthyste”. Astfel, în România, au rămas 212 parohii aparținătoare Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea (cu „circa 186 000 suflete”), pe când în partea de nord și est a județului Bihor, căzut sub dominația ungară, s-au aflat, la 6 septembrie 1940, 110 parohii din această eparhie, cu un număr de 90000 de credincioși ortodocși¹⁵. Practic, s-a produs o „dezmembrare” a eparhiei ortodoxe orădene, situație fără precedent, care pretindea o rezolvare urgentă, pentru a-i asigura continuitatea chiar și în asemenea împrejurări istorice vitrege.

Episcopul Nicolae Popoviciu s-a confruntat cu această realitate dificilă. Neprimind de la „autoritățile superioare bisericești”, și nici de la cele de stat, nici o „dispoziție” la ceea ce este de făcut, el s-a adresat mitropolitului Ardealului, Dr. Nicolae Bălan, care se afla la București, în calitate de consilier regal. De remarcat împrejurarea că mitropolitul a „participat la cele două Consilii de Coroană prin care se hotărâse acceptarea arbitrajului și, apoi, a rezultatului lui și care avea toate elementele de judecată și toate legăturile imediate cu factorii vieții de stat”¹⁶.

Prin urmare, numai de la acesta putea primi episcopul orădean cel mai potrivit sfat. Cu prilejul unei convorbiri telefonice, mitropolitul Nicolae Bălan a dat „dispozițiuni categorice și precise pentru mutarea Episcopiei și a instituțiilor ei la Beiuș (subl. ns.-E.S.), mutare ce urma să se facă înainte de ocupația trupelor maghiare, care aveau să treacă frontiera în ziua de 6 septembrie 1940”¹⁷.

Conform acestei „dispozițiuni canonice a șefului ierarhic”, episcopul Nicolae Popoviciu a convocat-la 31 august 1940, într-o zi de sâmbătă- Consiliul Eparhial, pentru „a lua la cunoștință, în mod oficial, de noua situațiune și a decide ce este de făcut”¹⁸, deoarece se afla sub presiunea timpului (atât de scurt), care îi stătea la îndemână. Dintre membrii clerici ai Consiliului Eparhial au participat: Ioan Dinu, Ioan Evușianu, Ioan Guiașiu, dr. Șt. Muntean, dr. Șt. Lușșă, dr. Ioan Petreuța, Vasile Popoviciu, Ioan Catone, Ioan Bonațiu și Traian Popoviciu, pe când dintre membrii mireni au fost prezenți Pompiliu Dan, Augustin Chirilă, dr. Ioan Băncilă, dr. Teodor Popa, dr. Romil Costa, dr. Nicolae Mocan și Ioachim Marta¹⁹.

Având în vedere „împrejuările politice schimbate” (prin cedarea Transilvaniei de Nord, inclusiv o parte a județului Bihor, Ungariei horthyste), ca și dispozițiile primite de la mitropolitul Ardealului, la care se adaugă faptul că două treimi din teritoriul și numărul credincioșilor aparținători Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea se aflau în România, Consiliul eparhial a luat, în unanimitate, mai multe hotărâri:

I. „Episcopia, cu instituțiile ei anexe și o parte din personalul ei bisericesc și administrativ se mută cu sediul la Beiuș, de unde va administra afacerile bisericești, culturale, fundamentale și epitropești ale parohiilor rămase în statul român”;

II. Se instituie o *comisie specială, cu sediul la Oradea (str. Episcop Roman Ciorogariu nr.3)*, pentru girarea afacerilor bisericești, culturale, fundamentale și epitropești ale Episcopiei și parohiilor „rămase în cadrul statului maghiar” și reprezentarea lor „ în afară”, adică în raporturile cu autoritățile maghiare și cu persoanele particulare. Componența acestei comisii a fost următoarea:

1. părintele protosincol Ioan Dinu, vicar-revizor și directorul Internatului Academiei Teologice din Oradea, ca *președinte*;

2. părintele Ioan Evuțianu, consilier referent eparhial;

3. părintele Vasile Popoviciu, protopopul Oradiei;

4. dr. Nicolae Mocan, avocat-juristconsult eparhial.;

5. dr. Teodor Popa, avocat-juristconsult onorific;

6. Ioachim Marta, subdirector al Băncii „Victoria” din Oradea.

III. Comisia va lua în primire și va administra bunurile Episcopiei de pe teritoriul Ungariei, încasând chiriile (pentru folosirea clădirilor) și utilizând banii pentru conservarea și consolidarea edificiilor aflate în proprietatea instituției.

IV. Comisia se „îndrumă” ca „numaidecât să trimită *circulare* oficiilor protopopești rămase în Ungaria, și semnal ca toți preoții de la parohii să rămână pe loc și să conducă pe mai departe oficiile și viața națională a credincioșilor români” ;

V. „Toate bunurile (mobiliare și imobiliare) ale Episcopiei de Oradea, precum și fundațiile existente, *sunt și rămân proprietatea deplină a Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea* (subl. ns.-E.S.), cu sediul la Beiuș”;

VI. Până când se va reglementa „situația” Episcopiei, Consiliul eparhial îl autorizează pe episcopul Nicolae Popoviciu ca „în toate cauzele ce privesc bunul mers al Episcopiei să hotărască singur”.

Toate acestea s-au decis cu votul majorității absolute, numai consilierul Pompiliu Dan a votat „separat”²⁰.

După adoptarea, de către Consiliul eparhial, a acestor importante „decizuni”, s-a trecut la aplicarea lor. În perioada 1-5 septembrie 1940 a „avut loc împachetarea și expedierea arhivei și a unei părți din mobilierul reședinței și a Consiliului eparhial la Beiuș”²¹.

Episcopul Nicolae Popoviciu, împreună cu unii membri ai Consiliului eparhial se pregăteau pentru deplasarea la Beiuș, ca să fie de față la instalarea aici a Episcopiei. La 4 septembrie 1940, însă, când activitățile de transportare a Episcopiei și instituțiilor create de ea se aflau în deplină derulare, episcopul Nicolae Popoviciu

a avut „o convorbire telefonică” cu mitropolitul Ardealului, Dr. Nicolae Bălan. Obiectul acesteia a fost acela de a-i face cunoscută „dorința unor cercuri și credincioși de a-l vedea pe P.S.Sa., episcopul Nicolae, rămânând la Oradea”²². Mitropolitul Bălan a repetat „dispozițiunile” sale anterioare, de față fiind generalul de corp de armată Leventi și câțiva ofițeri maghiari: „*Rămâi, cu strictețe, în cadrul dispozițiilor pe care ți le-am dat*”²³. Totodată, a dispus ca amintita „Comisiune” specială- aleasă pentru paza vremelnică a bunurilor Episcopiei și a credincioșilor-*să fie decretată de vicariat* (subl.ns.-E.S.), așa cum fusese înainte de 1918”²⁴.

Duminică, 8 septembrie 1940, la orele 12 și jumătate, episcopul Nicolae Popoviciu –care se afla la Beiuș- a primit un mesaj (adus de dr. Ștefan Muntean, profesor la Academia Teologică) de la mitropolitul Nicolae Bălan, care îi cerea ca, după ce „va primi noi instrucțiuni”, imediat să se deplaseze la Sibiu. Ca atare, în aceeași zi a și „plecat cu mașina, spre Sibiu, de unde s-a îndreptat spre Cluj, unde-împreună cu episcopul Nicolae Colan, episcopul ortodox al Clujului-a asistat la intrarea armatei și autorităților maghiare în Cluj”²⁵.

Folosindu-se de această ocazie, episcopul Nicolae Popoviciu s-a „reîntors” la Oradea, unde „și-a continuat opera de păstorire între (cele mai – n.n.) grele împrejurări”. Mai mult, a „întreprins”- alături de episcopul ortodox Nicolae Colan și episcopul gr.cat. Iuliu Hossu- „o călătorie” la Budapesta, pentru a „lua contactul *cu delegația română ce trata acolo cu ungurii*” (subl.ns.-E.S.) și a se „pune în cunoștință de cauză cu toate cererile drepte, prin care să se asigure o cât mai deplină libertate bisericească, școlară, națională, culturală și economică pe seama românilor din Ungaria”²⁶. Este vorba, așadar, de un demers politic și ecleziastic, la care s-a asociat și episcopul Nicolae Popoviciu.

Revenit la Oradea, episcopul Nicolae Popoviciu a avut parte de o „vehementă și susținută campanie de presă”, inițiată de un periodic orădean (care apărea sub auspiciile Episcopiei Romano-Catolice de Oradea) și la care s-au alăturat ziarele ultranaționaliste din Budapesta. Principala „acuză” care i se aducea episcopului ortodox român o constituiau tocmai „operele înfăptuite în interesul Bisericii și al neamului românesc și spiritul naționalist în care a înțeles să propovăduiască și să-și desfășoare activitatea de episcop al reînființatei episcopii a Orăzii, sub imperiul românesc”²⁷. Aceste atacuri ale presei au fost, de altfel, preludiul „*unei serii întregi de acte sălbatice împotriva românilor*”²⁸ (subl.ns.-E.S.).

În raportul prezentat de episcopul Nicolae Popoviciu în cadrul Adunării eparhiale (din mai 1941) se fac mențiuni consistente cu privire la aceste aspecte dureroase, la care a fost supusă populația românească din Transilvania de Nord: „*În întreg Ardealul cedat a început teroarea și persecuția maghiară. Bătăi, schingiuiri, devastări și omoruri. Nici un bun român nu se simțea în siguranță. Îndeosebi preoții și învățătorii rămași au fost obiectul atacului furios al populației și autorităților maghiare, civile și militare. Prigoana aceasta a culminat în arestările masive de intelectuali din întreg cuprinsul Ardealului, arestări ce au început la*

ordinul personal al fostului prim-ministru maghiar Teleki, în dimineața zilei de 4 oct(ombrie)1940, când și P.S.Sa (Nicolae Popoviciu- n.n.) a fost arestat, pe la orele 11 a(nte) m(eridian) și închis în penitenciarul din Oradea, de către autoritățile militare locale

împreună cu circa 300 de intelectuali orădeni (bărbați, femei și copii). După o tortură de 10 zece ore în închisoare, toți au fost duși, noaptea, la gară, între bătăi, încărcăți în vagoane de marfă plumbuite și expulzați peste graniță, prin punctul de frontieră Curtici (subl.ns.-E.S.), unde au fost predați autorităților românești într-o situație de nedescris”²⁹.

După sosirea în România, episcopul Nicolae Popoviciu a făcut o *declarație* în fața prim-procurorului O. Vasiliu, mărturie istorică de o valoare evidentă, din care reproducem unele pasaje edificatoare: „În ziua de 4 octombrie 1940, la orele 11 și jumătate, s-a prezentat la domiciliul meu un agent secret, însoțit de un plutonier maghiar de jandarmi, înarmat, care m-a somat, în numele legii, să-l însoțesc la închisoarea Tribunalului. I-am cerut un răgaz de câțeva vreme, pentru a putea lua contact cu jurist-consultul și consilierii Eparhiei, ceea ce mi s-a încuviințat. După o scurtă întrevedere cu aceștia am dat urmare somațiunii ce mi s-a făcut, atrăgând atenția celor doi agenți unguri că e de prisos să fiu condus sub baionete (...). Am fost condus la închisoare. Aici, după ce mi s-au luat datele personale, am fost dat pe mâna gardienilor, cărora li s-au dat instrucțiuni (ca) să fiu închis separat într-o celulă (...). Am stat în această celulă până la orele 20,30. Arestările au continuat până în faptul serii. Tot timpul cât am stat închiși, majoritatea gardienilor civili și militari au avut numai cuvinte de ocară și batjocură la adresa noastră. Aici am asistat la scene de un dramatism sfâșietor, căci se auzeau plânsetele copiilor români înspăimântați de groaza închisorii și a celor întâmplare în timpul zilei. Ostentativ, și în scop de a ne batjocori și a ne face insuportabilă situațiunea în închisoare, au pestilențiat aerul cu golirea hărdaielor W.C. portative, în întreg penitenciarul (...).

Pe la ora 20,30 s-a dat ordin ca toată lumea să iasă în curtea penitenciarului, bărbații în alta alăturată, așezându-i pe trei rânduri, lângă un zid lung al penitenciarului. Acestui grup am fost atașați și noi. În față era postată o companie de soldați, comandată de un locotenent, care, provocator, dădea următoarele ordine: < Drepti, stânga împrejur. Arma la mână! Încărcați! >. Aceste comenzi erau de natură să ne înspăimânte și au produs panică în rândul femeilor care, auzind că e vorba de executare în masă, au început a țipa și unele au leșinat (...).

Aproape toți eram convingși că vom fi împușcați, toată regizarea acestor demonstrații [era] aceea să ne insufle această credință. S-a dat ordine soldaților să ne înconjoare. Abia în acest moment ni s-a comunicat că vom merge la gară să [ne] îmbarcăm pentru o destinație necunoscută. Am ieșit din penitenciar, urmând convoiul femeilor, înconjurați de un foarte Aici, după aproximativ jumătate de oră de așteptare, înghesuți într-o curte strâmtă, locotenentul a crezut că e necesar să ne atragă atențiunea, că datorită unui regim de favoare, se îngăduie membrilor acelorași familii să plece împreună. Când am fost chemat să mă urc în vagonul de marfă, nu am fost scutit de cuvintele triviale ale câtorva soldați și observărilor

ironice ale unui funcționar superior din gară, care a strigat: < Domnul episcop, urcă în vagonul de dormit > . După ce am fost introduși într-un asemenea vagon, în număr de 40 persoane, ușa a fost închisă și plumbuită, fără să mai fie deschisă decât peste 13 ore, în stația de frontieră < Lokoshaza>. Menționez că în vagon nu era nici un scaun sau vreun alt articol de confort, care să ne facă suportabilă această penibilă călătorie. Toată noaptea ne-am chinuit în picioare, fără a avea posibilitatea de a închide ochii. De asemenea, aerul era complet confinat din cauza faptului că vagonul nu era aerisit și a faptului că fiecare își făcea necesitățile corporale în vagon”³⁰.

Fără îndoială că asemenea manifestări ale autorităților militare ungare n-au fost singulare. Dimpotrivă, o mare parte din locuitorii români, care nu aveau intenția să treacă în România, au fost – pur și simplu – „ridicați”, așa cum s-au petrecut lucrurile cu orădenii, apoi adunați în „convoaie”, însoțiți de militari, care i-au „izgonit peste frontieră, fără nici o formalitate de expulzare și sub amenințarea că vor fi executați dacă se vor înapoia”³¹. Au fost cazuri, destul de numeroase, când autoritățile militare ungare i-au obligat pe cei care urmau să-i expulzeze ca să „dea declarații în scris, că pleacă de bunăvoie și că renunță la cetățenia maghiară și la tot avutul lor”. Concomitent, expulzații au fost „supuși celor mai umilitoare suferințe, în timpul transporturilor și la punctele de frontieră”³².

În ceea ce privește Eparhia Oradiei, aceasta a fost lipsită de propriul cap, care – așa cum am arătat – a fost expulzat, într-o manieră lipsită de respect și categoric înjositoare, în ziua de 4 octombrie 1940. Vicariatul Ortodox Român al Oradiei, care a ținut locul fostei Episcopii, mutată la Beiuș, a cunoscut „un șir infinit de vexațiuni din partea autorităților militare și civile de ocupație, *cu unicul scop* de a-i smulge credincioșii [și] a o lăsa fără ogorul sufletesc din care răsărise și căreia îi aparținea în chip firesc”³³.

Am reliefat unele realități dramatice pe care le-au trăit românii ortodocși din partea de nord și est a județului Bihor, cedată Ungariei horthyste (la 30 august 1940), în calitatea lor de creștini ortodocși. Prin aceleași încercări au trecut preoții și chiar episcopul Nicolae Popoviciu, care va conduce destinul eparhiei orădene în cei 4 ani de dominație horthystă asupra Transilvaniei de Nord, ca și în perioada ulterioară acesteia, când țara a intrat pe făgașul unei sovietizări forțate, împotriva căreia forțele conștiente ale neamului au organizat o mișcare de rezistență anticomunistă.

Note:

1. Mihai Fătu, *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă (1940 – 1944)*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1985, p. 38
2. *Ibidem*, p. 40 – 41
3. *Ibidem*, p. 42
4. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, (București, f.d.), p. 776
5. *Ibidem*

6. *Ibidem*, p. 777
7. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, *fond 71: Transilvania (1918-1945)*, vol. 362, f. 39-41
8. Apud Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 52-53
9. AN-DJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467, f.57
10. *Ibidem*
11. *Ibidem*
12. *Ibidem*, f. 57-58
13. Acestea au fost: trupul țării „rupt în două”, un an agricol slab și „ravagiile” produse de cutremurul din noaptea de 10 noiembrie 1940 (*Ibidem*).
14. *Ibidem*, f. 58
15. *Ibidem*, f. 58-59
16. *Ibidem*, f. 59
17. *Ibidem*
18. *Ibidem*
19. *Ibidem*
20. *Ibidem*, f. 59-60
21. *Ibidem*, f. 60
22. *Ibidem*, f. 61
23. *Ibidem*
24. *Ibidem*
25. *Ibidem*
26. *Ibidem*
27. *Ibidem*
28. *Ibidem*, f. 61-62
29. *Ibidem*, f. 62
30. AMAE, *fond 71 Transilvania (1920-1945)*, vol.199, f. 32-35 (Apud Mihai Fătu, *op.cit.*, p. 127-129)
31. Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 129
32. *23 august 1944. Documente*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 275
33. *Legea Românească*, 1941, nr. 1-4, p. 8-9

L I T E R A T U R A

POEZIE

Gavril CORNUȚIU

Se întorc plecatele iluzii

Din lunga nopților poveste,
Ca din floarea care nu mai este,
un murmur lin, ca din prea mult prea plin,
picură în clepsidră pelin

În urechile ce nu erau,
Pe când gurile se desfătau,
Se aud chemări de fluturi
în vâlvătăi pe ruguri

Din flăcări, neguri de fum,
Cheamă din noapte amintirea,
arătându-i cărări de scrum.

Speranța și închipuirea
cu sânge mi se avântă la drum.
Iluziile iar devin aveau.

T. M. MIRODOT

E A

Înlănțuiți/în/anotimp/în/fierbințeala/iubirii/ne/gustam/într-
 un/loc/ferit/de/alte/priviri/ochii/tăi/ardeau/la/fel/
 ca/buzele/ce/nu/mai/aveau/nevoie/de/cuvinte.
 Alchimia/continua/pe/măsură/ ce/ cădeau/tot/mai/multe/frunze/moarte/dar/a/venit/
 iarna/și/te-a/prins/rațiunea/ei/de/gheață.
 Încă/puțin/dacă/așteptai/ne/transformam/într-
 un/vârtej/în/care/am/fi/fost/topiți/unul/în/celălalt/pentru/cine/știe/câtă/
 vreme.

P I C T O R

Ni se spusese
 Știam
 Auzisem
 Bănuiam
 Plopii ne-o repetau
 Mereu
 Într-un foșnet
 Se va auzi
 Un nechezat
 La început
 Apoi
 Ropotul
 Trâmbița

Voi încerca
 Să colorez
 Aripile
 Îngerului
 Să pot
 Trece
 Râzînd
 În moarte

ZBORURI ALBASTRE

Zburam
Sau înotam
În cer
Sub mine
Pământul
Continua
Să se învârtă
În neștire
Razele stelelor
Țeseau
Pânze
-Ca de păianjen cosmic-
Ce țineau
Captive:
Întunericul
Cutii de conserve goale
Cauciucuri uzate
Discuri ciobite
Amfore sparte
Sticle golite
Scrumiere din rubin
Șuruburi
Rame de tablouri
Cizme din vinilin
Caiete mângălite
Scaune rupte
Urne de vot
Șibebilduri.
Nu aveam vedenii
Nici veninuri intravenoase,
Pe Pământ
Oamenii
Continuau
Sa facă
Mustăți la icoane.

BALADA NAVETISTULUI

În depărtare, în noapte, se tânguie o sirenă.

În camera cu ferestre înțepenite mirosul e greu. Gemete, sunete de viscere, ticăit spart. Vise înecate în ulei negru. Tuse.

Dimineți violete și umede. Aceleași haine, aceeași privire în pași. Scârțâit metalic. Voci dogite. Duhori amestecate. Pâine uscată. Sunet sacadat.

Deasupra miriștilor, păsări șterse.

Iubirea roților dințate a născut uzură.

Mâine e azi. Mai este un loc liber?

Încercați în vagonul următor sau, mai bine, ieri.

Se vine sau se pleacă ? Somnul ne așteaptă. Și-a aprins o altă țigară și clipește rar.

Bună seara, am venit să cosesc.

În depărtare, în noapte, se tânguie o sirenă nebună.

PROZĂ

Flaminia FAUR

RUPERE DE REALITATE

Când ești într-un anumit mediu sau situație, *ruperea de realitate* e singura soluție. Bineînțeles, toți trăim într-o localitate, țară, avem o familie. Sunt momente când te-ai refugia într-un loc, dar nu ai unde. Câteodată te plimbi singur pe străzi, stai pe bănci izolate, pentru a putea să-ți pui ordine în gânduri, să-ți faci planuri și să-ți analizezi viața, să găsești soluții la propriile probleme. Atunci, faci abstracție de mediul înconjurător, nu mai vezi oameni, păsări, animale. De multe ori te gândești cât de relativ e totul, însă în anumite situații există și certitudini.

Se pare că viața omului e dominată de legea contradicției și a contrastelor. E o părere personală, deoarece eu recunosc că sunt un om al extremelor: singurătate-sociabilitate, veselie-tristețe, rațiune-vis, speranțe-vid, activitate-repaus total ... Ce mai? Mă pot schimba dintr-un minut în altul.

Cel mai greu e că realizez aceasta, fapt ce mă face să cam sufăr. Atunci, lupt pentru a-mi recăpăta echilibrul interior. E greu, e foarte greu, mai ales când te complaci într-o anumită situație. Prefer starea de echilibru, liniște și calm. E foarte dificil să o mențin o perioadă îndelungată. Știu că există regula: „Perpetuum mobile”, dar aș vrea să o desființez.

*
* *

Totuși, cred că, dacă ai puterea să te rupi de realitate, e un fapt benefic. Vezi multe lucruri care pe alții îi sperie, îi întristează, dar tu reușești să te menții pe linia de plutire sau chiar să rămâi rece. Încerci să ajuți, dacă poți. Alteori, ești dur în limbaj și atitudine. Pentru a evita conflictele, te refugiezi în propria conștiință și încerci să retrăiești amintiri plăcute sau să visezi. Poate că, de mult timp, ai ales această soluție. Cred că asta depinde de propria personalitate.

OBIECTIVITATE-SUBIECTIVITATE

Oare există *obiectivitate* pură, care să nu te implice cu nimic, nici prin judecată, nici sufletește? În acest caz ar trebui să-ți părăsești psihicul și trupul și să încerci să gândești într-un mod rupt de propria personalitate. Nu cred că se poate așa ceva.

*
* *

Mulți istorici, îndeosebi cei antici, specifică – în introducerea cărților scrise – că relatează faptele exact cum s-au întâmplat. Dar, bineînțeles, că apare subiectivitatea în legătură cu propriul popor sau cu descrierea personajelor ce s-au remarcat. De fapt, aceștia din eroi devin legende, care întâi se transmit pe cale orală iar, mai apoi, sunt transpuse pe hârtie și prelucrate de scriitori. Îndeosebi, copiii trăiesc cu intensitate momentele auzirii sau citirii acestora.

Dar, pot să spun că și mie, ca om ajuns la maturitate, îmi place să visez – cu ochii deschiși – și să-mi imaginez faptele mai mult sau mai puțin reale, care se transmit de sute de ani. Deci, acum subiectivitatea apare nu numai la autor, ci și la cel care receptează faptele.

*

* *

Să luăm alt capitol interesant: justiția și legile. Îmi place statuia legată la ochi, care reprezintă ideea: „justiția e oarbă”. Cred că 80% reprezintă subiectivitatea iar restul erorile ce pot apărea în cazul unui proces.

Un avocat deștept poate întoarce pe față și pe dos o lege, până când îi zăpăcește pe judecător, jurați, auditoriu. Câștigă un proces datorită inteligenței, speculației și subiectivității (în acest caz mă refer la dobândire de faimă și câștigare de bani). Pot să scape criminali, hoți, violatori sau să fie închiși pe nedrept oameni nevinovați. În latină se spune: „Fortuna caeca est” (Norocul e orb).

*

* *

Eu cred că subiectivitatea ne domină din momentul în care începem să gândim. Unii recunosc când greșesc, dar alții merg până în pânzele albe cu propriile afirmații și demonstrații, datorită orgoliului sau al prostiei.

Dacă e vorba de o persoană la care ții sau o respecti intervin sentimentele proprii și, cu toate că poate conștientizezi că greșești, minți și îi iei apărarea, pentru a salva aparențele.

În concluzie, cred că subiectivitatea e mai puternică ca obiectivitatea, datorită psihicului și sensibilității omului.

MITOMANIA

Un omuleț – cam de un an – începe să vorbească, rostind cuvinte: „mama”, „tata” ...Cu timpul, le leagă cu ajutorul conjuncțiilor, prepozițiilor și apoi apar verbele, luând naștere propozițiile. Urmează faza de imitație a tot ceea ce aude (bun sau rău). Până aici, totul e bine.

Sărim peste grădiniță, căci la școală e mai interesant. Apare minciuna inocentă, inofensivă. Cred că fiecare dintre noi am folosit-o, fie că recunoaștem,

fie că nu. Există o singură diferență: cât de mult te mustra conștiința. Câteodată îți recunoșteai „păcatele”.

*
* *

Cam după 20 de ani se minte într-un mod conștient, voit. Acum e acceptată doar „minciuna salvatoare”, utilizată fără scop sau răutate.

Alții mint dintr-un fel de reflex, crezându-se mai deștepti. Dar, uită un singur lucru: ca să fii un bun mincinos îți trebuie o foarte bună memorie, căci, altfel, te încurci în propriile minciuni, ca o muscă în pânda de păianjen.

*
* *

Cel mai interesant caz e atunci când omul începe să-și creadă propriile minciuni. Judecata lui părăsește lumea reală și se complace în nebuloasa „lume a minciunilor”. Cred că un mincinos perfect trebuie să strălucească de inteligență, dar un mitoman nu prea. Ceea ce nu știu este dacă el crede ceea ce spun cei din jur. Ar fi complicat să afli adevărul, deoarece mitomanii devin foarte convingători. Dacă îți consumi neuronii și ești atent îți dai seama că te găsești într-un labirint fără cap și logică. Atunci, vezi realitatea! Cel mai bine e să nu mai ascuți și să-l lași să se simtă singur. Poate e unica fericire a mitomanului, unicul mod de existență!

*
* *

Aș fi foarte curioasă dacă un mitoman poate fi scos din „apele” lui? A fost un început simplu dar, oare, există un sfârșit? ...

SINGURĂTATE

Să te simți singur între mii de oameni e un sentiment foarte ciudat. Semenii trec pe lângă tine iar tu nici nu-i vezi, nici nu-i simți. Parcă ar trăi în lumi paralele, fără tangență una cu alta. Sau, mai există o posibilitate: ai devenit o umbră pe acest Pământ.

Timpul trece foarte greu. Câteodată îți vine să fugi pe Lună sau pe Marte, căci, oricum, nu ți s-ar sesiza lipsa. Persoana ta nu mai contează.

Alteori, ți se pare că se blochează gândirea sau – la polul opus – poți simți o avalanșă de idei. Singurul lucru cert, în acest amalgam, e că nu mai trăiești bucuria și alte sentimente. Consumi oxigen pentru a trăi, mănânci pentru că trebuie sau pentru a supraviețui. Oare ce sens au toate astea?

*

* *

La un moment dat începi să iubești singurătatea. Parcă e parte componentă din sufletul și gândirea ta.

Mulțimea de oameni te obosește și devii irascibil. Piața de fructe și legume, magazinele mari ... te stresează. Îți vine să fugi cu o mie de kilometri pe oră, dar ești ca paralizat, deoarece ai o listă întreagă de cumpărături.

*

* *

Nu îți mai plac manifestările culturale (spectacole de teatru, conferințe, ...), însă nu din cauza conținutului, ci a aglomerației. Asta este! Ajungi să te autoizolezi.

Ai noroc când ai un singur prieten pe care îl iubești și îl respecti. Poți conversa cu el și numeri orele până când îl întâlnești. Înseamnă că încă nu ți-ai pierdut speranțele. Cine știe? Poate te vei reintegra în societate.

PLICTISEALĂ

Te simți obosit și nu găsești nici o explicație logică. Nu mai ai voință și parcă nu mai poți să gândești. Îți apasă ceva pe cap și abia ții ochii deschiși. Nu mai ai chef să faci nimic și îți vine să te întinzi, să nu mai percepi trecerea timpului.

Nu mai știi ce sunt visele și speranțele. Parcă totul stagnează în jurul tău. Certitudinea devine incertitudine iar relativitatea domnește peste tot.

Nu mai ai chef să ai o părere personală, un punct de vedere. Orice efort ți se pare inutil. (De ce să faci ceva dacă, oricum, nu contează?).

*

* *

Vezi oameni hotărâți, grăbiți, puși pe fapte și nici nu mai ai chef să-i înțelegi. Preferi starea de apatie, liniștea, izolarea. E greu când acest sentiment te chinuie de ani de zile.

Mai evadezi, din când în când, și atunci te simți că trăiești. Dar, nu ai niciodată încredere în aceste momente. Sunt ca o oază în mijlocul unui deșert.

*

* *

Uneori te apucă și pesimismul. Nu te mai aștepti la nimic bun, curat, cinstit. Intri într-o stare deplorabilă și ajungi să te autocompătimesti. Începi să te autosufoci într-un mod conștient sau inconștient. De ce? Nu știi!

Instinctul vital, totuși, se mai revoltă în tine. Ar dori să te bucuri de răsăritul de soare, de frumusețea naturii. Ai vrea ca timpul să fugă și să nu mai stai

să numeri secunde. Poate, totuși, o urmă de speranță mai există și vei depăși această sufocare a conștiinței tale.

SCHIZOFRENIA

Cred că e o boală cumplită și, totodată, bizară. Am văzut multe, dar nu o pot defini, deoarece are numeroase forme de manifestare, în funcție de tipul în care se încadrează, de particularitățile psihicului uman, de modul cum e tratată medical. Contează și dacă pacientul conștientizează că are această boală, dacă respectă tratamentul și sfaturile medicului.

*

* *

Începutul bolii poate să fie variat. Unii halucinează, aud voci, alții simt teamă față de cei din jur, sunt lipsiți de putere, sleiți de viață. Paranoicii sunt nervoși, furioși, sparg, distrug, lovesc. Pe majoritatea îi chinuie o foame îngrozitoare. Mănâncă fără limite. Ori nu se pot controla, ori nervii torturați le consumă toată energia.

Să nu mai vorbim de ideile fixe (de exemplu: le citești gândurile). Le intră una în cap și întotdeauna „sigur” au dreptate. Sunt instabili psihic, suspicioși, fac totul în mod excesiv. Bineînțeles că există și excepții, care pot ține boala sub control, luând medicamentele necesare (plus altele), și pot duce o viață cât de cât normală, cam 80-90% dintr-un an. Își pot crește și educa copiii, se pot bucura de nepoți.

*

* *

Dar, schizofrenicii paranoici sunt foarte periculoși. Sunt violenți, lovesc sau chiar pot omorî în timpul unei crize. Mai există posibilitatea să „li se pună pata pe tine” și atunci, orice s-ar întâmpla, real sau nu, tu ești de vină. În acest caz trebuie să-i eviți, să te ferești, să o c-am întinzi cu o sută pe oră, să încerci să-ți menții calmul și distanța. Dacă nu, poți să ajungi cu nervii la pământ sau chiar să o încasezi.

*

* *

În evul mediu și chiar în epoca modernă schizofrenicii erau considerați blestemați, posedați sau unii, cu forme mai ușoare, credeau că sunt vrăjitori și îi ardeau pe rug. Interveneau întotdeauna preoții care țineau un ceremonial religios, pentru a-l scoate pe „necuratul” din persoana respectivă. Nu exista nici o explicație științifică, deoarece mentalitatea religioasă era puternică. Din acest motiv explicațiile erau simpliste iar oamenii se temeau, trăind o stare de groază.

Mircea PORA

MOARTE ȘI SUPRAVIEȚUIRE

(fragment)

În memoria Monicăi Hapei

26 iulie, 2007: Mă învârt, bineînțeles, singur prin apartament, parcă cu un suflu mai bun decât până acum. Pun lucrurile Monicăi (pijama, bluze) în două sertare și dau cu o măturică pe divan pentru a curăți total piesa pe care s-a tot stat. Spăl și bucătăria după pricepere; pe urma actele "EI", necesare ridicării unor bani, le așez după îndemânări problematice în două dosare. Apartamentul e relativ aranjat, calm, dar ce folos... Ieri, 25 iulie 2007, s-au scurs implacabil două săptămâni de când "EA" a închis ochii. Ceasul pedant, exact, detașat de situație, arată trei (15) fără două minute. Moarte tipică de spital, la grămadă, mecanic, în indiferență. Plecând spre Timișoara am lăsat-o, ultima imagine a ei pentru mine, sub un cearșaf, în patul ei de suferință, legată pe sub bărbie cu o cârpă. Am sărutat-o pe față, pe frunte de mai multe ori, caldă fiind încă... Colții singurătății, nu e o simplă poveste...

27 iulie, 2007: Două săptămâni de la înmormântarea Monicăi. Biserica plină de lume în negru, mulți profesioniști ai durerii, cu priviri încruntate, ce nu telefonaseră nici măcar o dată în timpul suferințelor ei, în fond farisei de circumstanță. În spatele sicriului parcă mișca din aripi un corb. Nu știu cum am traversat momentele acelea, cineva mi-a dat putere, o forță specială, pe care acum nu o mai am. Mă sperie diminețile, după-amiezele, ceasurile multe, puține, câte vor fi, fără ea și global singurătatea. Toți par a avea ceva de făcut, numai eu stau parcă într-o mare căldură, pe un spațiu întins de nisip. Povestea mea și-a ei, trebuie s-o scriu, poate sub forma unor scrisori, pe care i le voi trimite în eter. Episoade scurte, de când ne-am văzut prima dată și până la final. Cam vreo zece-douăsprezece epistole, cu accent pe ultimele treizeci de zile, dramatice, aproape de nepovestit. Trebuie să mă liniștesc mai mult, anumiți pași am făcut, dar mai e drum lung de parcurs. Și culmea, când mi-e mai greu, sosește ca un prieten tîmp - pensionarea. Sper ca pe parcursul ei să nu fiu măcinat de obsesii, de ceasuri albe, fără preocupări, de un deșert al timpului, când tot ce e în jurul meu mă va tăia, mușca, îmi va tulbura funcția fiecărei celule. Mă întreb, oarecum vinovat, dacă poți face literatură cu moartea unei ființe foarte apropiate...

28 iulie, 2007: Suport mai bine pereții ce mă înconjoară după o plimbare lungă, pe la soare, pe la umbră, de cca patru kilometri. Pe traseu nici un cunoscut, lucru care mi-a făcut plăcere. Înainte de prânz sună Diana, să-mi audă vocea, zice

ea. A ei era bună, semn că aproape a trecut peste "momentul" care pentru mine încă este greu. Însemnările de azi le simt seci, lipsite de sevă, scrise parcă de o mână străină. Nu știu încă cum o să atac acel ceva ce va trebui să devină, ca literatură, ca adevăr, ca fapt, "destinul Monicăi". Poate mai trebuie un pic de liniște ca mașina să poată porni. Nu-i de glumit cu singurătatea. Da, da, totul e bine... dar brusc mă lovește plânsul...

30 iulie, 2007: Mă zbat să scap din marile presiuni psihice ce nu mă prea slăbesc. Uneori mă gândesc cât sunt de jalnic, cu încercările mele de a rămâne în această viață. Vreau să mă salvez, să mai văd soarele, așa schilod cum sunt în clipele de față. Timpul trece, ce-o fi acolo sub pământ cu "EA"?...

8 August, 2007: Mă smulg din pat cu greu pe la 10. Dimineți parcă mai puțin rele decât în urmă cu o săptămână. Ieri, miercuri, patru săptămâni, de când Monica, fizic, a încetat să mai existe. Am capul tulbure în continuare, dar, prin beznă, se mai zăresc, nu pentru mult timp, pete de lumină. Căderi, cu siguranță vor mai fi, dar, sper, nu de violența celor anterioare. Textul legat de "Oradea" trebuie să meargă înainte, în primul rând, ca o mărturie, o ușurare pentru mine. Probabil, având de lucru cu "EA", luna aceea, poate chiar inconștient, am suportat-o mai ușor. Plângeam des, cum o fac și acum, dar starea generală era de disperare calmă. Știam că "EA" pleacă și căutam, pe cât posibil, să stau cât mai mult alături de ființa ei. Și totuși... mai ieșeam ba la o cafea, ba la un scurt exercițiu fizic, iar la un moment dat, epuizat de nopțile nedormite și de veghea de peste zi, aproape o săptămână "am fugit" la Timișoara. Iau mai puțin "anxiiar" acum, dar echilibrul nervos e totalmente precar. Și singurătatea... Totul tace în jur, e nemișcat ca în peșteri. Mai am, probabil, niște ani... Ce se va alege de ei?...

11 august, 2007: Trezire în jur de opt nu chiar de invidiat. Obsesii felurite îmi aprind creierul făcându-l să ardă ca o torță. Nu recurg la medicamente, ci fac o plimbare de cca patru kilometri pe traseul obișnuit, străbătut în ultimii ani de câteva sute de ori. Mă salut, printre altele, și cu câțiva locatari din bloc. Cei mai mulți se uită la mine curios, dar nu-mi pun nici un fel de întrebări. Și ceasurile trec și le pierd, dar, uite dragă, că nu-mi pasă deloc de asta. Săptămâna viitoare la Brașov, la parastasul de șase săptămâni. În liniștea cimitirului pentru un timp. Ei cei care au plecat, noi, cei ce mai rămânem o vreme. Afară semne de toamnă, un fel de potolire generală. Mănânc puțin, în silă, atâtea lucruri nu mă mai interesează...

15 august, 2007: De te-ai termina odată, an 2007. Afară soare, în apartament liniște, singurătate. În starea mea, semne discrete de mai bine. Nota dominantă e însă instabilitatea, o prăbușire fiind oricând posibilă. Rana nu se va închide pe parcursul anilor ce-i mai am de trăit. Fără să vreau mă uit la alții. A dispărut "celălalt", urmează, de regulă, o suferință nu prea îndelungată, după care se trece cu pași rapizi la "refacerea vieții". Poate e mai bine așa, dar trebuie să poți

să faci asta. În cameră se aude doar ceasul din perete. Din când în când câte un tramvai. Trebuie să-mi iau "Cipralexul" care, cu siguranță, îmi ține spatele.

23 august, 2007: Mormântul EI la aproape cinci sute de kilometri depărtare de mine. E mult, e un hău. Pentru a ajunge la el trebuie să străbați cu trenul județe întregi, să te cufunzi în munți, să traversezi tunele, să vezi prin compartimente mizerie, grași, slabi, maniaci cum dorm, mănâncă, beau apă, alcool, sucuri, își caută pe banchete poziții cât mai comode. Oh, Doamne și râd cu ușurință din orice, și discută despre slujbe, salarii, o nuntă, un botez, probleme ale vreunui cuplu, un accident de mașină din care nimeni n-a scăpat. Și trenul merge condus de un mecanic care poate să râdă și el din orice, dar care acum trebuie să fie atent la tot felul de semnale. Și la un moment dat ajungi, te uiți în stânga, în dreapta, aceeași gară, aceleași taxiuri, aceleași drumuri spre oraș... da, sunt chiar aceleași, dar pentru ochiul, sufletul tău totul e radical schimbat. Parcă EA ținea tot Brașovul în mâini. Acum l-a lăsat să-i scape și el s-a sfârâmat...

26 August, 2007: Joi, Vineri, Sâmbătă și astăzi, patru zile de singurătate strașnică. În noaptea de joi spre vineri e prima data că am visat-o. Nu pot defini locul unde am văzut-o, totul a durat în vis câteva secunde, mi-a adresat două-trei cuvinte, având o figură luminoasă, tânără, zâmbitoare. Pe divan, în camera cea mai mare a apartamentului, sunt patru cutii de carton, în care vreau să trimit la Brașov o parte din lucrurile EI. Îmi vine greu să fac asta, dar aici prezența lor nu mai folosește nimănui. Dimpotrivă, răscolește răni. Cât de repede au trecut 13 ani, parcă ieri venise la noi, la Timișoara, în cadrul unui mic turneu pe la rude. Nu știam ce urma să înceapă după ce ne-a trecut pragul casei... Încă o dimineață ce se sfârșește, un "prânz" - în bucătărie - ce va veni,... și apoi pustiul după-amiezilor, lung, nesfârșit, tulburat fie de mici zgomote ale blocului, fie de răgetele unor mașini sau motociclete. Câte zile ar mai putea fi?... Sper că nu prea multe. Curios pentru mine în situația în care mă aflu... mă calmez, mă liniștesc cât de cât privind o cruce... Am una mică pe noptieră - o avea Monica înainte la legătura ei de chei - și mai e una, mai mare, pe unul dintre pereții camerei în care dorm. Cruci, peste tot cruci, și poate astfel să vină și puțină liniște...

28 August: ... Dimineață caldă, în devenire zi toridă. EA a plecat prematur, chinându-se mult până la final. Eu, pentru a supraviețui, caut pe cineva să-mi facă supe, ciorbe, tocane. Ce frumos! Pleacă păsările călătoare, poate că au și plecat. Se instalează peste tot vrăbiile și, mai apoi, ciorile, de pe aripile cărora se vor prelinge primele zăpezi. Apoi Sărbătorile... Singurătate... caii mari cu gâturi albe ai singurătății... cu o mână înspre pământul unde este EA, cu cealaltă căutând alte și alte fire ale singurătății... și tot așa, în aceasta poziție, până când tu însuși vei deveni singurătate...

**MODELUL IDENTITAR ROMÂNESC ÎN PUBLICISTICA
INTERBELICĂ A LUI MIRCEA ELIADE**

Obiectul acestui articol este reliefarea modelului identitar românesc în publicistica lui Mircea Eliade. În scopul prezentării cât mai pertinente a acestui subiect am considerat că se impune o sumară expunere a biografiei savantului român.

Născut la 28 februarie 1907, la București, Mircea Eliade se impune ca o personalitate remarcabilă a culturii universale în secolul al XX-lea. Studiile primare le-a efectuat în București, la școala din strada Mântuleasa și cele secundare la Liceul „Spiru Haret”. După o pubertate caracterizată printr-un intens studiu solitar, tânărul Eliade a urmat cursurile Facultății de Litere și Filosofie la Universitatea din București, unde îi are profesori pe Nicolae Iorga, Vasile Pârvan și Nae Ionescu¹, și finalizate cu succes în 1928 printr-o lucrare despre filosofia Renașterii, Filosofia italiană de la Marsiglio Ficino la Giordano Bruno².

În paralel cu efectuarea studiilor el se remarcă printr-o prodigioasă activitate beletristică și publicistică. A debutat literar cu povestirea fantastică „Cum am descoperit piatra filosofală”, la vârsta de 14 ani în „Ziarul științelor populare și al călătoriilor”³, din București. Cu impetuositatea intelectuală care l-a caracterizat toată existența, Eliade publică la vârsta de 17 ani articole în care abordează istoria religiilor și cultura Orientului. Doleanța de a-și extinde orizontul intelectual dincolo de cultura franceză, dominantă în perioada interbelică, se materializează printr-o călătorie în Italia, unde îl va cunoaște pe Giovanni Papini⁴, autorul cunoscutului roman *Un uomo finito*.

Solida formație filosofică îl motivează să călătorească în India între anii 1928-1931. Obține o bursă care-i favorizează studiul limbii sanscrite și yoga cu filosoful Dasgupta, în Calcutta⁵. În decembrie 1931 Mircea Eliade se întoarce la București și-și pregătește teza de doctorat în filosofie, pe care o va susține în iunie 1933, având drept subiect tehnicile și gândirea yoga. Din noiembrie 1933, Eliade a devenit asistent la Universitatea din București, unde a susținut cursuri de filosofie și istoria religiilor la catedra mentorului său spiritual, Nae Ionescu.

¹ *Dicționarul General al Literaturii Române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, p.20

² *Ibidem*

³ Mircea Handoca, *Viața lui Mircea Eliade*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000, p.14-15

⁴ *Ibidem*, p.36

⁵ *Ibidem*, p.42

Un aspect controversat al activității sale îl reprezintă aderarea la ideologia Mișcării Legionare. Acest fapt s-a concretizat în mai multe articole pe care le-a publicat în diferite ziare, printre care și oficialul Mișcării „Buna Vestire”, dar și prin campania electorală pentru alegerile din decembrie 1937. În trei articole, publicate în 1936, Eliade citează formulările profetice ale lui Corneliu Zelea Codreanu despre împăcarea României cu Dumnezeu, cuvinte care semnifică sensul „revoluției mistice”, imaginate de Nae Ionescu. „Așa nu vorbea decât Bălcescu sau Heliade-Rădulescu”, concluzionează Mircea Eliade⁶.

Ce surprinde astăzi lecturând publicistica acelei perioade este credința tânărului de douăzeci de ani că odată cu el se formează o generație spirituală care va exonera cultura română din inerțiile orientale și o va sincroniza cu Europa. Generația anterioară realiza misiunea sa istorică: independența națională și unitatea teritorială a României Mari, după primul război mondial, dar, în mod paradoxal, nu a reușit să satisfacă nevoia de identitate națională. S-a colportat un complex de inferioritate și o uriașă necesitate de recuperare culturală direcționată în obsesia febrilă de a fi percepuți ca națiune culturală egală cu celelalte popoare europene. Ca unică alternativă în percepția lui Eliade și a numeroși intelectuali din generația sa, era varianta românească a fascismului sub formula partidului Gărzii de Fier⁷.

Lipsa de apetență a lui Eliade privind regimul democrației occidentale este formulată fără echivoc într-un articol intitulat *Democrația și problema României*: „Cunoaștem câțiva tirani care au transformat țări amezite în state puternice: Cezar sau Augustus sau Mussolini. Mi-e perfect indiferent dacă Mussolini este sau nu un tiran. Singurul lucru care mă interesează este că acest om a izbutit în cincisprezece ani să transforme Italia și să facă dintr-un stat de rangul al treilea una din puterile mondiale de astăzi. Îmi este deci perfect indiferent ce se va întâmpla în România după suprimarea democrației. Dacă România, depășind democrația, va deveni un stat puternic, național, înarmat, conștient de forța și destinul său, atunci istoria va ține cont de această faptă”⁸.

Derapajul politic și ideologic al savantului român a fost sesizat și de un segment important al prietenilor săi. Mihail Sebastian menționează în *Jurnalul* său această realitate: „În Abisinia, a fost cu Italia, în Spania, e cu Franco. La noi, e cu Codreanu”⁹.

Chiar dacă subiectul studiului este altul, îmi rezerv spațiul să lansez o provocare: care a fost dezideratul pentru care mulți exponenți ai generației anului 1927 au fost fascinați de naționalismul excesiv al Gărzii de Fier, și de ce unii dintre ei au aderat ca simpatizanți sau membrii ai acestei structuri politice? Odată ce provocarea a fost lansată ne propunem să formulăm câteva răspunsuri plauzibile.

⁶ Mircea Eliade, *Cele două Români*, în *Vreamea*, nr.457, 4 octombrie 1936

⁷ Richard Reschika, *Introducere în opera lui Mircea Eliade*, Editura Saeculum, București, 2000, p.133

⁸ Mircea Eliade, *Democrația și problema României*, în „*Vreamea*”, XI, 18 decembrie 1938

⁹ Mihail Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, Editura Humanitas, București, 1996

Memoriile lui Eliade, indirect, încearcă să clarifice convertirea sa la Garda de Fier. În percepția lui, Legiunea este o organizație religioasă și etică, transformată într-una fascistă numai după asasinarea lui Nicolae Iorga și Virgil Madgearu în noiembrie 1940, survenită după moartea lui Corneliu Zelea Codreanu în 1938. Eliade dezavua această ultimă fază din evoluția Gărzii de Fier, în schimb, își argumenta aderența la Mișcarea Legionară între 1936-1940 ca solidaritate față de generație și totală încredere în discipolul său, Nae Ionescu¹⁰.

În *Memoriile sale*, reputatul istoric al religiilor, se prezintă ca un susținător al liderului Corneliu Zelea Codreanu, și adversar al aderenților lui Horia Sima, care ar fi denaturat moștenirea politică a lui Codreanu. Fiind atașat cultural la Londra, Mircea Eliade dezavuează public asasinatele din noiembrie 1940: „Dar teroarea istoriei se făcea neconținut simțită. Cu groază am aflat de asasinarea lui N.Iorga și Virgil Madgearu, precum și a unui grup de deținuți, în așteptarea anchetelor la închisoarea Văcărești. Prin aceste asasinat, din noaptea de 29 noiembrie, echipele de legionari, care le-au înfăptuit credeau că-l răzbună pe Codreanu. În fapt, ele au anulat sensul religios, de „jertfă”, al legionarilor executați sub Carol și au compromis iremediabil Garda de Fier, considerată de atunci o mișcare teroristă și pronazistă”¹¹.

Mircea Eliade s-a delimitat ulterior de această atitudine, dar a evitat întotdeauna să comenteze această etapă din existența sa. Alți exegeți ai operei sale au afirmat că marele savant, nu a dezavuat niciodată ideile legionare, argumentul fiind prezența anumitor reflecții mistico totalitare în operele sale științifice. Un fapt este cert, anume, că, Eliade nu a reușit o introspecție asupra acestui episod din biografia sa. Conform opiniei marelui savant, Mișcarea Legionară a reprezentat paradigma spirituală a generației 1927 în demersul de a stimula o creație culturală proprie. În aceste condiții, diagnosticul formulat de Mihail Sebastian la adresa lui Eliade – naivitate catastrofală¹² - ni se pare corect. Mircea Eliade a fost un excepțional istoric al religiilor, filosof al religiilor, profesor universitar, dar puțin înzestrat pentru politică.

O preocupare constantă a generației 1927 o reprezintă misiunea României, destinul națiunii române în concertul statelor europene. Subsumat acestei idei, Mircea Eliade formulează judecăți de valoare ale căror repere sunt concentrate pe ideea catalizării energiilor naționale în direcția afirmării României și românismului în Europa. După desăvârșirea unității teritoriale din 1918, România a aspirat la o structură statal democratică, similară cu a altor state europene. Din aceste considerente, un segment al clasei politice și a elitei culturale și-a asumat valorile politice și culturale liberale, fapt ce a generat o reacție adversă din partea generației 1927, față de această tendință europeanistă.

¹⁰ Matei Călinescu, *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade, Amintiri, lecturi, reflecții*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Polirom, Iași, 2002, p.194

¹¹ Mircea Eliade, *Memorii 1907-1980*, Editura Humanitas, București, 1997, p.368-369

¹² Matei Călinescu, *op.cit.*, p.195

Mircea Eliade consideră că evoluția României Mari spre o democrație liberală occidentală, „competiția” cu Occidentul nu poate să facă din România o putere primordială pe eșichierul politic european. Similitudinea modelului politic și cultural românesc cu cel european nu poate să lichideze decalajul care separă state prospere și puternice ca Anglia, Germania, Italia și Franța, față de România. „Așa cum stau astăzi lucrurile, România nu poate ajunge o putere politică de mână întâia în Europa. Vor fi întotdeauna mai mari decât noi, mai puternice, mai bogate și mai înarmate – țări ca Anglia, Germania, Italia, Franța. Trebuie să treacă foarte mulți ani până când nații intrate astăzi în decadentă – ca Anglia și Franța – să lase loc forței de expansiune a unor popoare tinere, cum ar fi poporul român”¹³.

O primă soluție care să răspundă adevăratei esențe a României constă în reorientarea eforturilor și energiilor dinspre nivelul eroic, în care s-a afirmat generația precedentă, spre cel al creativității culturale, în care noua generație avea un orizont deschis¹⁴. Eliade fixează o folie revelatoare între „vechea generație” reprezentată de Iorga și Vasile Pârvan și „noua generație”, al cărei mentor era Nae Ionescu. „Vechea generație” și-a finalizat misiunea istorică prin realizarea Unirii din 1859, obținerea independenței prin războiul din 1877-1878, și constituirea României Mari în 1918. „Noua generație” bazată pe valorile creștin ortodoxe va impune România în arealul culturilor majore europene. „Semnele ne arată că destinul României moderne cu acest „om nou” începe: că dintr-un primat al spiritualului, adică al valorilor creștine, își vor trage hrana și tăria noile generații Veți întâlni pretutindeni astăzi, în toate straturile sociale, oameni care-și caută un sens al existenței prin valorile creștine, jertfă, muncă, viața aspră, temniță, renunțare la bucuriile lumești au ajuns țel și sens al existenței pentru foarte mulți oameni, care trăiau până acum la întâmplare, în afara oricăror valori spirituale”¹⁵.

Savantul român consideră că destinul României moderne trebuie asociat cu valorile creștine, fapt ce-i pot conferi o misiune importantă în istoria Europei, aceiași pe care au avut-o grecii, romanii, germanii și slavii¹⁶. Eliade se integrează pleiadei spiritelor enciclopediste, din generația Cioran, Noica, Vulcănescu și este recunoscut drept liderul acesteia. Imensa criză morală pe care o traversează Occidentul este generată de retragerea lui Dumnezeu din lume. Soluția este salvarea omului prin spirit și credință.

O notă constantă în peisajul socio-politic românesc al perioadei interbelice este conferită de negarea identității naționale. Refuzul de a accepta valorile naționale, inteligența creatoare românească și opțiunea pentru o convertire etnică, la alte identități naționale, sunt elemente ideatice, întâlnite, în mod repetat în publicistica momentului. A fi român este un motiv în plus de a ne compătimi soarta,

¹³ Mircea Eliade, *De unde începe misiunea României*, în „Vremea”, an X, nr.477, 28 februarie 1937, p.3

¹⁴ Achim Mihai, *Prefață la Dreapta Românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p.25-27

¹⁵ Mircea Eliade, *Textele „legionare” și despre „românism”*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p.48

¹⁶ *Ibidem*, p.49

destinul, și de a culpabiliza „teroarea istoriei” și condiția noastră de popor localizat la interferența intereselor Marilor Puteri.

Într-o serie de articole publicate între anii 1933-1937, Eliade formulează ideea că identitatea românească traversează o stare de criză. Stereotipul existent la nivelul sensibilității tinerilor intelectuali ai perioadei de a se desolidariza de românism îl îndreptățesc pe savantul român la o solidă critică de principii. În articolul „A nu mai fi român”, intelectualul în vârstă de 26 de ani se erijează în creator de pamflet politic. Este posibil să acceptăm că românii reprezintă o națiune incapabilă de gândire, de eroism, incompatibili cu problemele de filosofie, de creație artistică? Este posibil să acceptăm că marile personalități ale culturii române: Dimitrie Cantemir, Mihail Kogălniceanu, Mihai Eminescu, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Titu Maiorescu, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, nu sunt la origine români? „A apărut acum de curând, o nouă modă printre tinerii intelectuali și scriitori: a nu mai fi români, a regreta că sunt români, a pune la îndoială existența elementului românesc ... Ei pur și simplu, regretă că sunt români, și ar vrea să fie (o mărturisesc) orice altă nație de pe lume, chinezi, unguri, nemți, scandinavi, ruși, spanioli, orice numai români nu.

S-au săturat până în gât de destinul acesta de a fi și a rămâne român. Și caută prin orice fel de argumentare (istorică, filosofică, literară) să demonstreze că românii sunt o rasă incapabilă de gândire, incapabilă de eroism, de probleme filosofice, de creație artistică, și așa mai departe Altul crede că orice creier care contează în istoria și cultura „românească” nu e de origine română: Cantemir, Kogălniceanu, Eminescu, Hașdeu, Conta, Maiorescu, Iorga, Pârvan etc. etc. – toți, dar absolut toți sunt streini”¹⁷.

Este dificil de presupus că, abordând disperarea privind destinul unor indivizi de a se fi născut români, Mircea Eliade dezbate chestiunea faliei dintre tradiționalism și universalism. În accepția sa cultura română este produsul a două tensiuni creatoare: provincialismul, reprezentat de spiritualitatea sătească și universalismul, reprezentat de orizontul deschis spre Europa și impregnat de cosmopolitism.

În articolul intitulat „Piloții orbi”, Eliade se lansează într-un discurs exaltat criticând imoralitatea clasei politice românești care guvernase România interbelică. El prognozează falimentul regimului politic ale cărui culpe sunt ușor de enumerat: distrugerea burgheziei românești în favoarea elementelor alogene, introducerea politicianismului în administrație și învățământ, alienarea țărănimii față de corpul social și deznaționalizarea profesiunilor libere. Toate aceste prejudecii generate de piloții orbi (clasa politică românească) au dus la pierderea instinctului statal.

Totala incapacitate a clasei politice s-a materializat printr-un „imbecil complex de inferioritate față de unguri”¹⁸, care a favorizat „maghiarizarea Devei”,

¹⁷ Mircea Eliade, *A nu mai fi român*, în „Vremea”, an VI, 1933, septembrie 10, nr.304, p.6

¹⁸ Mircea Eliade, *Textele „legionare” și despre „românism”*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p.54

prin întărirea elementului evreiesc în orașele din Transilvania, trecerea în proprietatea evreilor și a maghiarilor a pădurilor din Maramureș și Bucovina, decizia hazardată de a coloniza Cadrilaterul cu bănăteni¹⁹, prevalența evreilor în satele Maramureșului și Bucovinei și majoritatea acestora în orașele Basarabiei. Pentru a amplifica dimensiunea critică a discursului, Eliade notează: „Cred că suntem singura țară din lume care respectă tratatele minorităților, încurajând orice cucerire de-a lor, preamărindu-le cultura și ajutându-le să-și creeze un stat în stat. Și este nu numai din bunătate sau prostie. Ci pur și simplu pentru că pătura conducătoare nu mai știe ce înseamnă un stat, nu mai vede”²⁰.

Limbajul uzitat de text formulează ideea unui mediu în care se coagulează intoleranța și agresivitatea, doleanța unor grupuri și partide politice pentru desființarea democrației și impunerea unui regim autoritar. Într-un asemenea context, insinuantele apeluri la „misiunea istorică” se traduc prin necesitatea imperativă de impunere a ortodoxiei ca stimul al purificării și mobilizării energiilor naționale și a unei revoluții spirituale.

Reflecția asupra acestei epoci sugerează că valori autentice ale democrației liberale: toleranța, diversitatea, egalitatea sunt omise în publicistica lui Eliade. Impresia generală care se degajă din text este ralierea savantului la „spiritul vremii”, prin lansarea unor idei ce aparțin ideologiei legionare: „cotropirea evreiască”, „degenerarea regimului” politic utilizat ca argument pentru autoritarism, dezavuarea toleranței românești pentru minorități, evidențiind utilitatea intoleranței altora („masacrarea a 100.000 de greci de către trupe otomane conduse de Kemal Pașa în Anatolia, „sugrumarea minorității germane din Cehia”)²¹. Ambianța epocii infestată cu acest tip de idei a stimulat și mobilizat Mișcarea Legionară în ascensiunea sa pe eșichierul politic românesc. Această idee nu este doar o concluzie a celor prezentate, dar și un trist epilog al evoluției clasei politice din România interbelică. Intelectualul care colportează în mass-media scrisă judecățile de valoare privind „cotropirea evreiască” și viitoarea „ofensivă a evreilor” împotriva românilor în atmosfera tensionată precum cea din 1937, nu poate fi perceput ca un exponent al spiritului democratic liberal.

Depășirea provincialismului cultural, preeminența factorului spiritual în restaurarea valorilor românești sunt doar câteva repere ale gândirii publicistice ale lui Eliade în articolul „Restaurarea demnității românești”²². În accepția lui, ideea că „românismul” străbate o etapă de criză nu mai este de actualitate. „Spiritul ofensiv al romanității” profesat de Nae Ionescu prinde contur și el tinde să se finalizeze prin restaurarea demnității românești. „Demnitatea românească pe care o vedem restaurată azi, nu poate fi completă decât prin creația spirituală. Creație care

¹⁹ *Ibidem*, p. 55

²⁰ *Ibidem*, p. 56

²¹ *Ibidem*

²² Mircea Eliade, *Restaurarea demnității românești*, în „Vremea”, an VIII, nr.403, 1 septembrie 1935, p.3

înseamnă înainte de toate: libertate spirituală”²³. Mircea Eliade îi percepe pe români, înzestrați cu numeroase virtuți biologice, civile, istorice. El îi critică pe anumiți intelectuali și scriitori ai generației sale de faptul că regretă ideea de românism și pun la îndoială existența unui specific național. Marele savant apreciază la români potențialul de a fi reușit să asimileze multitudinea de elemente alogene: maghiar, tătar, turcesc, polonez, fără a-și diminua uriașa sa capacitate de creație. „Un neam care a asimilat atâtea elemente etnice străine, fără ca să-și altereze structura sa specifică, și fără să-și epuizeze puterea sa de creație – nu are de ce să se teamă”²⁴. În concepția sa, demnitatea românească s-a păstrat intactă de-a lungul secolelor în rândul țăranilor. A fi român semnifică a asimila în întregime elementele culturale promovate de Eminescu, Hașdeu, Iorga, Pârvan, Nae Ionescu, Lucian Blaga, Brâncuși, Liviu Rebreanu. Așadar, Eliade concluzionează în acest articol că în pofida vicisitudinilor care s-au revărsat asupra spațiului populat de români, aceștia și-au perpetuat unitatea etnică, culturală și lingvistică, integrându-se în același timp valorilor europene și contribuind original la patrimoniul cultural universal.

Eliade susține ideea legionară a creării unui „om nou”, deci a unui român nou, care să se raporteze permanent la doctrina creștină. Acest om nou trebuie să aibă un destin particular, care să asimileze doar valori culturale. Aderența lui Mircea Eliade la Mișcarea Legionară este reliefată de anumite articole publicate în paginile unor ziare și în interviul „De ce cred în biruința Mișcării Legionare”: „Cred în destinul neamului românesc – de aceea, cred în biruința Mișcării Legionare. Un neam care a dovedit uriașe puteri de creație, în toate nivelurile realității, nu poate naufragia la periferia istoriei, într-o democrație balcanizată și într-o catastrofă civilă”²⁵.

Textul este o pledoarie pentru capacitatea lui Mircea Eliade de a-și asuma discursul, crezul social, valorile culturale și atitudinile Mișcării Legionare. Identificarea politică cu aceasta este clar formulată și în opera sa, piesa de teatru *Ifigenia* elaborată în 1939, după ce a fost eliberat din lagărul de la Miercurea Ciuc, unde fusese deținut politic pentru atitudinea sa extremistă: „În această tragedie, regăsim multe teme ideologice care îi sunt apropiate, mai ales glorificarea sacrificiului și a morții pentru patrie, integrate în dramă, aparent fără legătură directă cu actualitatea politică românească și europeană”²⁶.

Eliade este optimist atunci când se referă la destinul culturii românești. Spiritul creator se poate manifesta în toată plenitudinea sa doar într-un climat de normalitate, de corectă funcționare a instituțiilor statale, de viață economică

²³ *Ibidem*

²⁴ *Ibidem*

²⁵ Mircea Eliade, *Textele „legionare” și despre „românism”*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p.63

²⁶ Alexandra Laignel-Lavastine, *Cioran, Eliade, Ionesco L'oubli du fascisme*, P.U.F., Paris, 2002, p.197

prosperă. Ceea ce a diminuat constantele geniului românesc a fost că acest cadru favorabil culturii s-a întins doar pe o durată de două decenii. Savantul român formulează presupuziția: dacă România de după 1918 ar fi existat încă douăzeci-treizeci de ani, aportul românesc la patrimoniul culturii europene ar fi fost mult mai consistent.

În concluzie, Mircea Eliade în publicistica interbelică a reușit să pătrundă în intimitatea spiritului românesc relevându-i atât calitățile cât și defectele în ideea obsesivă a stimulării unei creații culturale originale majore.

MIRCEA ELIADE – „SECRETUL DOCTORULUI HONIGBERGER”

PRELIMINARII

Încadrată în categoria nuvelor fantastice, *Secretul doctorului Honigberger* își are punctul de plecare în experiența indiană și pasiunea constantă pentru Asia a scriitorului.

Interesul pentru Orient se prezintă diferențiat. Pe de o parte există preocuparea serioasă, științifică de a accede la cunoașterea profundă a lui, pe de altă parte există - și acesta este cel mai răspândit tip - o curiozitate de amator, de persoană doritoare de senzații tari, care-și cultivă pasiunea prin interogații și extazieri în fața miracolelor transferate, prin povestire, de la martor la ascultător. Orice realitate poate fi gândită pe două planuri, în funcție de calitatea intelectuală a individului care se interesează de acea realitate; acesta va merge spre esențe, spre straturile de profunzime ale gândirii, spiritualității și civilizației unei societăți; celălalt caută mai mult fenomenele de suprafață, spectaculosul exterior, ineditul, senzaționalul ieftin. Cu această ultimă atitudine suntem în fața unei stări care se hrănește din ea însăși și-și este suficientă sieși. Un asemenea individ nu caută pentru a descoperi în mod personal, nu intră în aventuri spirituale – nu de puține ori riscante -, pentru că el apelează la auz și la construcții imaginare.

De un astfel de tip uman se ferea naratorul, care devenise un element de atracție pentru unii tocmai datorită faptului că, având o experiență orientală, putea povesti despre Orient, despre acel strat al Orientului la care accesul e îngăduit oricui. Interogațiile destul de agresive uneori ale amatorilor l-au determinat să reevalueze mai vechi relații de prietenie, „pentru că nu acceptam să povestesc platitudini despre „misterele Asiriei”, despre fachiri, miracole sau peripeții în junglă, amănunte senzaționale pe care tovarășul sau tovarășa mea se așteptau să le comentez.”¹

Deși în titlu se consemnează un singur secret, cel al doctorului Honigberger, în proză sunt înregistrate mai multe taine, la început doar două; e adevărat că prima e enunțată doar și proiectată, printr-o promisiune de sorginte literară, în viitor. Chiar dacă îi este consacrat un spațiu restrâns, taina se reține de către cititor și constituie un preambul pentru ceea ce va urma. Pentru că în spiritul a ceea ce se spune despre un enigmatic Radu C. și despre relațiile lui cu limba și civilizația chineză se desfășoară relatarea cu privire la dr. Honigberger.

Prin Radu C. se conturează cazul românilor pasionați de Orient. Nici un indiciu n-a putut să-l ajute pe narator să identifice românul care, înainte de primul război, începuse un studiu organizat al limbii chineze și care atinsese desăvârșirea din acest punct de vedere: șase volume de *Memorii istorice* în traducere franceză fuseseră adnotate cu scrupulozitate, se abonase la o publicație chinezească și achiziționase *Varietățile sinologice*, apărute la Shanghai înainte de război.

La data când relatează experiențele dr. Honigberger, naratorului îi era deja cunoscut numele întreg al lui Radu C., dar nu-l divulgă, așezând personajul sub aceeași pecete a tainei pe care Orientul o evocă pentru cei mai mulți dintre cei interesați de el ca amatori sau ca profesioniști ai cunoașterii. Enigmele multiplicat din jurul lui Radu C. plasează Orientul însuși sub pecetea tainei; îi sporește acestuia misterul, întrucât absența identității lui Radu C. este conexasă cu multe semne de întrebare pe care le generează însuși Orientul. Întrebările care se succed revelează interesul de a identifica în experiențele umane mecanismul psihologic secret care-l determină pe un om, situat în afara Asiei și a unui contact obișnuit cu acest continent, să se consacre spiritualității unuia dintre teritoriile componente ale sale: „Mă întrebam atunci cine o fi fost românul acela care se apucase cu atâta seriozitate de limba chineză și de pe urma căruia n-a rămas nimic, nici măcar numele întreg? Ce pasiune obscură l-a purtat către tărâmul acela depărtat, de care nu voia totuși să se apropie ca un amator, ci a cărui limbă voia s-o învețe, a cărui istorie se trudea s-o pătrundă? (...) La unele din întrebările pe care mi le puneam, nedumerit și melancolic, răsfoindu-i cărțile, acolo, la anticarul de pe chei, aveam să primesc răspuns mult mai târziu. Un răspuns, de altfel, împlinit el însuși în neașteptate taine.”²

În două dintre cazuri (al lui Radu C. și al naratorului), relația cu Orientul se stabilește prin intermediul cărților. Întâi, naratorul a cumpărat de la un anticar bucureștean o ladă de cărți despre China, pe baza cărora poate stabili interesul superior față de Orient al necunoscutului proprietar; în al doilea rând, după o experiență orientală (care-l diferențiază pe narator de Radu C., despre care nu știm dacă a avut parte de o experiență similară), reîntâlnirea cu Orientul se produce prin intermediul bibliotecii dr. Honigberger, prezentarea căreia se încheie prin descoperirea jurnalului acestuia. Despre valoarea funcțională în stabilirea și restabilirea relațiilor cu Orientul vorbește și un alt caz; la prima întâlnire a naratorului cu doamna Zerlendi, aceasta îi spune că pasiunea pentru India a soțului ei a fost produsă de ceea ce a scris doctorul Johann Honigberger: „Soțul meu s-a îndrăgostit de India prin cărțile acestui doctor sas din Brașov. Moștenise și el, probabil, interesul pentru istorie, căci istoria a fost pasiunea întregii familii, dar a început să se ocupe de India când a descoperit lucrările doctorului Honigberger.”³

Biblioteca din casa doctorului Honigberger era un spațiu privilegiat prin cărțile conținute. Primul contact al naratorului este marcat de trecerea dintr-un spațiu în altul, ieșire și intrare; „Când s-a deschis ușa masivă de stejar, am rămas înmărmurit în prag.”⁴ Reacția naratorului este de uluială (ca aceea pe care o are un căutător tenace, ajuns în fața unei comori căutate de lungă vreme). Caracterizată prin extraordinara ei bogăție, prin profesionalismul cu care a fost alcătuită, ea nu anunța în nici un fel stranietatea întâmplărilor care urmează. Rolul ei se reduce la a fi un spațiu al lecturii și crește, atingând punctul maxim, când se descoperă a fi depozitara însemnărilor doctorului Zerlendi.

Starea inițială (un tânăr savant chemat să ducă la capăt misiunea elaborării monografiei despre doctorul sas Johann Honigberger și să lumineze, prin răsfoșul,

câteva neclarități din biografia interpretului său, dr. Zerlendi), fără nimic riscant în sine, se tulbură o dată cu explozia unor informații, în biografiile celor doi doctori.

Fiica doctorului îl anunță că la cazul dr. Honigberger au mai lucrat trei persoane, dar nici una n-a reușit să dea de capăt „tainelor” doctorului sas. Ultima dintre acestea – un ofițer german – revendicase progrese în aceste căutări (fapt de care interlocutoarea naratorului se îndoia) a murit într-un accident de vânătoare. Despre dr. Zerlendi nu se știa dacă a murit și cum a murit, pentru că a dispărut în timpul nopții sau spre dimineață, fără să fi avut asupra sa haine de stradă, bani și pașaport. Dispariția aceasta se arăta cu atât mai misterioasă cu cât existența doctorului era rigid programată: două ore de somn pe noapte, studiu în bibliotecă, meditații în camera de lucru.

Discuția dintre narator și fiica doctorului transferă acțiunea într-un spațiu dominat de enigme, - cărora se așteaptă să li se dea un răspuns. Ce s-a întâmplat cu persoanele care s-au preocupat de cazul dr. Honigberger? Cum a dispărut doctorul Zerlendi?

Dacă soția doctorului era în așteptare, interesându-se de progresele indianistului în elucidarea cazului dr. Honigberger, fiica e realistă, neîncrezătoare și ironică; anumite rezerve ale ei sunt determinate de grija de a-și menaja mama: „Te-aș ruga numai să nu pomenești nimic mamei despre convorbirea noastră. Ea are anumite superstiții și nu vreau s-o măhnesc neținând seama de ele...”⁵ Nici o precizare cu privire la aceste superstiții, ceea ce face ca inexplicabilul să domine.

Cum aflăm din spusele doamnei Zerlendi, din direcția fiicei vine o explicație pentru toate întâmplările bizare și neelucidate. Fiica avea în memorie ceea ce s-a numit „blestemul lui Tutankhamon” (toți cei care au pătruns în piramida faraonului au murit, ca și cum asupra lor ar fi funcționat o pedeapsă majoră: „Smaranda e o fire fantastică și în închipuirea ei vede legături între lucruri care n-au nimic de-a face unele cu altele.(...) Smaranda și-a făurit o întregă teorie. Ea crede că tot ce se leagă de Honigberger stă sub semnul unui blestem și cei care-i cercetează arhiva, începând cu soțul meu, au suferit tot felul de nenorociri; cam așa cum se spune că s-a întâmplat cu cercetătorii mormântului lui Tutankhamon.”⁶

SHAMBALA

Jurnalul intim al doctorului Zerlendi, transcriind parte a experiențelor sale yoghine, era camuflat în literele alfabetului sanscrit. Punerea în față a primului verset din Evanghelia după Ioan: „La început a fost Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era Cuvântul!” are un dublu rol: atrage cunoscătorului atenția asupra caracterului aparte al textelor pe care le precedă și situează experiențele sub semnul credinței creștine. Așadar, deși derivate din filosofia și practica yoghină indiană, experiențele nu intrau în contradicție cu spiritul învățaturii creștine. Cele două concepții de viață se acceptă una pe cealaltă.

Transcrierea fragmentelor din jurnal este însoțită de comentariile naratorului, astfel că se ajunge, în anumite părți ale prozei, la straturi paralele: parțial, experiențele doctorului Zerlendi sunt revendicate și de tânărul indianist.

Doctorul Zerlendi redă amănunțit metodele prin care se poate obține progresul în experiențe, evidențiind, în același timp, diferențele dintre europeni și asiatici. Orientalii au particularități care îi ajută să reușească într-o anumită experiență, în care europenii (care n-ar fi urmat un riguros program de asimilare a spiritualității asiatică) ar avea eșec. Doctorul Zerlendi reușește în experiența de proiectare a conștiinței în afară de trup, realizată în stare de catalepsie, pentru că beneficia de „o condiție senzorială asiatică”⁷, fără de care (adică dacă ar fi fost înzestrat exclusiv cu atributele europenității sale) n-ar fi izbutit. Pentru reușită, avea nevoie de o altă relație cu propriul corp decât o au europenii: „Un european nu cred că poate izbuti. El nu-și simte corpul mai jos de diafragmă și încă lucrul acesta e destul de rar. De obicei, își simte numai capul; mi-am dat seama acum, în urmă, când îi văd cum nu s-au văzut ei niciodată și nici unul din ei nu-mi poate ascunde nimic.”⁸ Comentariul naratorului confirmă această perspectivă asupra diferențelor dintre europeni și asiatici în ceea ce privește percepția propriului corp: „Știu, bunăoară, că un oriental își simte altfel corpul decât noi, europenii. Atingând piciorul sau umărul unui oriental, el are aceeași senzație de siluire pe care o avem noi dacă cineva ne-ar atinge ochii sau buzele cu dosul palmei.”⁹ Europenii sunt incapabili de a avea experiența totală a corpului lor, ci simt doar anumite părți - fruntea, inima – și numai în anumite împrejurări.

Ținta experienței doctorului Zerlendi și a celor care l-au precedat (Honigberger, un neidentificat J. E.) era intrarea în Shambala, o țară miraculoasă, plasată, conform tradițiilor locale, undeva în nordul Indiei și în care accesul era permis exclusiv inițiaților. Orice aventură a unui neinițiat este sortită eșecului. Dacă pentru J. E., țara era plasată într-un anumit loc geografic și de aceea și admisesse că doi călugări ieziți ajunseseră în ea, pentru Honigberger, ea nu însemna un spațiu anume pe teritoriul Asiei; era o zonă a altitudinii spirituale, în care se putea ajunge exclusiv prin mijloace care depășeau naturalul: „Poate că m-au influențat în această credință a mea și legendele indiene în legătură cu Agarttha, ca și cu acele „insule albe” din mitologia buddhistă și brahmanică. Într-adevăr, niciodată nu întâlnisem vreun text indian care să afirme că se poate ajunge în aceste țărâmură miraculoase altfel decât prin puteri supranaturale.”¹⁰

În mod neașteptat, odată găsit – de către doctorul Zerlendi - drumul Shambalei, evenimentele se precipită într-o direcție neașteptată, pentru că Shambala se încarcă de semnificații nebănuite până în acel moment. Relevându-se în stările de transă, Shambala apărea ca „minunea aceea verde între munții acoperiți cu zăpadă”¹¹, cu oameni fără vârstă înscrisă pe chipurile și pe trupurile lor și care comunicau perfect, deși nu făceau apel la serviciile limbajului decât rareori. De acum se instalează în conștiința doctorului Zerlendi teama că Europa este amenințată de un sfârșit tragic și doar rugăciunile și gândurile celor din Shambala anihilează forțele demoniace, „pe care lumea modernă le-a dezlănțuit de

la Renaștere încoace. Oare soarta Europei noastre e pecetluită? Nu se mai poate face nimic pentru lumea aceasta pradă unor forțe spirituale obscure, care o duc fără știrea ei spre cataclism? Tare mă tem că Europa va avea soarta Atlantidei și va pieri destul de curând scufundându-se în apă. Dacă ar ști oamenii că numai datorită forțelor spirituale emanând din Shambala se amână mereu acea tragică schimbare de axă a globului, pe care geologia o cunoaște foarte bine și care va prăvăli lumea noastră în ape scoțând cine știe ce continent nou.”¹² Ipoteza dispariției Europei e susținută și de circulația unor profeții, referitoare la „kaliyuga”, „vârsta întunecată”, de al cărei sfârșit se apropie lumea modernă cu pași repezi. Legendele cu privire la sfârșitul lumii actuale circulau în toată Asia (desigur, legendele acestea nu se puteau referi doar la Europa, ci la dispariția lumii întregi, într-o formă sau alta).

În relație cu Shambala, sunt propuse câteva explicații: „Înșuși Honigberger, după credința mea, fusese lăsat să se întoarcă din Shambala pentru a încerca să reactiveze în Occident câteva centre de inițiere care lăncezeau din Evul Mediu încoace. Moartea lui bruscă îmi confirmă credința aceasta...”¹³

Ceea ce se poate deduce din precedenta ipoteză se organizează în jurul a două elemente principale: a. – că factorii constructivi și salvatori provin din Orient; b. - că misiunea lor salvatoare are ca obiectiv Europa, care și-a distrus singură șansa de supraviețuire prin ignorarea unor centre de rezistență (inițiere) spirituală. Doctorul Zerlendi crede că Honigberger n-a reușit să-și îndeplinească misiunea sau a compromis-o, prin aceasta considerând el că se explică moartea lui misterioasă.

În ce ar fi constat misiunea doctorului Honigberger? Probabil, ea se leagă de posibilitatea producerii unor fenomene cosmice catastrofale, al căror efect ar fi schimbarea structurii pământului, prin dispariția unor continente și prin apariția altora noi. Potrivit gândirii doctorului Zerlendi, ceea ce ține încă axa globului stabilă este forța spirituală emanând din Shambala, așadar stabilitatea și supraviețuirea Europei sunt determinate de funcționarea unei zone asiatică. În opinia doctorului Zerlendi, cele două continente sunt separate de caracterul forțelor pe care le dețin: lumea modernă europeană a generat, începând cu Renașterea, „forțe demoniace” (care ar fi acestea nu se spune, dar flagelurile secolului XX: războiul, suprapopularea, poluarea au fost pregătite în momentul în care nu s-a mai păstrat raportul om-cosmos, printr-o impunere fără limite – și mai ales fără conștiința responsabilității – a drepturilor și puterii rațiunii omenești). Gândirea asiatică a încercat continuu să păstreze relația de armonie dintre om și cosmos, prin toate principiile și practicile sale.

Obsesia raportării la Atlantida în ceea ce-l privește pe doctorul Honigberger sugerează că între scufundarea miticului continent și amenințarea asupra Europei ar putea fi o identitate de cauze ale producerii fenomenului. Iar aceasta ar consta într-un proces de degradare, care i-ar fi făcut pe oameni nedemni de cosmos: „... dispariția lui (a continentului Atlantidei - n. n.) o pune în legătură cu cine știe ce degenerare de ordin spiritual a locuitorilor săi.”¹⁴

Întrucât naratorul fusese avertizat că pentru un timp nu va mai putea să studieze în biblioteca doctorului Zerlendi, și aceasta s-a întâmplat chiar în seara în care descoperise jurnalul secret al acestuia, el îl sustrage exclusiv pentru a-l studia acasă și fără nici un fel de intenție de însușire. După terminarea lecturii și sosirea zilei când ar fi putut să-și reia lucrul la bibliotecă, el se întoarce la casa de pe strada S., cu intenția de a înapoia caietul și să i-l citească integral doamnei Zerlendi.

Aceasta ar fi presupus ca o persoană neinițiată (știm că doctorul Zerlendi își luase maxime măsuri de protecție pentru ca însemnările lui să nu ajungă în mâna unui amator) să afle prea multe lucruri interzise: Shambala, drumul spre Shambala, pericolele care planează asupra Europei sau altceva. Intervenția neinițiatilor ar fi amenințat starea instituită într-un fel sau altul, dar categoric pozitivă. Să admitem că ar fi vorba de eliminarea pericolului asupra Europei.

Șocul real produs asupra naratorului de faptul că nu a fost recunoscut de persoanele cu care se întâlnește în urmă cu câteva săptămâni n-a fost urmat de manifestările unei stări de disperare, singura posibilă dacă amenințarea distrugerii Europei ar fi devenit iminentă. Rătăcirea pe străzi e mai mult o exteriorizare a descumpănirii decât a durerii sau terorii exercitate asupra lui de o descoperire macabră. Metamorfozarea faptelor și a oamenilor este pusă de narator pe seama „blestemului faraonului”.

Când revine și pătrunde în casa de pe strada S. pentru a înapoia doamnei Zerlendi manuscrisul soțului ei, regăsește aceleași persoane (dna. Zerlendi, fiica Smaranda), minus slujnica bătrână și morocănoasă, care ar fi murit, după spusele lor, în urmă cu 15 ani, ceea ce-i produce naratorului un șoc: „Simțeam cum mi se risipește mintea și privirile mi se tulbură. Câteva minute dacă aș fi mai întârziat, m-aș fi prăvălit acolo, la picioarele lor, în nesimțire.(...) Numai după ce am rătăcit multă vreme pe străzi și mi-am venit în fire, mi s-a părut că înțeleg tâlcul acestei uluitoare întâmplări.”¹⁵

Finalul prozei nu oferă o explicație verificabilă rațional. La enigmaticele de până atunci, autorul introduce alte enigme.

MATEIU I. CARAGIALE ȘI MIRCEA ELIADE

Din punctul de vedere al prezenței misterului, enigmei nedezlegate, Mircea Eliade avea în literatura română un premergător de excepție: Alexandru Mateiu I. Caragiale. Senzaționalul, straniețea, atmosfera de irealitate apar în prozele acestuia. *Remember* are toate aceste trăsături, dar și afinități profunde – dar nu într-atâta încât să-i fie tributară proza până la pierderea identității – cu Villiers de l’Isle-Adam și Barbey d’Aurevilly.

Dacă analizăm finalurile celor două texte: *Remember* și *Secretul doctorului Honigberger*, vom constata apropieri în ceea ce privește concepția actului de creație. Când a povestit cuiva straniile întâmplări ale lui sir Aubrey de Vere, naratorul a fost interogată dacă tot ce știa se termina cu pescuirea cadavrului din râu și, la răspunsul afirmativ al acestuia, interlocutorul s-a angajat să-i ofere

explicațiile, să-i aducă partea neștiută de el în legătură cu acel caz care făcuse vâlvă în epocă, dar a fost mușamalizat. Însă, spre perplexitatea lui, naratorul a refuzat: „Nu țin să aflu nimic”.¹⁶

Aubrey de Vere, întâlnit de narator la Berlin, deținea mistere și provoca semne de întrebare – dacă nu perplexitate – prin înfățișare și prin înseși preocupările sale, menținute într-o zonă suspectă: „... se îndeletnicea cu cercetări oculte îndrăznețe, pentru cari era hărăzit, pe lângă o înclinare înnăscută rară, și cuc ea mai uimitoare pregătire. Părea chiar să fi avut mai multe legături cu duhurile decât cu cei vii, deoarece în povestirile sale nu venea niciodată vorba de ființe omenești”.¹⁷

Prietenia dintre cei doi nu a determinat nici confesiuni din partea lui Aubrey de Vere, nici întrebări din partea celuilalt, a naratorului. Se simțeau bine împreună, dar nu se cunoșteau. Într-o seară, tânărul îmbrăcat extravagant și fardat masiv, pe care povestitorul păruse a-l fi întâlnit înainte vreme într-o haină feminină, a plecat pentru mai puțin de jumătate de oră și n-a revenit nicicând. La câteva zile, gazetele anunțau descoperirea unui bărbat tânăr, în haine bizare și cu inele împodobite cu safire de Ceylon pe degete, asasinat și aruncat în Spree. Povestitorul refuză să-i acționeze pentru a-și dezvălui enigma: „Ce fusese însă, ce se petrecuse, nu m-am mai întreat, n-am mai ținut să știu, ba chiar dimpotrivă, dovadă deunăzi, având puțința să aflu, n-am voit eu”.¹⁸

Iar explicația pe care o dă uluitului său interlocutor ar putea figura ca o secvență liminară și pentru proza lui Mircea Eliade: „Îți va părea ciudat,..., dar, după mine, unei istorii frumusețea îi stă numai în partea ei de taină; dacă i-o dezvălui, găsesc că își pierde tot farmecul. Împrejurările au făcut să întâlnesc în viață un crâmpel de roman care să-mi împlinească cerința de taină fără sfârșit. de ce să las să mi-l strici?”¹⁹

În planul motivațiilor, atitudinile celor doi protagoniști sunt divergente: în *Remember*, naratorul nu acceptă dezlegarea tainei (având posibilitatea să ajungă la aceasta), și de teamă să nu afecteze imaginea pe care și-o făcuse despre cel dispărut, iar în *Secretul doctorului Honigberger*, naratorul ajunge să descifreze taina, dar nu vrea s-o facă publică. Indiferent de divergența acestor două atitudini, amândouă prozele se organizează în jurul aceluiași nucleu, pe care-l conservă: taina. Dacă la Mateiu I. Caragiale, taina este individuală, limitată la o persoană și la destinul ei, la Mircea Eliade reverberațiile ei sunt ample, atingând însăși condiția umanității (depinde ce ipoteză este avansată în legătură cu secretul doctorului).

Abordările din perspectivă comparată Mateiu I. Caragiale – Mircea Eliade pot fi extinse și la cealaltă proză a primului: *Sub pecetea tainei*. Acest din urmă titlu nu numai că transmite ideea centrală (*taina*), dar și confirmă irezolvabilitatea ei (a fi ceva sub pecete înseamnă a nu-și putea depăși condiția, de taină, în cazul de față).

Dacă în proza lui Mircea Eliade, aveam de-a face cu o dispariție inexplicabilă pentru cei apropiați lui, pentru contemporani, dar explicată, fără nici

o puțință de tăgadă pentru tânărul indianist, adică pentru un inițiat, disparițiile din proza lui Mateiu I. Caragiale rămân inexplicate. Cei care au cunoscut aceste cazuri se găsesc în ipostaza celor din cercul familiei și al cunoscuților doctorului Honigberger, care nu-și explică disparițiile și nimeni nu primește și nu va primi vreo sugestie în legătură cu acestea. Cazurile de dispariție rămân enigme.

Producerea lor n-are antecedente suspecte, iar cercetările – cu mijloace polițienești ale profesioniștilor – nu au dat nici un rezultat. Oamenii dispar – dr. Zerlendi –, definitiv sau temporar.

Gogu Nicolau, șef de birou la un serviciu de contabilitate, dispare în drumul de la Gara de Nord spre casă; ultimul care l-a văzut nu putea să confirme că tovarășul său de drum ar fi manifestat nervozitate, preocupare excesivă pentru ceva, pentru că faptele decuseseră în normalitate, de-a lungul traseului parcurs împreună: „Când au ajuns la poartă, Gogu s-a răzgândit și s-a despărțit de tovarășul de drum, zicând că are de lăsat undeva o vorbă; pe urmă avea să ia tramvaiul albastru, 10, la Matache Măcelaru și să-i iasă poate lui Lică înainte; tramvaiul albastru trecea mult mai des decât cel roșu. Nu s-a întâmplat însă așa și Lică s-a întors singur. Acasă, cocoana Lina l-a așteptat pe Gogu cu ciorba de dovlecei pe mașină până târziu, dar Gogu n-a venit...”²⁰

A doua dispariție a fost temporară: un potentat politic se reîntorcea de la o legăție; „ajutat de fecior, se urcase în trăsură, trăsură deschisă cu coșul lăsat, care plecase, la pasul cailor grei... Când a tras la scară, feciorul, care a sărit de pe capră să-și ajute stăpânul să coboare, a scos un țipăt: ministrul nu mai era în trăsură”²¹. A fost găsit în aceeași seară, zăcând în nesimțire pe o grămadă de gunoi; niciodată nu s-a putu da o explicație acestei întâmplări.

Cele două cazuri sunt legate nu numai prin enigma disparițiilor, dar și prin reacțiile egală a soțiilor lor (ca și când ar fi fost ceva de așteptat sau ca și când ar fi știut ce s-a întâmplat și, de aceea, orice agitație ar fi fost de prisos), ele înseși considerate de naratorul cazurilor drept alte taine. Prima soție nu reacționează la aflarea veștii despre dispariția soțului („Nenorocirea care a lovit-o - dacă pentru dânsa a însemnat nenorocire – a întâmpinat-o cu o seninătate aproape disprețuitoare, mergând până la nesimțire sau... știu eu ce să mai zic? – tulburată nu s-a arătat o singură clipă, o lacrimă, un suspin cât de ușor, un cât de slab semn de părere de rău măcar n-a surprins la dânsa nimeni, port cernit n-a îmbrăcat niciodată, viața ei n-a suferit nici o schimbare...”²²), a doua la ceremonialul înmormântării fostului ministru, mort nu multă vreme după dispariția sa temporară tot inexplicabilă („Înaintase fără grabă, pășind ușor și respingând, cu o mișcare semeață a capului, perna ce i se așezase pentru ca, potrivit obiceiului, să îngenunche pe treptele catafalcului, își ridicase vâlul și rămăsese în picioare, dreaptă, cu fruntea sus. Afară de marele doliu, foarte elegant și acela, nu avea nimic schimbat, tot dichisită, tot sulemenită, răspândind departe acel amețitor parfum gras și greu”).²³

Cum se va întâmpla și în proza lui Mircea Eliade, și aici există un fapt care pune capăt unei experiențe, fără nici o urmare în afara vieții obișnuite în proza lui

Mateiu I. Caragiale („...am avut cu una-alta, încoace și-ncolo, alergături de-ale slujbei, așa că abia seara, pe la nouă, am putut merge, și îți închipui cu ce frică la ministru. Casa era cufundată în întuneric, porțile închise. Plecaseră, de zor, în străinătate”²⁴), cu urmări profunde în proza lui Mircea Eliade, unde se petrece o plecare (de aici încolo, evenimentele se derulează într-o altă direcție decât cea prezumată), dar neprevăzută și cu efecte considerabile: „

Apropierile dintre proza lui Mateiu I. Caragiale și prozele lui Mircea Eliade angajează și alte aspecte decât cele semnalate de noi.

Ceea ce mai se mai reține din *Remember* este și pasiunea pentru nopți, devenite o altă stare a existenței personajului-narator, până la transformarea sa în ființă nocturnă, parcă zămislită din noapte și cu toate simțurile îndreptate spre percepția acesteia.

La amândoi scriitorii există, în ceea ce privește noaptea, exacerbarea simțurilor până la extaz, la pierderea conștiinței de sine și absorbirea de către atmosferă: „Era o noapte de catifea și de plumb, în care adierea molatecă a unui vânt fierbinte cerca în zadar să risipească pâcla ce închegase văzduhul. Zărilor scăpărau de fulgere scurte, pădurea și grădinile posace tăceau ca amorțite de o vrajă rea; mirosea a taină, a păcat, a rătăcire. Înaintam cu greutate prin întunecul ce vătuia aleile singuraticе, trebuind uneori să mă opresc covârșit de slăbiciune”²⁵

O coincidență între cei doi există și în atenția cu totul deosebită acordată simbolismului verdelui (taină primejdioasă la Mateiu I. Caragiale, taină promițătoare la Mircea Eliade), dovedind nu împrumut, ci o similitudine de sensibilitate. Secvențele par provenite din aceeași înțelegere asupra universului și a semnelor sale. În *Remember*, în timpul plimbării naratorului pe chei, în așteptarea prietenului care nu va mai veni niciodată, observă că toate ferestrele erau negre, cu o excepție: „Una singură de sus se împăingina de raze slabe, aceea a unei odăi încărcate de poleieli, unde veghea o lampă așezată pe un colț de dulap – mai mut candelă decât lampă – abia lăsând să cearnă ca înveninată, printr-un înveliș la smalturi verzi, o lumină înăbușită, una din acele lumini cari, după datinele vrăjitoarești, sunt prielnice duhurilor rele ce rătăcesc în puterea nopții”²⁶

Mircea Eliade vorbea despre o experiență din copilărie în care verdele i s-a relevat ca entitate încărcată de taine. Singur acasă, a intrat într-o cameră cu ușa de obicei încuiată, era salonul familiei: „M-am apropiat și am întins mâna, ușa era deschisă. Am intrat înăuntru... A fost pentru mine o experiență nemaîntâlnită: ferestrele aveau perdele verzi și, cum era vară, întreaga cameră avea o culoare verde, ciudată, mă simțeam ca într-o boabă de strugure. Eram fascinat de lumina verde, un verde auriu, era în jurul meu un spațiu nemaivăzut până atunci, o lume cu totul nouă. Asta s-a întâmplat numai o dată”²⁷

O IPOTEZĂ

Încercând să oferim explicații la ceea ce ar putea fi secretul doctorului Hongiberger, ne mișcăm în sfera unor prezumții care nu vor putea fi validate prin ceva credibil (ne lipsește, spre exemplu, o interpretare a autorului însuși; Șt. Aug.

Doinaș procedase la explicitarea baladei sale, Mistrețul cu colți de argint, fără să emită opinia că ar fi singurele abordări posibile).

E de așteptat ca ipotezele propuse cu privire la enigma din proza lui Mircea Eliade să se înmulțească și să se diversifice ca unghi de abordare, ca natură a argumentelor. Vor fi puse în circulație acelea care vor întruni cel mai mare grad de credibilitate, în funcție de perspectiva subiectivă a lectorilor și de detașarea obiectivă a interpreților.

În această liberate a tezelor explicative, ar putea figura și aceea care preia baza argumentativă din secvența despre Turnul Babel din *Vechiul Testament*. După potop, oamenii, vorbitori ai unei singure limbi, au decis să edifice un oraș și un turn al cărui vârf să ajungă la cer. Domnul a coborât să vadă cetatea și turnul. „6. Și a zis Domnul: Iată, toți sunt de un neam și o limbă au și iată ce s-au apucat să facă și nu se vor opri de la ceea ce și-au pus în gând să facă. 7. Haidem, dar, să Ne pogorâm și să amestecăm limbile lor, ca să nu se mai înțeleagă unul cu altul. 8. Și i-a împrăștiat Domnul de acolo în tot pământul și au încetat de a mai zidi cetatea și turnul”. (Cap. 11)²⁸

Ar putea conține, într-adevăr, această secvență vreo sugestie cu privire la secretul doctorului Honigberger? E posibil.

Să analizăm elementele din care este compusă secvența de mai sus: 1. o decizie umană fără acordul Divinității; 2. descoperirea de către Divinitate a intenției oamenilor, 3. convingerea că oamenii nu se vor lăsa până nu-și vor materializa intenția; 4. pedepsirea lor de către Divinitatea prin amestecarea limbilor; 5. imposibilitatea continuării construcției.

Dacă trecem în locul Divinității, o altă Autoritate Supremă (oricare ar fi aceasta și de oricare proveniență), am descoperi că evenimentele se repetă în proza lui Mircea Eliade: cineva a intrat într-un spațiu privilegiat fără nici un acord din partea Autorității (invitația făcută de către doamna Zerlendi este un fapt comun, mai degrabă mânat de curiozitate și nicidecum de intenții oculte): nici doctorul Zerlendi și nici naratorul nu au primit un asemenea acord; descoperirea pe care o fac (succesiv și, în cele din urmă, intermediat): posibilitatea de a pătrunde în Shambala devine periculoasă sau iritantă pentru Autoritate; posibila accesibilizare a pătrunderii în ale spațiu, care este prin însăși condiția sa, protejat trebuie suprimată și, atunci, se produce un echivalent al „amestecării limbilor”, sub forma nu a amestecării timpurilor individuale, ci a dislocării acestora, astfel încât ele să nu se mai întâlnească.

Personajele care se revăd (soția dr. Zerlendi, fiica acestora, pe de o parte, și naratorul, pe de altă parte) nu participă la aceeași întâlnire din punctul de vedere al timpului în care aceasta se consumă. Primele vin dintr-un timp, situat la distanță de evenimentele narate de indianist; el vine dintr-un alt timp, în raport cu celelalte personaje, care se derulează, din punct de vedere fizic, în continuitatea primelor experiențe.

La prima întâlnire, personajele se mișcă în același timp. În cazul celei de-a doua întâlniri, naratorul aparține unui timp, iar celelalte personaje (grupul legat

prin relații de familie cu dr. Zerlendi) aparține altui timp. Inactivitatea memoriei acestora poate explica nerecunoașterea naratorului.

Note:

1. Mircea Eliade, *Proză fantastică. II. Secretul doctorului Honigberger*. Ediție de Eugen Simion, Editura Fundației Culturale Române, București, 1991, p. 5. Pentru detalii în legătură cu opera lui Mateiu I. Caragiale și pentru adâncirea cunoașterii ei, vezi Ioan Derșidan, *Mateiu I. Caragiale. Carnavalescul și liturgicul operei*, Editura Minerva, București, 1997.
2. *Ibidem*, 6.
3. *Ibidem*, p. 8.
4. *Ibidem*, p. 11.
5. *Ibidem*, p. 22.
6. *Ibidem*, p. 24.
7. *Ibidem*, p. 36.
8. *Ibidem*.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*, p. 38-39.
11. *Ibidem*, p. 45.
12. *Ibidem*.
13. *Ibidem*, p. 40.
14. *Ibidem*, p. 45.
15. *Ibidem*, p. 52.
16. Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*. Ediție îngrijită de Perpessicius. Studiu introductiv și note finale de Teodor Vârgolici, Editura Tineretului, (1968), p. 92.
17. *Ibidem*, p. 79.
18. *Ibidem*, p. 82.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*, p. 214.
21. *Ibidem*, p. 223.
22. *Ibidem*, p. 215.
23. *Ibidem*, p. 231.
24. *Ibidem*, p. 230.
25. *Ibidem*, p. 82.
26. *Ibidem*, p. 84.
27. *Încercarea labirintului*. Traducere și note de Doina Cornea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990, p. 14.
28. *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Române cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 20-21.

TRADUCERI

LA FONTAINE

LUPUL ȘI MIELUL

Cel mare și tare are-ntotdeauna căutare.
 Dreptatea-i de partea lui, ascultați bine ce vă spui!
 Un Mieluț, copilul finuț, venise să se-adape
 În poieniță, într-un pârau cu limpezi ape.
 Ci dințosul Lup, cu burta de spinare alipită,
 Cu gânduri de friptane ce duc în ispită,
 Trecu, lihnit, răstit, cu flintă și cuțit.
 «Să-mi spurci apa, cum cutezi, miel nesimțit?»
 Și de furie plin, și nemâncat, glasul și-l ridică:
 «Las' că-ți dau eu apă, să te sature, bestie mică!»
 «Măria-ta, mânia ți-e făr'de vreun temei!
 Fă bine, rogu-te, Mărite, te uită cu temei:
 La zece pași mai jos de unde ești matala
 Beau eu, și beau puțin, că n-am mâncat sarmale!
 Cum aş putea atunci, prea bunule sus-pus,
 Să-ți tulbur unda mai în sus?»
 «- Ba, să taci, mucos parșiv, o tulburi! mai zise lupul, furios,
 Și mai știi că mai an m-ai și bârfit, și încă serios!
 «- Măria-ta, iertare-ți cer, dar nu puteam, hai, zău așa,
 De rău să zic, că nu eram născut, martoră mi-e nașa!
 Și mai apoi, de vrei să știi, sug încă la maica, uite-mi fașa!
 «- Și ce-i cu asta, o fi fost vreun frate din cei mulți...
 «- Da' zău că n-am, sunt singur la părinți...
 «- Chiar dacă n-ai, tot din neamul tău a fost!
 Că toți sunteți la fel, și răi, și cruzi!
 La fel, ciobanii...și dulăii
 Se țin ca scaiu' lipicios de blana mea.
 Nu, degeaba, jurai să mă răzbun!»
 Și-n codrul rece, ntunecat,
 L-a dus pe bietul Miel îndat'
 Și l-a mâncat...
 Nici coada n-a lăsat!

GĂINA CU OUĂLE DE AUR

Lacomul, nici una nici două,
Ponos mai mare are cu niște sparte ouă!
Iar de ești cu zgârcitul logodit,
Regretă amarnic că te-ai lăcomit!

C-avea un om, de se credea de soi,
O găinușă ce făcea la ouă roi.
Și ce-i cu asta, mă întrebi?
Ei bine, ouăle erau de aur!
Ziua și oul, parcă le făcea un faur!
Lacom din fire și pripit,
Crezu că-n pântec un tezaur e pitit.
Și omorî găina...o deschise...
Află-nuntru, vai, doar mațe ninse!
Se jelui apoi amar,
Cenușă-n cap, ca un sobar,
Își puse...în zadar!

Așa-s dar' unii:
Putrezi de bogăți ca huni-
Ar vrea să fie peste noapte.
Dar lăcomia, cu haine șoapte,
Spre sărăcie-i trage, întunecată noapte!

LUPUL ȘI BARZA

Ca lupu' alt mai lacom nu-i:
De-i invitat la praznic, nu stă locului
Ci-nghite, pe nemestecate,
Cămuri, oase și te miri ce de bucate!
Grăbit și-urât mîncău,
Se îneacă odat' cu-n os ciangău.
Să strige nu putea deloc
Că-n gât îi sta osu' poloboc...
Noroc c-o barză
Ce-și căta o varză
La cină s-o fiarbă
Că i se aplecase de-atâta iarbă.
Ci iute-și băgă ciocul
În gură la lup, scoase osul...

Și, pe drept, ceru răsplată,
 Că doar n-o lucra ea făr' de plată!
 Lupul cel halimos de-o auzi
 Se puse pe răs și mârâi :
 «Plată vrei, lighioană?
 Da nu-ți ajunse, bre, cucoană,
 Că scăpași din gâtu-mi, acu' liber?
 Să nu-mi mai cazi în labă, că te spulber ! »

VULPEA ȘI BARZA

Ce-și zise într-o zi cumătra Vulpe:
 «Ce-ar fi s-o chem pe Barză la o cină?»
 Blănoasa nu-i din fire gospodină,
 Bucate nu știe face ea prea multe...
 Zgârcită foc, în foc băgă un băț!
 Și-o zeamă chioară-n farfurii turnă cu săț .
 Cu ciocu-i lung, lungana Barză, în van se osteni.
 În ăst timp, Roșcata băgă-n stomac tot ce-i veni!
 «Ospăț mi-ai dat, ospăț ți-oi da!»
 Își spuse-ascuns în pene Barza.
 Și-o invită pe Vulpe la o cină-ntre vecine.
 «Cum de nu! Se poate? Să te refuz pe tine?»
 Blana-și înfoie și alergă pe nemâncate
 La Barză, c-o știa regină la bucate!
 Amiroși aici, și colo, botul și-l vârî în oale,
 Lăudă tot ca un linge-blide și-un coate-goale.
 Și știți și voi, de poftă de mâncare Vulpea nu se plânge!
 Ci se uita cu nerăbdare cum Barza carnea dulce-o frânge
 În mii de bucățele, frăgezele, ușurel, mărunț...
 Puse-n clondire cu gâtul lung și strâmt...
 Da' botul hoatei pas să-ncapă...
 N-apucă să guste, biata, nici măcar o ceapă!
 Se-ntoarse-acasă umilită, cu mațul gol,
 Cu coada-ntre picioare și urechile-n formol !

Vulpea cea vicleană păcăli ea Corbul,
 Dar află, la fel de iute, știi, când cu sorbul,
 Că orice naș pe lumea asta-și are nașul!

LĂPTĂREASA ȘI OALA CU LAPTE

Cu jupon de flori,
Chiar de Florii,
Și cu sandale
De la Mardale,
Sprintenă ca iada,
Subțire tot ca nada,
Iat-o pe Mărgica
Pe cap cu lapte de la Ica.
Făr' de grijă că laptele se-mpute
Socotea în târg s-ajungă iute
Și-un gând lacom de tain
Nu-i mai da pace, hain... :
Cu banii de pe lapte
O sută de ouă iau din zece sate...
Pui o să am cât păpădii, cu ineluș...
Cine, vulpea? Tot îmi lasă ea de-un purceluș.
Colea, oleac de mălai,
Da' de tăiat tot nu-l tai...
Îl vând și-mi iau o vacă cu vițel cu tot...
Ce, credeți că nu pot?
Să-l vezi, apoi, zglobiu dând din copite
Pe imaș, cu stea-n frunte, primul printre vite...
Și, de bucuroasă ce-i, sări și ea, zbanghie,
De-și vărsă, vai, tot laptele pe ie!
Oala-i țândări,
De unde bani de dări?
Și unde-s puii, purcelu', vaca și cel vițeluș?
În balta cea albie zace banu' lu' Mărgeluș,
Bărbatu' ei, cu nume blând și palmă grea...
N-o certă mai nimeni, da' gura-lumii-i rea:
Toți strigau Oala cu lapte după ea...

Da' hai în cot să stăm
Și pe gânduri, oleac, să adăstăm,
Că doară toți visat-am castele-n Espania
Și saci cu galbeni aduși din nord cu sania...
Mai marii lumii visători erau cu toți
Și buni, și răi visează, ce să mai zic de hoți!
Că nimic mai dulce-i decât visul,
Ce-ți dă, pe gratis, chiar și paradisul!

Și-ți mai dă și aur, și giuvaericele
 Și cele mai frumoase june-s ale tale!
 Singur de sunt înfrunt chiar și-o armată,
 Învîing păgânul, ajung și rege,
 Iar ce zic eu, pentru cei mulți e lege!
 Plouă cu lauri pe fruntea-mi fără pată
 Da', iaca, mă trezesc și-s iarăși, iată,
 Tot Ion cel mic și prost, sărac ca ș-altădată!

VULPEA ȘI STRUGURII

Un Vulpoi, de zic unii că-i oltean,
 Iară alții c-ar fi botoșănean,
 Doar piele și os, deloc osânză...
 Că, de, boțu' ăl de brânză
 De la Corb era de mult în rânză ...
 Colea, pe deal, ochise el
 Un strugur tare plin de el,
 Cu pielețică de soare,
 Plesnea de încântare,
 Cocoțat tocmai la soare-răsare!
 Roșcatul costeliv, cu burta suptă,
 Își spuse că-i și asta o pradă din ceruri ruptă.
 Da' bobul era prea sus!
 Ah, de-ar fi avut un fus!
 Și-și spuse înciudat :
 « Da'... nici nu-i copt... și nici udat...
 Și-i verde tot, ca multe alte poame,
 Și nici nu mi-i mai foame!
 Să-l mănce dară ei, mojicii!»
 Bine făcu, de nu putu,
 I-oi spune iute și bunicii!

BROASCA DE VOIA SĂ FIE MARE CA BOUL

Pe drum prăfos, la ceas de-amiază
 Un bou, și gras, și gros, agale se ducea la iaz.
 De-abia cât un ouș, broscuța cea plăpândă,
 Geloasă pe-atâta fălnicie, sta mereu la pândă.
 Și numai că se-ntinde și se umflă, și toată se beșică,
 Doar-doar l-o egala pe boul nost', Mitică!

Și-n jur, pe toate le întrebă: «Surato-i bine-acu’?
Destul îi? Spune-mi iute ! Ajuns-am cât malacu’?
- Nici vorbă!
- Ești tu oarbă!
- Deloc, nici de departe!
- Uită-te bine...măcar în parte...
- Nici pe-o parte nici pe alta!
- Ești chioară, surată, mai bine-ntreb pe alta!
Că mi-s rotundă ca un soare!”

Și slăbănoaga orăcăitoare
Se umflă și se umflă...până moare!
Și crăpă în mii de bucățele,
De nu știai ce să mai faci cu ele!

Așa-i și lumea: plină de oameni necuminți!
Care mai de care sărântoc vrea palate ce te scot din minți;
Orice neam-prost vrea slugi să aibă;
Neica Nimeni, nu, că el vrea șurub cu șaibă!

PEȘTIȘORUL ȘI PESCARUL

De dă Domnul, crește și cel pește mic.
Da’ să-l lași să plece pân-o crește mare,
Nebunie-i, frate, că prea seamănă a circ!
Pe coadă, pune-i mai degrabă sare !

Un crăpșor, mucos de fraged ce era,
Voinicuț și curajos de ieșea și seara,
În plasă la Pescar se nimeri odată.
Pe mal de râu, în răs enorm de gloată!
«Pentru-nceput, merge și-un piticot
Nu-i un rechin, da-i bun, așa socot!
C-așa începe tot: și horă, nuntă ori chiolhan,
Mai bine-l pun în tolbă, că iar cumpăr de la han...!»
Da’ bietul de crăpșor, ce-avea căpșor,
Se jelui așa, că nu se lasă el așa ușor:
«Pe-un dinte, bădie, nici măcar nu ți-oi ajunge.
Lasă-mă-napoi în lac, că foamea nu te-mpunge.
Că tot tu de pescuit mi-i pescui cu sârg
Și, gras și dolofan, mi-i vinde scump la târg!
Că mare folos socoți că vei avea
Să prinzi o sută ca nineaca,

Ca să-ți faci o mâncărică,
 nici cât să sature o păsărică...
 - Așa, deci, nici pe-o măsea...
 Ia treci, mătăluță, în tigaie,
 Că prea ești guraliv, amice,
 Te-oi frige iute chiar dacă pește
 N-oi avea un munte!

Mai bine, zice înțeleptul, un nimic sigur, colea,
 Decât, nesigur, un purcel sadea !

GREIERELE ȘI FURNICA

Toata ziua, toata vara,
 De din zori și până sara,
 Greierul, prim-june ochios
 Și chitarist faimos,
 Cânta de răsuna poiana.
 Da' asta doar până veni ea, Iarna!
 De mancare, nici un fel,
 Nu tu rama, cozonăcel...
 Nimic, și pace!
 Doar dopuri și capace!
 "Ce să fac? Mor naibii de foame
 De nu-mi dai furnica niște poame!"
 Și se duse la furnica,
 Ehei, prima-n codru, chiar așa pitica!
 Și-o ruga să-i dea și lui
 O sămânță, două, sau măcar un pui.
 "Cu-mprumut, pe legea mea!
 Ți-oi da, de-i vrea, chiar și-o lulea!
 Ba zău, n-un pui ci patru! și o găină!"
 Da' furnica, ce-i vecină,
 Darnică defel nu e cu ce-are ea, colea, pitit,
 Și-i răspunse cam răstit:
 «Astă-vară, ce-ai muncit?"
 "Știi și tu, m-ai auzit.
 Cu chitara v-am surzit!"
 "Așa, deci! Ei bine, joac-acum
 Pân' ți s-o face pingeaua scrum!"

Transpuneri în limba română de Gheorghe TILEAGĂ

CINEMATOGRAFIE

Cristina SCARLAT

**CONFESIUNILE CINEMATOGRAFICE ALE LUI DAN PIȚA
SAU
MIRCEA ELIADE ȘI NOUL ADAM**

Motto: Filmul este un gen de spectacol modern în care publicul trebuie să se recunoască. Fiecare detaliu, fiecare personaj, fiecare amănunt, fiecare replică trebuie să-i dea sentimentul sau senzația autenticului.

„Marile filme nu sunt decât confesiunile, în limitele moralei, ale autorilor.”
Dan Pița, *Confesiuni cinematografice*¹

„...vom ajunge oare, vreodată, critici, cinefili și simpli spectatori să renunțăm la comparații, să luăm operele-roman și film- ca produse artistice de sine stătătoare și să le judecăm separat?” – Ștefan Oprea
*-Scriitorii și filmul. O perspectivă cinematografică asupra literaturii române*²

Nu mulți sunt regizorii care, după ani de carieră, să ofere publicului cineast mărturii „din spatele culiselor”, în sensul unei evaluări- mai mult sau mai puțin obiective - a Operei, o interpretare valorică ținând cont – retrospectiv - de obiectivele propuse, cele atinse, rezultatele și impactul avut de peliculele pe care și-au pus semnătura: asupra publicului, criticii...

Dan Pița este, fără îndoială, un fondator de școală cinematografică, are un stil pe care-l regăsești în partiturile pe care și-a pus semnătura, fiecare film pe care l-a creat a spus ceva, a „mișcat” ceva, a inovat / inventat ceva ca stil, limbaj cinematografic, scenariu. Fie că a plecat de la un text al unui autor consacrat- Agârbiceanu, de exemplu, sau Mircea Eliade - fie că a plecat de la fapte/ întâmplări/ evenimente sociale reale, a „brodat” pe marginea textului original. *Fefelega*, să zicem, sau *La țigânci*, *Uniforme de general*, *Pe strada Mântuleasa*-texte binecunoscute - sau a momentului/ evenimentului social/ politic în așa fel încât imaginea, simbolul, muzica, scenariul, atitudinea actorilor față de personaj, reunite într-o armonioasă măiestrie oferă publicului spectator momente de reală „deschidere a minții” și imaginației spre un univers nou, oferit spre interpretare.

Ne vom opri, din nou, asupra controversatei pelicule „Eu sunt Adam!...” (1996) despre care, în anul lansării în sălile de cinema, s-a scris destul de mult.

Într-un material publicat în *Convorbiri literare*³ aminteam de entuziasmul cu care era așteptat acest film (o dată, având ca reper textele lui Eliade de la care

se pornea și apoi având în vedere calibrul regizorului care se încumeta la acest demers cinematografic): în *România liberă* din 23 februarie 1996, Călin Stănculescu, semnatarul articolului „Blocajul financiar face ravagii în cinematografie” prezenta, în termeni pesimiști „șicanarea unui cineast de prestigiu” și opera acestuia, „așteptată cu real interes de amatorii de ecranizări.” Filmul –cu titlul inițial „Cello Maestro”- în ciuda previziunilor pesimiste și a dificultăților financiare a văzut lumina marilor ecrane în luna octombrie 1996.

Filmul a fost „pus la zid” în cronicile care au apărut în presa vremii, vocea comună acuzându-l pe regizor că ar fi ignorat esența textelor originale, că le-ar fi amestecat într-un shake obscen, că nu a transmis/ reflectat coerent mesajul lui Eliade prin vocea personajelor sale, că filmul oglindește „o estetică de frizerie și de coafor” și că „nici un metru de peliculă și nici o fotogramă din acest foarte lung film nu se justifică artistic sau cultural” (Valerian Sava)⁴. Că „a înghițit „inutil, o bună parte din subvenția pentru cinematografie...” (Eugenia Vodă)⁵. Și că - totuși!- „...principalele virtuți ale peliculei cât și scăderile sale își au originea în ambițiile demersului estetic.” (Călin Căliman)⁶.

Ar trebui să plecăm în excursul nostru de la confesiunea regizorului -*Confesiuni cinematografice*, volumul care ne va fi reper de-a lungul acestui material prin care vom încerca să facem o radiografie, din nou, a filmului discutat – și anume: „Un regizor cu *minte* (...) trebuie să creadă (...) în forța lui de a imagina, de a stăpâni textul și mai ales în forța lui de a transfigura în imagini, în scene, în secvențe și, în final, în filmul pe care urmează să-l realizeze, după materialul propus de sursa literară, nuvelă, roman, scenariu.” (p. 40). Plecând de la aceste mărturisiri, regizorul ar avea circumstanțe atenuante, fiind fidel lor, demonstrând conform principiilor sale că subiectivismul (inspirația, improvisația) joacă un rol important în cinematografie. Mărturisind, iar: „...am scris și am rescris scenariile filmelor pe care le-am lucrat (...) am recurs la o adaptare personală, un mod personal de a mă apropia de materialul dramaturgic propus, de a-l retopi în conformitate cu obsesiile mele vizuale, auditive sau filozofice.” (p. 87).

Filmul „Eu sunt Adam!...” pleacă de la o serie de proze fantastice ale lui Mircea Eliade: *La țigănci*, *Pe strada Mântuleasa*, *Uniforme de general*. Alegerea regizorului nu a fost aleatorie, acesta mărturisind că a plecat „de la ideea că toate aceste trei povestiri au un personaj comun - Profesorul.” (p. 77). Filmul se menține în zona fabulosului mitic, accentuând dramatismul psihologic al personajelor principale-profesorul Gavrilescu din *La țigănci*, maestrul Manolache Antim, profesor la Conservator - *Uniforme de general* și Zaharia Fărâmbă - *Pe strada Mântuleasa*. Trei identități care constituie în film o sumă, o entitate: Adam „cel dinainte de păcat”, o...”variantă” îmbunătățită, „recuperată”, „reciclată” a Adam-ului contemporan căzut, rătăcit, rupt de esențe? Poate!

Din nou, filmul ar putea fi „iertat” de acuzații dacă luăm în calcul faptul că „nu este o ecranizare - *cum s-ar fi dorit*, i. C. S.- ci o re-creare a textelor eliadești, prin intermediul limbajului cinematografic”, care a fost „construit impecabil, riguros.” (Mircea Dumitrescu)⁷. Un punct de vedere. Un altul-cel al Eugeniei Vodă, care

conchide: „Din tot ce în Eliade e gând care zboară, din fluiditatea emoției, din boarea învăluitoare a fantasticului, din proza atât de limpede în misterul și în adâncimea ei-Dan Pița scoate un film confuz și agresiv, erupția unui vulcan (noroi) de imagini și de perorații, o lavă groasă, care înghite totul.” Că „filmul înhață bucățele disparate, decupate superficial din pagina scrisă, și le amestecă zdrăvăn.”⁸ În ciuda tuturor „vociilor”, însă, trebuie să recunoaștem, totuși, că personajul lui Pița este cu strălucire construit, originalitatea și individualitatea fiindu-i scoase în evidență de jocul realmente remarcabil al actorului Ștefan Iordache - un „uriaș actor” care „a transformat cu umor și talent pasajele literare aparent imposibil de vizualizat” (Dan Pița). Interpretare care a fost pentru actor, în aprecierea lui Ioan Lazăr un „prilej de excepție de a-și duce marele talent în punctul cel mai de sus al carierei sale de până acum”⁹ și, după cea a lui Călin Căliman - „actorul realizând (...) una dintre cele mai performante interpretări din întreaga sa carieră (scenică și filmică)¹⁰. De cealaltă parte a baricadei criticii cinematografice, Grid Modorcea apreciază, dimpotrivă, că Ștefan Iordache este...teatral, că „i s-au dat sarcini de circar” și că „i se pun în gură textele limbii de lemn, chiar dacă ironizate, precum *hai la lupta cea mare!*, inexistente la Eliade.” Cât despre conceperea personajului, același Grid Modorcea afirmă că „Adam nu este nici Fărîmă, nici Gavrilescu, nici Antim, nici sinteza lor și cu atât mai puțin Adrian-Orfeu. E o vulgarizare a lui Adam cel nou, adică a lui Iisus Hristos, care (...) ține predici despre salvarea lumii prin cultură într-un bordel.” Plecând de la aceste remarci, am putea trece la comentarii...teologale pe marginea filmului. Menținându-se în aceeași notă teologală, Grid Modorcea afirmă că și titlul filmului e un nonsens, Adam-ul filmic neavând nici o legătură cu teologia („în spiritul textelor lui Eliade”)¹¹. E un punct de vedere...

Toți regizorii români care au abordat textele fantastice eliaedești din perspectivă cinematografică sau TV - Viorel Sergovici cu *Domnișoara Christina* (1992) și *Șarpele* (1996), Dan Paul Ionescu - *Necunoscutul, Nu sunt nebun!, Miracol, Amnezie* (1995-1996), Constantin Dicu - *Mesagerul* (1995), după nuvela *Dayan* și *Uniforme de general* (1996), au pus accentul pe simbol și pe teme predilecte ale lui Eliade: obsesia ieșirii din timp-glisarea spațiilor temporale-abordată din diverse perspective: istorică, mitică, simbolică, politică; *obsesia Spectacolului*, văzut de Eliade ca act integrator, ca posibilitate culturală, metafizică, simbolică, mitică de recuperare a timpului mitic și a identității ontologice pierdute în urma păcatului prim și a izgonirii cuplului originar din Paradis; *fascinația arhetipurilor* și a *folclorului autohton*, etc. Dan Pița sublinia, și el, faptul că „în filmele inspirate din opera lui Mircea Eliade, din proza fantastică (...) realizatorii au ținut cont de toate sugestiile imagistice și sonore pe care le oferea tipul de limbaj, de narațiune folosit de autor. O proză dominată de introspecții de memorie, de fantasmе vizuale și auditive-încăperi, oglinzi, trăsuri, personaje de mult dispărute, suspine și voci care vin din neant și se duc în abis.” Și că „totul pare o melodie, un cântec de demult și totuși e real, se întâmplă aici, acum, lângă tine.”¹²

În filmul lui Pița apar elemente noi, pe lângă cele propuse de prozele de la care pornește. Elementul-cheie al filmului, care ajută la devalorizarea semnificațiilor propuse de regizor și la potențarea celor din textele lui Eliade este, fără îndoială, *bufonul*, umbra aceea colorată care-l însoțește pe protagonist și-i exprimă-pentru publicul spectator- stările. Măscăriciul joacă în „Eu sunt Adam!...” parodia eului dual, reprezentând cealaltă (o a doua) față a realității. Este, în viziunea lui Dan Pița, semnul conștiinței ironice, exprimând sfâșierea lăuntrică a personajului Adam care caută armonia începuturilor mitice în descompusa lume contemporană (așa-zis *civilizată*, de-sacralizată, de-mitizată) în care rătăcește. Adam-personajul este aici reprezentantul conștiinței noastre mitice pe care o ignorăm prin neînțelegere (adică proastă-înțelegere, ocultare). Personajul e „proiectat”, construit de regizor ca o triplă ipostază: a Maestrului, a Artistului, a lui Dumnezeu însuși (Adam „cel dinainte de păcat” fiind expresia directă a divinității), depozitarul miturilor care ne pot salva de „teroarea Istoriei” și ne pot reda armoniei începuturilor- revigorați, salvați, *însănătoșiți*. Dincolo de vocile...criticii de film, personajul lui Dan Pița este o sumă a trei din personajele eliadești: Antim, Fărîmă, Gavrilescu, a căror trăsătură fundamentală-manifestată prin „vocea” lui Adam - se exercită prin discurs, prin plăcerea aproape bolnăvicioasă de a povesti, de a comunica, de a vorbi celorlalți, de a transmite. Pentru regizor, plăcerea personajului de a povesti este văzută ca o sete (setea fiind o altă modalitate de a face apel la mituri, de a ajunge la ele), manifestată, în funcție de categoria personajelor, ca o sete de apă (pentru Adam-oratorul, anchetat de organele Securității), ca o sete de șampanie (pentru categoriile ignorante-„tovarășa ministru” Vogel, prostituatele). Setea, însă, de care suferă Adam (cel nou!) este aceea de poveste, de mit - cu funcția (recuperatorie a) reintegrării în armonia originară.

Un alt element bogat în semnificații simbolice introdus în film este *oglinnda*. În culturile orientale aceasta este simbolul manifestării inteligenței creatoare și al „intellectului divin, ce reflectă manifestarea, creând-o după chipul său.” Iar „revelarea Identității în oglindă stă la originea căderii luciferice.”¹³ Ce face Adam? Se privește - tot sub semnul obsesiei - în oglinzi (ale căror funcții speciale, simbolice sunt scoase în evidență prin abordarea „fantastică” a subiectului și apoi prin elementele-cheie ale filmului -măscăriciul, copilul-Adam) căutându-și vârstele - nu atât personale, cât mitice.

Toate elementele principale ale filmului își pierd conotațiile profane, semnificațiile lor mutându-se în plan simbolic-iar decodarea o vom face, evident, tot în cheie simbolică.

Filmul lui Pița, plecând de la texte și idei ale lui Mircea Eliade re-crează povestea omenirii din perspectivă mitico-istorică. Povestea lui Adam, care, la rândul-i, se pierde într-un desis de alte povestiri al căror fir e greu de urmărit și ale căror semnificații și mai greu de reperat de către cei care nu au acces la subteranele (mitice ale) cunoașterii este concepția antropologului Eliade. Omul, în viziunea sa este o sumă de mituri care pulsează undeva, în adânc și de a căror re-

descoperire depinde recuperarea dimensiunii sacre a existenței –individuală sau ca grup social- și a „demnității noastre metafizice” (Eugen Simion)¹⁴.

Nu cred că filmul poate fi acuzat - cum apreciază Grid Modorcea – că ar fi o „labirintică și infinită logoree.”¹⁵. Șeherezadă ...modernă, (noul) Adam încearcă să se salveze prin Poveste. Caută limbajul comun într-o lume ruptă de mit, de poveste pierdută, rătăcită. Faptul că s-a pus un mai mare accent pe latura istorico-politică, mai mult decât o face textul lui Eliade, nu cred că e de condamnat. E o...versiune!

Filmul –și concepția lui regizorală –poate fi decriptat simbolic, folosind terminologia eliadescă. Același Grid Modorcea apreciază că „posesiunea ucide povestea. Secretul actualizării este anamneza (...), prelungirea prezentului în mit. Omorându-l pe Adam - *scena finală din film, i. C. S.* - omorând povestea, regizorul ucide anamneza.”¹⁶. Cred că se pune prea mult accentul pe paralela text-film, ori, deja Pița a menționat „brodarea”, în registru subiectiv-simbolic pe marginea textelor eliadești. Că a vrut să reconstruiască, în limbaj filmic, o epocă anume din istoria României, este alegerea sa. A făcut-o plecând ȘI de la textele lui Eliade. ”Uciderea” lui Adam – scenele de final - fac radiografia - *oglındesc!* - comunității politice care s-a constituit, în termenii lui Eliade, într-o frână, obstacol în drumul spre *recuperare, trezire, POSIBILĂ* prin poveste, prin mit. Ignorarea personajului cu puteri taumaturgice, recuperatorii (rezervoarele mitice!), blocajul într-un limbaj incoerent arată clar starea de *boală socială*. Personajul lui Pița a avut revelația mitului, e un ales care aparent „întemnițat” vorbește unor indivizi care nu-i înțeleg limbajul *despre creația lui Dumnezeu: omul*, despre reînvierea lui Dumnezeu - „care și-a luat adio de la noi”- prin artă, *despre Artist* ca forță și instanță recuperatorie, taumaturgică (în sens simbolic), orfică. Discursul său alambicat, povestea sa fără sfârșit îl fac suspect în ochii anchetatorilor, care reprezintă, cum spuneam, frâna socială concretă, forța ocultă care obturează perspectiva anamnetică-înapoi, prin mit, spre mit, la origini, recuperarea rezervoarelor mitice colective, oculte prin profan. Prin îngustime și ignoranță. „Dumneata urmărești ceva-îi vor repeta anchetatorii lui Adam, ne-decriptând semnificațiile simbolice ale acestui *ceva* (care constituie cheia, esența, funcția pentru care a fost construit personajul). Neînțelegerea personajului, luarea lui în răs (de către anchetatori, de către prostituate) vor contura secvențele care pun accentul pe semnificația-în primă instanță-ludică a Spectacolului și-în plan secund, simbolic-a funcției dramatice a actului artistic. Respingerea lui Adam-bufonul, luarea lui în răs – din neînțelegere - ajută la punerea diagnosticului unei întregi colectivități, ignorante, pierdute, *rupte, răvășite, dizarmonică* în propria-i ignoranță: lumea contemporană, fără repere morale, valorice de calibrul. Boala se numește *ignoranță*, sau mai corect *orbire*. Bolnavii au accesul interzis la evoluția (spirituală ascendentă, anamnetică) salvatoare. Adam-bufonul este personajul doar în aparență ilar - esența lui fiind tragică - de care toți ceilalți s-au desolidarizat. Dar măscăriciul nu poate fi eliminat din existența zilnică nici prin brutalitate, nici printr-un ridicol excesiv pentru că, să nu uităm, el reprezintă și

dezvăluie dualitatea ființei umane. „Dincolo de aparențele sale comice se întrezărește o conștiință sfâșiată. Înțeles cum trebuie și asumat ca un dublu al sinelui, el este un factor de echilibru mai ales atunci când te descumpănește, căci te silește să cauți armonia interioară la un nivel de integrare superioară. El nu e pur și simplu un personaj comic, ci expresia multiplicității intime a persoanei și a discordanțelor sale ascunse.”¹⁷.

Marginalizat, neînțeles, luat în râs, Adam-bufonul, Adam-artistul, Adam-cel dinaintea de păcat („martor” al armoniei originare pe care, în ciuda eforturilor, n-o mai poate reinstaura) este mărturia posibilităților și a șanselor noastre de revigorare spirituală prin mit, prin poveste, prin căutarea căilor de acces la pierduta lume originară, a arhetipurilor. Drama lui, subliniată prin repetarea tragică a sintagmei „Eu sunt Adam, cel dinaintea de păcat” este ca o invitație lansată direct la un exercițiu de anamneză colectivă, dar nimeni nu-l înțelege. „Tulburat” de vulgarul spectacol cotidian, în care și-a pierdut și, paradoxal, vrea să se recupereze-personajul repetă, ca niște litanii, texte care re-compun povestea lui personală: și-a pierdut - și vrea să și le recupereze – *vârsta* - „Nu mai știu câți ani am”, *identitatea* - „Nu mai știu cine sunt”, *înțelegerea* - „limba neamului meu am uitat-o”, *copilăria ...mitică*: ”De copilăria mea nu-mi amintesc”. Limbaj aluziv.

Filmul lui Dan Pița este imaginea crudă, vie-redată parodic- a societății contemporane, care încifrează, simbolic, traumele (mai ales spirituale și istorico-politice), posibilitățile de ascensiune, tarele, căile de acces la o altă lume, aerată, a valorilor omenirii.

Regizorul a mai fost „acuzat” că a folosit aceeași actori în mai multe roluri. Acesta se disculpă: „...pentru a face mai cursivă narațiunea filmului în spații și timpuri diferite, am încredințat rolul ministresei și al patroanei bordelului țigăncilor uneia și aceleiași actrițe-Rodica Dianu-care juca în două spații diferite în timpuri diferite, lucru pe care l-am repetat și cu alte personaje.”¹⁸.

Un rol major în reușita SPECTACOLULUI - în „cursivitatea narațiunii”(Dan Pița) îl au, neîndoind, *decorul, costumele și muzica*. Dar și aici s-au iscat controverse! Suntem de acord cu Mircea Dumitrescu în a spune că vorbim de un „edificiu polifonic” în ceea ce privește coloana sonoră a filmului-semnată de Adrian Enescu¹⁹. Eugenia Vodă apreciază că talentul acestuia ”funcționează practic în gol în condițiile oferite”- la fel ca și talentul unor Dan Alexandru (imaginea), Ion Oroveanu (decorurile), Ștefan Iordache- filmul,apreciind autoarea, fiind „născut în zodia confuziei și a haosului”.²⁰

Întorcându-ne la unul din motto-urile acestui material-cel semnat de criticul Ștefan Oprea-cred că trebuie să luăm în discuție perspectiva din care ar trebui făcută paralela între filmul artistic și textul literar de la care pornește. Credem că, din momentul în care regizorul a menționat clar că este vorba de o *inspirație din, de plecare* de la anumite texte, lucrurile sunt clare. Nu trebuie căutată *plierea* pe text, dacă ea nu a fost avută în vedere. Pelicula nu poate fi încadrată,asta e cert, în categoria filmelor *didactice* - cum este, de exemplu, partitura lui Viorel Sergovici - *Domnișoara Christina*. Și, iarăși adevărat, filmul nu poate fi coerent

decriptat dacă nu sunt bine asimilate textele de la care pornește. În aceeași notă-deși poate prea dură - Grid Modorcea aprecia că „este imposibil să înțelegi ceva din filmul lui Dan Pița dacă nu știi bine proza lui Mircea Eliade, pentru a-i avertiza pe cititori că *Eu sunt Adam!*...nu numai că nu este un model de ecranizare, dar nici nu este indicat să-l recomanzi pentru a recunoaște literatura lui Eliade. Este un fel de *intertextualism* pe textele altuia, niște texte sublime, care au avut parte de un tratament sălbatic...”²¹. Tudor Caranfil, în *Dicționar(ul) de filme românești* apreciază că filmul este „o ecranizare cvasiinutilă, ineficientă ca recomandare a literaturii lui Eliade și minoră în spațiul cinematografiei, bătăind dintr-un text într-altul fără interacțiune și consecințe, delir permanent pe care nu atât eroul, cât cineastul însuși nu l-a mai putut controla.”²²

Sunt puncte de vedere - dar credem că ultimul cuvânt îl are, totuși, cinefilul. Și poate e bine să încheiem excursul nostru de încercare de oglindire a perspectivelor critice din care a fost abordat filmul într-o notă care să împace...controversele, citând interogația-definiție a lui Dan Pița despre film - în general: „Ce altceva trebuie să fie un film decât un vis, un basm care să te cuprindă, care să-ți ofere repere și dimensiuni aparent realiste și care să te transporte dintr-o lume pe care o cunoști, o știi, ai mai fost acolo, într-o altă existență, pe care ai văzut-o pe stradă sau numai în somn, când visai sau aveai coșmaruri...Asta este filmul.”²³

Note:

1. Dan Pița, *Confesiuni cinematografice*, Editura Fundației PRO, București, 2005.
2. Ștefan Oprea, *Scriitorii și filmul. O perspectivă cinematografică asupra literaturii române*, ed. Timpul, Iași, 2004, p. 8.
3. Cristina Scarlat, *Dan Pița și Mircea Eliade, față în față*, în *Convorbiri literare*, nr.11 7 96, p. 24.
4. Valerian Sava, *Artizanatul subcultural sau Mircea Eliade în pictura de gang*, în *Literatorul*, nr. 47/ 1996, p. 13.
5. Eugenia Vodă, *Eliade shake*, în *România literară*, nr. 49/ 11-17 decembrie 1996.
6. Călin Căliman, *Istoria filmului românesc (1897-2000)*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, p. 429.
7. Mircea Dumitrescu, *Eu sunt Adam!*..., în *Timpul*, Iași, nr. 1/ ianuarie 1997, p. 22.
8. Eugenia Vodă, *ibidem*.
9. Ioan Lazăr, în *Cronica română*, 12 octombrie 1996; apud. Ludmila Patlanjolu, *Regele Scamator-Ștefan Iordache*, ed. Nemira, București, 2004, p. 337.
10. Călin Căliman, *ibidem*.
11. Grid Modorcea, *Dicționarul cinematografic al literaturii române*, ed. Tibo, București, 2004, p. 202-203.
12. Dan Pizza, *op. cit.*, p. 71.
13. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, ed. Artemis, București, 1994.
14. Eugen Simion, *Mircea Eliade - spirit al amplitudinii*, ed. Demiurg, București, 1995.
15. Grid Modorcea, *op. cit.*, p. 157.
16. *Ibidem*, p. 217.
17. J. Chevalier, A. Gheerbrant, *op. cit.*
18. Dan Pizza, *op. cit.*, p. 83.
19. Mircea Dumitrescu, *op. cit.*

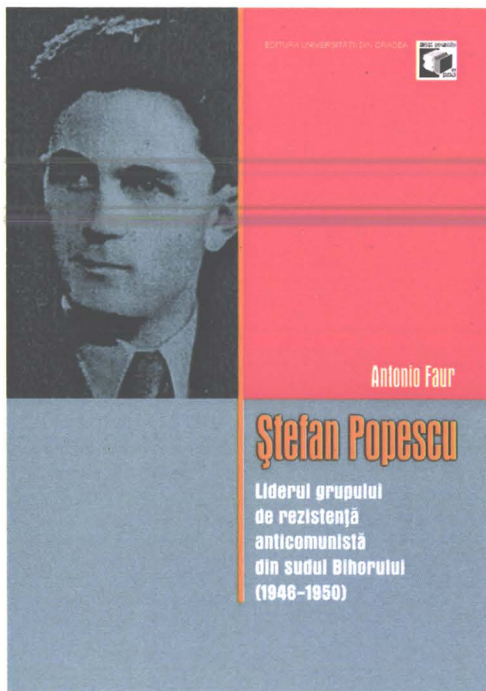
20. Eugenia Vodă, *op. cit.*
21. Grid Modorcea, *op. cit.*, p. 159.
22. Tudor Caranfil, *Dicționar de filme românești*, ed. Litera Internațional, București, ediția a II-a, 2003, p. 81-82.
23. Dan Pița, *op. cit.*, p. 73.

TRADUCERI

- **LA FONTAINE**, *Lupul și mielul, Găina cu ouăle de aur, Lupul și barza, Vulpea și barza, Lăptăreasa și oala cu lapte, Vulpea și strugurii, Broasca de voia să fie mare ca boul, Peștișorul și pescarul, Greierele și furnica* (Traduceri de **Gheorghe TILEAGĂ**).....88

CINEMATOGRAFIE

- **Cristina SCARLAT**, *Confesiunile cinematografice ale lui Dan Pița sau Mircea Eliade și noul Adam*.....95

Peisaj de toamnă la Șinteu (județul Bihor)

ISSN-1221-5716

<https://biblioteca-digitala.ro>